

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ
СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Науково-методичний збірник

(Випуск XIV)

Слов'янськ, 2001

УДК 371.13

ББК 74.202

Г.94

Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. Випуск XIV. /За загальною редакцією **В.І. Сипченка** – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2001. – 138 с.

Редакційна колегія:

Льогенький Г.І. – доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).

Сипченко В.І. – кандидат педагогічних наук, професор (заступник редактора)

Євтух М.Б. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор.

Григоренко В.Г. – доктор педагогічних наук, професор.

Ляшенко О.І. – доктор педагогічних наук, професор.

Солодухова О.Г. – доктор психологічних наук, професор.

Золотухіна С.Т. – доктор педагогічних наук, професор.

У збірнику наукових праць представлені результати досліджень науковців, які працюють над проблемами розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки у теоретичному, історичному та практичному аспекті.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, практичних працівників системи освіти.

Збірник підготовлено за матеріалами наукових досліджень викладачів та аспірантів Слов'янського державного педагогічного інституту та інших вузів України.

**Збірник наукових праць є фаховим виданням з педагогічних наук
(Бюлетень ВАК України № 3, 1999р.).**

The following miscellany shows the result of the researches of the scholars, who work at the problems of the developing modern science and scientific-pedagogical thought in t historical and practical aspects.

For scholars, teachers, postgraduates, students of pedagogical educational institutions worker of education.

Рецензенти:

В.М.Галузинський – доктор педагогічних наук, професор (Київський державний лінгвістичний університет).

С.Я.Харченко – доктор педагогічних наук, професор (Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка).

Друкується за рішенням Вченої ради
Слов'янського державного педагогічного інституту
(протокол № 2 від 08.11.2001 р.).

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Науково-методичний збірник

(Випуск XIV)

Відповідальний за випуск:

**Глущенко В.А., доктор філологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи СДП.**

Статті друкуються в авторській редакції.

Матеріали зверстано з дискет, наданих авторами публікацій.
Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

Підписано до друку 08.11.2001. Ум. др. арк. 8,6.

Видавничий центр СДП,

84116, м. Слов'янськ, вул. Генерала Батюка, 19.

Адреса редакції: 84116, м. Слов'янськ, вул. Генерала Батюка, 19.

Слов'янський державний педагогічний університет, кафедра педагогіки.

Тел.: **(06262) 3-98-16**

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

10 листопада 1999 р.

№ 3-05/11

м. Київ

Відповідно до постанови президії ВАК України від 13.01.1999 № 1-02/1 «Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», враховуючи п. 7 постанови президії ВАК України від 10.02.1999 № 1-02/3 «Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію», а також на підставі рекомендацій експертних рад президія Вищої атестаційної комісії України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

Затвердити Перелік № 3 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (додається).

Додаток до постанови президії ВАК України від 10 листопада 1999 р. № 3-05/11.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ЗБІРНИКИ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Гуманізація навчально-виховного процесу (Інститут змісту і методів навчання, Слов'янський державний педагогічний університет, Міністерство освіти і науки України).

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

О.В.Васильєва

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ МОРАЛЬНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

На основі опрацювання історико-педагогічної літератури, аналізу наукових публікацій означеного історичного з обраної проблематики дослідженням виявлено, що кінець ХІХ – початок ХХ сторіччя в історії Російської імперії, до складу якої надходила Україна, позначився складною соціально-політичною ситуацією, яка мала безпосередній вплив на розвиток тогочасної педагогічної науки. Сукупність соціально-економічних та політичних причин, розвиток національно-визвольного руху, посилення боротьби за демократичний устрій суспільства, підготовки молоді до нових умов суспільного життя зумовлюють активний розвиток теорії педагогіки.

Всебічний аналіз історико-педагогічної літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття свідчить, що в педагогічній науці означеного періоду склалося декілька науково-педагогічних напрямів у висвітленні сутності духовної культури молоді та засобів її формування, а саме офіційні та прогресивні, світські та релігійні, вітчизняні та зарубіжні. Характерним для багатьох із них стає посилення ролі етичного та естетичного елементів у процесі виховання.

Під впливом філософської думки означеного періоду, християнська педагогіка трактує ідеали виховання у релігійно-моральному світлі, у підпорядкуванні моральних потреб духовним. Істинне призначення людини її представники бачили у духовній владі людини над своєю природою.

Християнська педагогічна концепція П.Юркевича стала органічним продовженням його філософського вчення. Одним з перших П.Юркевич осмислив педагогіку як науку про виховання, вважаючи його тією духовною силою, яка забезпечує не тільки існування людства, а його вдосконалення.

Вища мета християнського виховання, на думку педагога, полягає у вдосконаленні людини, формуванні добродісного морального характеру, прищепленні високих ідеалів та життєвих

реалій. Критерієм же обраних виховних принципів стане людина розумна, моральна, діяльна і творча.

Великого значення надавав педагог узлагодженості всіх сторін виховання. Особливо помітно це на прикладі його розуміння взаємовпливу морального та естетичного виховання. Метою морального виховання він вважав розвиток людяності на релігійних засадах. Відокремлюючи ідею добра і любов до добра, вчений наполягав, що розуміння морального вчинку та прагнення робити добро повинні проявлятися в особистому ставленні до ідей, фактів, понять. Завдання естетичного виховання він бачив у розумінні краси морального вчинку та прагненні робити добро. Збагатити дух дитини чистими настроями, прекрасними почуттями та досвідом допоможе мистецтво, без якого школа не досягне мети виховання.

Теорія естетичного виховання К.Д.Ушинського ґрунтувалася на принципах народності та антропологізму. В ній він тісно пов'язує естетику з етикою, з патріотичним вихованням, з суспільними інтересами, наповнює її глибоким соціальним змістом. К.Д.Ушинський розумів естетичне почуття як сприйняття істини в образній формі та наголошував на єдності естетичного та етичного, вважаючи, що бажання досконалості – основа усіх естетичних і моральних почуттів.

Музика, хоровий спів мають, на думку Ушинського, велику силу емоційного впливу на дитину. Особливо високо цінував педагог народні пісні. Пісня, з точки зору Ушинського, не тільки емоційно впливає на людину, але й виступає організуючим початком.

Видатний педагог і вчений П. Каптерев, розглядаючи педагогічний процес як єдність біологічного і соціального в розвитку людини на шляху її самовдосконалення, бачив його суть в “ідеаловідповідному” вдосконаленні особистості на засадах загальнолюдських цінностей.

Вважаючи одним з головних питань педагогіки питання морального характеру навчання, він підкреслював, що моральний розвиток, розумове навчання мають за своєї сутністю одну мету – пізнання істини та її здійснення. Особливої уваги заслуговує точка зору педагога на проблеми естетичного виховання, викладена у роботі “Про естетичний розвиток и виховання дітей” (1895р.) П.Каптерев відмічає, що естетичне почуття, по своїй суті еґоїстичне, бо воно є джерелом своєрідного задоволення і не має ні яких етичних елементів.

Порівнюючи моральні та естетичні почуття, вчений доходить висновку, що моральні почуття спрямовані на боротьбу з самим собою, естетичні ж не передбачають нічого подібного. Якщо у

моральній діяльності людини, насолода – додатковий елемент, то естетична діяльність є джерелом насолоди. Егоїстичний відтінок естетичних почуттів, який закладено в самій їх природі, потребує формувати у дитини здібності відрікатися від особистих егоїстичних інтересів. П.Каптерев підкреслює, що було б помилкою відокремлювати формування естетичних почуттів від інших, бо правильно розвиватися вони можуть тільки з загальним ходом духовного життя людини, поруч з етичною та розумовою освітою.

Розмірковуючи над механізмами взаємодії морального та естетичного, вчений визначив їх схожість у суспільному характері. На його думку, якщо моральне почуття є ніщо інше як регулювання форм суспільного життя і заключається у певних обов'язках людини, то естетичне такої обов'язковості не несе. Водночас воно теж почуття суспільне, бо спонукає людей до єдності, до мирного співіснування. Маючи загальний для обох груп почуттів суспільний характер, естетичне почуття може ввійти у прямий зв'язок з етичним, якщо предметом мистецтва є висока етична ідея, але цей зв'язок має випадковий характер, тому що сфера прекрасного – самостійна сфера.

Таким чином, доходить висновку П.Каптерев: “якщо естетичне почуття сприяє розвитку суспільності і тим самим може побічно добродійно впливати на розвиток моральності, то і моральне почуття, у свою чергу, може сприяти розвитку естетичного” [1,99]. Повна естетична насолода потребує і в деякій мірі безкорисності, піднесеності. Моральність стримує людину, пригнічує її грубі егоїстичні почуття, розширює світогляд розумінням не тільки своїх, а й чужих інтересів.

Відомий педагог кінця XIX століття С.Миропольський значну увагу в своїй педагогічній діяльності приділяв питанням пов'язаним з вихованням духовної сфери особистості. Великий інтерес представляють задачі які ставив педагог перед моральним вихованням, а саме: виховання поваги та любові до істини, заохочення до правдивості, розвиток почуття моральної відповідальності, формування витримки та стриманості.

Вчений розглядав естетичне виховання як вагому складову духовної культури особистості. На думку С.Г.Миропольського естетичне виховання тісним чином пов'язане з наукою, релігією та мораллю. Педагог - просвітник не бачив естетичне виховання без морального забарвлення. Великим потенціалом естетичного та морального впливу, на думку педагога, володіють музика, театр, живопис, література. Найбільш дієвим засобом як естетичного, так морального виховання С.І.Миропольський вважав музику, особливо

церковний хоровий спів, в якому до звуків музики додається поетична мова, яка і надає йому першість у створенні естетичних образів. За визначенням С.Г.Миропольського спів – засіб для розуміння музики взагалі, сприйняття і розуміння усіх інших музичних жанрів.

Вагомий внесок у розробку проблем естетичного та морального виховання зробив В.П.Острогорський, вважаючи їх основними чинниками формування духовності. У своїй роботі “Письма про естетичне виховання”(1894р.), розмірковуючи над доцільністю морально-естетичного виховання, він пише про необхідність не тільки формально розвивати розум, а звертати увагу на виховання моральних та естетичних почуттів, які будуть складати характер людини, формувати її духовний світ. Одним із засобів формування духовної культури він вважав художню літературу, яка зосереджує в собі загальнолюдські, національні цінності, відбиває ідеали та інтереси людської особистості.

Багато видатних діячів української культури зверталися до проблем формування духовної культури молодого покоління українців. Вирішення цієї проблеми вони бачили у ракурсі боротьби за створення незалежної української держави

Доцільно зауважити, що прогресивні педагоги та демократично налаштовані громадські діячі у своїх роботах, які стосувалися розбудови національної школи, гостро ставили питання про стан морального та естетичного виховання у тогочасних умовах навчально-вихованого процесу.

Висвітлення проблем національної самовизначеності українців, збереження їх національної культури стали провідними у суспільно-просвітницькій діяльності М.Драгоманова. Духовний світ людини він бачив у поєднанні “національної душі” та “загальнолюдського духу”. Єдність національного та загальнолюдського - наскрізна ідея, яка пронизує всі праці видатного діяча української культури.

Натхненним борцем за збереження рідної мови та культури на освітянській ниві став Б.Грінченко. Для Б. Грінченко духовна культура перш за все, повинна відзначатися високим рівнем національної самосвідомості, чітко визначеною громадською позицією у боротьбі за національні права і просвіту свого народу. Духовність особистості вимірюється глибоким розумінням національної культури та історії, рідної мови.

Видатна українська просвітниця С.Русова проблему духовного розвитку особистості бачила у єдності естетичного, розумового та морального виховання. Усвідомлюючи величезну роль мистецтва в

естетичному вихованні молоді, педагог-новатор підкреслює, що будь-яке демократичне виховання повинно ґрунтуватися на національному мистецтві і вже через нього вести учнів до розуміння світового мистецтва. Найважливішим засобом виховання С.Русова вважає народну пісню, яка з перших років життя людини може пробуджувати музичне почуття. Простота і яскравість, закладені в народних піснях, можуть стати художньою основою їх майбутнього музичного розвитку. Наголошуючи на важливості музичного виховання, просвітниця пропонує утворити сільські хори, спілки та товариства прихильників музичного мистецтва.

Відомий український вчитель-практик та педагог-теоретик Я.Чепіга вважав духовність провідною складовою гармонійної людини, де моральне почуття є важливішим чинником духовного розвитку. У своїй статті “Моральне внушіння в справі виховання”(1910.) Я.Чепіга розглядає природу моральних почуттів та процес їх виховання у молоді. “Задля повного морального розвитку дитини, - зазначає автор, - треба, щоб вона на прикладах здобувала такі звички, що утворюють високий моральний колорит її обличчя”[3,33].

Аналіз педагогічної літератури кінця ХІХ – початку ХХ свідчить, що багато видатних науковців та педагогів-практиків розвивали ідеї взаємозв’язку між моральним та естетичним вихованням і вбачали в ньому головну умову гармонійного розвитку особистості. Заслуговують на увагу запропоновані у педагогічній літературі ряд засобів для формування моральних та естетичних якостей молоді, серед яких можливо виділи релігію, літературу і мистецтво у різних його жанрах(музиці, малюванні, танці тощо).

Вивчення спадщини українських педагогів та діячів культури М.Драгоманова, Л.Українки, С.Русової, Б.Грінченка, Я.Чепіги та інших, показує, що вирішення проблем морального та естетичного виховання нації полягає у дотриманні традицій народної педагогіки, використанні народної творчості як засобу формування духовної культури.

Література

1. Каптерев П. Об эстетическом развитии и воспитании детей //Русская школа. – 1895. - №1 с.92-103, №2 с.75-86.
2. Русова С.Ф. Национальное искусство // Русская школа. – 1910.- №3. – С.52-59.
3. Чепіга Я. Моральне внушіння в справі виховання // Світло. – 1910. - №2.- С.20-33

Т.М. Кравчук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ ФІЗВИХОВАННЯ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ (50-80 РР. ХХ СТ.)

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України перед педагогічними навчальними закладами постають нові завдання щодо підготовки вчителів схильних до педагогічних інновацій і творчості, здатних на професійному рівні володіти різноманітними засобами, формами і методами роботи з учнями. Невипадково серед завдань, визначених Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття) та “Національною доктриною розвитку освіти в Україні”, провідне місце належить покращенню науково-дослідної роботи майбутніх учителів.

Педагогічно-доцільний досвід організації та проведення науково-дослідної роботи майбутніх учителів було накопичено факультетами фізвиховання вищих педагогічних закладів України у 50-80-х рр. ХХ ст. Вивчення і творче використання цього досвіду сприятиме удосконаленню змісту, форм і методів науково-дослідної роботи майбутніх учителів у сучасних умовах.

Аналіз історико-педагогічної і сучасної літератури показує, що окремі аспекти планування і організації навчально-дослідної роботи майбутніх учителів фізвиховання розглядалися в науково-методичній праці Л.З.Гороховського, Г.А.Алексєєва, Н.Г. Михайлова та О.Н. Рогачева (1988) [4], досвід проведення навчально-дослідної роботи студентів факультетів фізвиховання у процесі вивчення психології висвітлено у статті Д.Я.Богданової та А.Ц.Пуні (1973) [1], зміст курсу “Основи наукових досліджень”, уведеного до навчальних планів факультетів фізвиховання у 70-х рр. проаналізовано у статті Б.В.Миненкова та Т.Б.Миненкової (1985) [5]. Але автори розглянутих праць не ставили за мету узагальнити досвід організації науково-дослідної роботи студентів факультетів фізвиховання вищих педзакладів України у 50-80-ті рр. ХХ ст.

Завдання нашої статті – на основі вивчення архівних матеріалів та інших джерел, дослідити, завдання, зміст та види науково-дослідної роботи студентів факультетів фізвиховання вищих педзакладів України у 50-80-х рр.

Аналіз широкого кола джерел показує, що в Україні, починаючи з кінця 40-х рр., майбутніх учителів фізвиховання готували на факультетах фізичного виховання і спорту, відкритих у Луганському,

Одеському і Харківському (1947), Кам'янець-Подільському і Черкаському (1949), Вінницькому та Кіровоградському (1956) і Миколаївському (1957) вищих педагогічних закладах.

Вивчення звітів про навчально-виховну роботу факультетів фізвиховання свідчить, що у 50-80-х рр., що викладачі педагогічних та спеціально-методичних дисциплін постійно залучали майбутніх учителів фізвиховання, до різних видів науково-дослідної роботи. Головними завданнями цієї діяльності було: розвиток у студентів прагнення до досліджень у галузі педагогічних і спеціально-методичних дисциплін та накопичення досвіду цієї роботи; розвиток у майбутніх учителів творчого мислення та формування дослідницьких умінь та навичок; виховання потреби постійно вдосконалювати свої знання, поширювати теоретичний кругозір та наукову ерудицію [6,7,8,9].

Виходячи з цих завдань, на факультетах фізвиховання використовувалися такі види науково-дослідної роботи студентів: 1) збір дослідницького та експериментального матеріалу для занять з навчальних дисциплін; 2) накопичення досвіду вивчення та критичного аналізу наукової літератури; 3) експериментальна робота під час підготовки рефератів, курсових і дипломних проектів; 4) виконання домашніх завдань з елементами творчого пошуку; 5) дослідження, пов'язані з педагогічною практикою: виконання індивідуальних психолого-педагогічних і методичних завдань; вивчення досвіду роботи працівників шкіл; 6) науково-дослідна та творча робота студентів у позанавчальний час: участь у наукових гуртках і товариствах.

Починаючи з молодших курсів, майбутні вчителі ознайомлювалися з елементами наукових досліджень, здобували навички самостійної роботи з поглибленого вивчення педагогічних і спеціальних дисциплін. Так, студенти I-II-х курсів обов'язково мали брати участь у науково-дослідній роботі, що проводилася у формі реферування окремих розділів курсів, які вивчалися; складання бібліографії з різних тем; участь у виготовленні навчально-методичних посібників (таблиць, макетів, моделей, слайдів) та підготовці лекційного демонстрування.

На III-IV-V курсів студенти включалися безпосередньо у дослідницьку роботу. Їм доручалися конкретні теоретичні і експериментальні розробки, що проводилися, головним чином, у лабораторіях і на кафедрах педагогічних і спеціально-методичних дисциплін при виконанні практичних, лабораторних, курсових та дипломних робіт, а також під час педагогічної практики [3,8,9].

Важливим розділом навчально-дослідної діяльності студентів факультетів фізвиховання було виконання курсових робіт на 2-4 (5) курсах під керівництвом викладачів спеціально-методичних дисциплін. Головним завданням цих робіт було сприяння формуванню у студентів діалектико-матеріалістичного світогляду, розвиток наукового мислення, активізація пізнавальної діяльності, оволодіння уміннями та навичками самостійного проведення дослідної роботи, поглиблення знань зі спеціалізації та використання цих знань, умінь і навичок при вирішенні практичних завдань організації фізичного виховання школярів.

Як свідчить аналіз науково-методичної документації вищих педагогічних закладів України, курсові роботи, які виконували студенти факультетів фізвиховання поділялися на теоретичні, емпіричні, експериментальні, інженерно-конструкторські та конструкторсько-експериментальні [2,7,9]. У процесі виконання теоретичної курсової роботи майбутні вчителі фізвиховання вчилися аналізувати, критично оцінювати літературні дані і на основі цього робити узагальнення та висновки.

У емпіричних курсових роботах студенти аналізували передовий практичний досвід спеціалістів з фізичної культури та спорту, особистий досвід тренування, документи планування, обліку і звітності, що відображали навчально-тренувальний процес.

При виконанні експериментальних курсових робіт майбутні вчителі фізвиховання вивчали літературні джерела з теми і крім того опановували методику проведення наукового дослідження, об'єктом якого були школярі, що займалися фізичною культурою та спортом. У ході виконання такої роботи студенти набували вміння самостійно аналізувати, викладати результати дослідження, правильно формулювати висновки і практичні рекомендації.

Інженерно-конструкторські курсові роботи були пов'язані з технічним описанням і пропозиціями щодо використання розроблених автором тренажерів, контрольно-вимірювальних, інформаційних, діагностичних та інших приладів і пристроїв, що можуть бути використані в практиці фізичного виховання і спорту.

Конструкторсько-експериментальні курсові роботи, як показує їх назва, були поєднанням інженерно-конструкторських і експериментальних робіт. У них, поряд з описанням власного винаходу або удосконаленням вже відомого приладу чи пристрою викладаються результати його використання під час проведення експериментальних робіт.

Курсові роботи, що виконувалися на факультетах фізичного виховання вищих педагогічних закладів характеризувалися декотрими особливостями. Їх тематика і зміст мали відображати своєрідність майбутньої спеціальності – вчитель фізичного виховання. При виконанні курсових робіт, дослідження проводилося на різних спортивних спорудженнях в умовах тренувальних і змагальних навантажень, а об'єктами цих досліджень були учні середніх загальноосвітніх та професійних закладів, що займалися фізичною культурою та спортом.

Предметом дослідження в курсових роботах були питання історії, теорії і соціології фізичного виховання і спорту; виховання засобами фізкультури; виховання особистості спортсмена; формування спортивного колективу та взаємовідносини в ньому; планування і методика навчально-виховного процесу з фізвиховання або обраного виду спорту; керівництво процесом тренування спортсменів різного віку і кваліфікації; методи контролю за станом фізичного розвитку особистості, а також питання біомеханіки, фізіології, біохімії, гігієни, морфології, психології спорту та ін.

При розробці вимог до курсових робіт викладачі кафедр теорії та методики фізичного виховання намагалися дотримуватися декотрих положень, що орієнтували студентів на творчий пошук, виконання роботи дослідницького характеру. Подібні положення, як правило включали такі вимоги: надати студентам можливість виконання самостійно запропонованої теми (крім типових тем, розроблених кафедрами), але за умови її узгодження з провідним викладачем; вимагати самостійного підбору літератури з обраної теми; скласти в період педагогічної практики умови для проведення спостережень, експериментів, тестування, хронометрування відповідно до обраної теми курсової роботи [2,9].

Теми курсових робіт підбиралися з умовою забезпечення наступності досліджень, починаючи з другого курсу. Розпочате на другому курсі дослідження давало багатий фактичний матеріал, який міг плідно використовуватися під час виконання курсових робіт на третьому та четвертому курсах, а також дипломної роботи.

Як свідчать архівні матеріали, у 50-80-ті рр. важливим розділом науково-дослідної роботи на факультетах фізвиховання була участь студентів у роботі наукових гуртків з педагогіки, психології, історії педагогіки та спеціально-методичних дисциплін. До змісту роботи гуртків з педагогічних дисциплін входило: вивчення передового досвіду вчителів, класних керівників, позакласно-виховної роботи в школі, дитячої творчості, а також вироблення навичок самостійної

роботи над книгою і науково-дослідної роботи, активна участь у роботі позашкільних дитячих установ.

Майбутні вчителі фізвиховання, що працювали у педагогічних наукових гуртках виконували такі види роботи, як вивчення і аналіз науково-методичної літератури з різних питань діяльності шкільних та позашкільних дитячих закладів. Так, у 60-х рр. студенти факультету фізвиховання Харківського педзакладу, що відвідували наукові гуртки з педагогіки та історії педагогіки працювали над темами “Якою буде школа майбутнього”, “Роль фізичного виховання у всебічному гармонійному розвитку особистості”, “А.С. Макаренко про фізичне виховання” та ін. [3].

Під керівництвом викладачів, студенти готували також доповіді, які обговорювали на засіданнях гуртків, заслуховували повідомлення про нову педагогічну та історико-педагогічну літературу, інформацію про хід роботи гуртківців над окремими темами та виступи про досвід роботи кращих учителів міста і області. На підставі цих матеріалів виконувалися наукові роботи, які одержували визнання на студентських конференціях, педагогічних читаннях, диспутах.

Так, у 1962 р. на звітній загальноінститутській науково-практичній конференції кращою було визнано роботу студенту II-го курсу факультету фізичного виховання Алексеєва В.В. “Проблема всебічного, фізичного, розумового та естетичного розвитку в науково-педагогічних творах П.Ф. Лесгафта”, виконана під керівництвом професора Григор’єва М.О. [2].

Вивчення звітів про роботу факультетів фізвиховання Кіровоградського, Луганського, Одеського, Харківського та Черкаського вищих педагогічних закладів за 50-80 рр. показує, що принципами роботи наукових гуртків зі спеціально-методичних дисциплін цих закладів були: виховна спрямованість діяльності гуртків; професійно-педагогічна позиція у розробці кожної теми, зв’язок педагогічної теорії з практикою роботи школи; ставка на самостійність, ініціативу, активність гуртківців, на максимальний розвиток у них пізнавальних і дослідницьких інтересів та професійно-педагогічних здібностей; актуальність тематики; створення, укріплення та розширення традицій гуртків, спадкоємність роботи у кожному їх новому складі; організаційна злагодженість, плановість, конкретність і результативність роботи [3,6,7,8,9].

Головними формами і методами роботи наукових гуртків зі спеціально-методичних дисциплін були підготовка наукових доповідей, дослідження колективних та індивідуальних тем і питань, анкетування, бібліографічна робота, рецензування, огляди спеціальної

і педагогічної періодики, бесіди з учителями фізкультури та видатними спортсменами міста, елементи педагогічного експерименту, вечори запитань і відповідей та екскурсії. Цю роботу гуртківці проводили за індивідуальними планами, систематично консультуючись з керівниками та звітуючись перед ними про виконану роботу.

У 1963 р. на загальноміський огляд-конкурс студентських наукових робіт було представлено дві роботи студентів факультету фізвиховання Харківського вищого педагогічного закладу С.П. Гринько “Досвід організації фізичного виховання у школі-інтернаті” та В.П. Коваленко “Досвід організації і проведення змагань у 116 школі міста Харкова”, які були позитивно оцінені й посіли одні з перших місць [3].

Практичний досвід, накопичений факультетами фізвиховання у галузі організації науково-дослідної роботи студентів показує, що вона сприяла розвитку самостійності мислення майбутніх учителів фізвиховання, стимулювала їх до творчого пошуку. У процесі виконання цієї роботи створювалися чудові умови для безпосереднього спілкування студента з викладачем та індивідуального впливу на розвиток майбутнього вчителя. Науково-дослідна робота спрямовувала також енергію молоді на корисні справи і надавала їй можливість виразити і перевірити себе в конкретній педагогічній діяльності.

Література:

1. Богданова Д.Я., Пуни А.Ц. Учебно-исследовательская работа студентов при изучении курса психологии // Теория и практика физической культуры. – 1973. - №2. – С. 54-56.
2. ДАХО. Ф. 4293, Оп. 2, од.зб. 971, арк. 45.
3. ДАХО. Ф. 4293, Оп. 2, од.зб. 1077, арк. 12.
4. Комплексное планирование и организация учебно-исследовательской работы студентов физкультурных вузов / Гороховский Л.З., Алексеев Г.А., Михайлов Н.Г., Рогачев О.Н. – М., 1988. – 29с.
5. Миненков Б.В., Миненкова Т.Б. К вопросу о введении учебной дисциплины «Основы научных исследований» // Теория и практика физической культуры. – 1985. - №9. – С. 44-46.
6. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 5579, арк. 90.
7. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 6996, арк. 56.
8. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 7444, арк. 119.
9. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 7460, арк. 78.

С.О. Рукасова

ВНЕСОК С.І. МИРОПОЛЬСЬКОГО В ПРОБЛЕМУ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗА ДОСЯГНЕННЯМИ УЧНІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Оригінальністю поглядів на проблему перевірки і оцінки знань відзначався і відомий вітчизняний педагог С.І.Миропольський. В його спадщині акумульовано ідеї попередників (М.І.Пирогова, К.Д.Ушинського) щодо проблеми контролю знань, вмінь і навичок, а також представлені і власні теоретично-методичної розробки [3,4].

По-перше, С.І.Миропольський мав тверді переконання відносно необхідності обліку, перевірки і оцінки знань учнів. Педагог вважав, що вчитель повинен скласти свої "методики" перевірки знань учнів. Його спадщина презентує авторську цікаву, на наш погляд, методику опитування учнів, оволодіння якою педагог вважав необхідним чинником роботи вчителя, його майстерності. Так, опитування, за С.І.Миропольським, реалізує "контролюючу", "повторювальну" і "проблемну" функції. Завдяки опитуванню можливо тримати клас у розумовій напрузі, "непомітно всіх заохочувати до справи", зазначав С.І.Миропольський. Він критикував практику опитування одного учня і бездіяльності при цьому інших.

Аналіз педагогічної спадщини С.І.Миропольського, а також матеріалів дослідників його дидактичних поглядів (Л.О.Голубничої, С.Т.Золотухіної, О.А.Тишик, О.Д.Пташного) свідчить про чіткі вимоги, сформульовані ним до проведення опитування:

- опитування ретельно готується вчителем;
- питання підбираються і вимагають досить лаконічних відповідей;
- методика задавання питань при опитуванні жвава, швидка, енергійна;
- педагог добре знає свій клас;
- питання спочатку формулюються до всього класу, а потім "обирається один учень для відповіді";
- увага вчителя не повинна зупинятися під час опитування на одному учні;
- недоречно вчителю самому виправляти помилки учнів, доцільно привертати до цього весь клас;
- вчитель повинен ретельно готуватися до уроку, зокрема до проведення опитування, вивчити своїх учнів, прагнути опитування

проводити не тільки з метою суто контролю, а й з метою пояснення і повторювання матеріалу.

По-друге, педагог намагався довести, що "бали" штучно стимулюють учнів до навчання, пригнічують сили учня, а також мотивацію його дій. Від балів слід звільнити вчителів, принаймні кваліфікованих, закликав він.

По-третє, С.І.Миропольський пропонував замінити бали "добрим навчанням, щоб метод був розвиваючим, а навчання – виховуючим" [3,4]. Саме така організація навчання здатна "збудити природу дитини". Так, що дитина буде прагнути вчитися сама, без додаткових зусиль і стимулів.

Зазначимо, що саме це твердження С.І.Миропольського піддавалося критиці в тогочасній пресі. Відсутність реальної альтернативи балам (на погляд опонентів), що вже стали не тільки звичними, а й в певній мірі „вигідними”, вмінялося С.І.Миропольському як важкий недолік.

У ході дослідження встановлено, що погоджуючись із тим позитивним, що містить в собі бальна система ("здійснення зворотного зв'язку" тощо), С.І.Миропольський звертав увагу і на певні її недоліки ("неінформативність балів, засіб залякування учнів").

По-четверте, С.І.Миропольський сформулював вимоги до вчителя взагалі і навіть підкреслив ті, що будуть впливати на якість і ефективність здійснення перевірки і оцінки знань учнів: володіти певним колом знань; володіти мистецтвом навчання і виховання; бути творчою особистістю; розуміти сутність педагогічного процесу; вірно використовувати педагогічні прийоми і співвідносити з їх метою навчання і виховання; бути автором власних навчальних посібників і методичних розробок.

Зазначимо, що педагог в системі підготовки вчителів пильної уваги надавав здійсненню контролю за процесом отримання ними знань, вмінь і навичок з конкретних предметів, вмінь оцінювати досвід викладачів, їх рівень майстерності, формування критичного мислення тощо.

Аналіз щоденників студентів, обговорення відкритих уроків, написання і обговорення письмових робіт із педагогіки, проведених уроків свідчить про його активний інтерес і до якості підготовки майбутніх вчителів.

Ці форми і методи контролю сприяли виявленню ступеня засвоєння учнями змісту педагогічної теорії; вмінь розумно читати педагогічні твори, робити узагальнення, і осмислення конкретних фактів педагогічної діяльності з огляду на загальні педагогічні

принципи; формуванню готовності до практичного втілення теоретичних положень, навичок письмового викладення питань загальнопедагогічного і філософського характеру.

Отже, перевірка і оцінка знань учнів знайшла чільне місце в спадщині видатного педагога другої половини XIX ст. С.І.Миропольського. Його погляди на дану проблему в певній мірі співпадали з позицією прогресивних співвітчизників. До суттєвих ознак, що були притаманні лише йому, можна віднести своєрідну позицію вирішення її, а також здійснення конкретних заходів щодо створення і реалізації методик перевірки і оцінки знань.

Як свідчить аналіз історико-педагогічної літератури і сучасних досліджень [2,3, 4, 5, 7], недолік традиційної „оціночної системи” як основного стимулу учіння виявився вже в середині XIX ст., коли, як відомо, виникла теорія вільного виховання, сприяння розвитку особистості дитини.

Видатний представник ідеї вільного виховання в Росії Л.М.Толстой негативно ставився до практики „поодинокого опитування”, метою якого є оцінка знань учнів. Цей прийом Л.М.Толстой називав „залишком старого марновірства”, коли учитель не має інших способів визначити рівень знань своїх учнів. Він справедливо зазначав, що нема нічого шкідливішого для розвитку дитини, ніж поодиноке опитування.

Зазначимо, що прямо педагог не говорив про проблему контролю знань, вмінь, але був переконаний, що оцінка, яка, на його погляд, є нащадком старої системи, сама скоро відпаде [7].

Література

1. Майборода В., Майборода С. Національні школи України: історія, розвиток, уроки //Рідна школа. – 1992. - №11-12. – С.5-16.
2. Менделеев Д. Заметки о народном просвещении России. – СПб.: Тип. В. Демакова, 1901. - С. 1-13.
3. Миропольский С.И. Дидактические очерки. Ученик и воспитывающее обучение в народной школе. – СПб.: Изд. И. Скороходова, 1890 – 72 с.
4. Миропольский С.И. Из школьной жизни. «Спрашивание» //Семья и школа. – 1975. - №10. – С. 383 – 385.
5. Перовский Е.И. Проверка знаний учащихся в средней школе. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1960. – 510 с.
6. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Шлях освіти. – 1999. - №1. – С. 41-45.
7. Турянский Д. Несколько слов об экзаменах в австрийских и русских гимназиях //Журнал министерства народного просвещения. – 1870. – Ч.151, отд. педагогики. – С. 59-64.

Ю.Є.Юцевич

ПРО УКРАЇНСЬКУ СПІВАЦЬКУ ШКОЛУ

Яскравою рисою менталітету українського народу є традиція співацької діяльності, яка мала, можливо, більш, ніж тисячорічну історію. Хоча уроки музики в українській школі з'явилися лише наприкінці XIX ст., до цього співи були поширені у різних формах – сольній, ансамблевій, гуртовій, пізніше - хоровій. Проте це не означає, що систематичне співацьке виховання з'явилося в Україні тільки в цей час. Навпаки, ще в Київській Русі за часів князів Кия, Щека і Хорива (VIII ст.), було чимало освічених півчих, діяльності яких не заперечувала княжа влада. Вірогідно, що трохи пізніше – у IX ст. - Аскольд і Дір не лише прийняли християнську віру, але й дозволяли проводити богослужіння із супроводом хору півчих¹. Ще до хрещення Русі (988 р.) князь Ігор, а після його загибелі княгиня Ольга сприяли становленню закладів духовного, значною мірою співацького навчання. Дослідники вважають, що співацьке навчання в Київській Русі з'явилося внаслідок непрямого впливу Візантії, проте немає підстав вважати, що в попередні часи в Київських землях не було власної оригінальної співацької культури, яка стала сприятливим підґрунтям для сприйняття християнської музичної, зокрема вокальної культури.

Офіційне прийняття християнської релігії знаменувалося появою нової практики півчих-риторів.² Князь Володимир посилав людей вчитись до Болгарії та Візантії, водночас запрошуючи кращих грецьких фахівців для пропаганди європейських та греко-сірійських співацьких здобутків, які легко сприймалися киянами. Канонічні християнські піснеспіви увійшли в давньоруську церковно-співацьку практику, сприяючи створенню досить широкої музичної теорії (що без загальнонародної музично-співацької традиції було б неможливим).

Бурхливе будівництво православних храмів, в тому числі будинкових, призвело до того, що заможні бояри услід за князем запрошували грецьких півчих або направляли здібних людей вчитися "співочій науці", щоб вони, повернувшись додому, навчали інших співати, створювати вокальну музику, створювали нотні книги – а це відповідало досить високому рівню тогочасної музично-співацької

¹ Іванов В.Ф. Навчання церковного співу в Україні у IX – XVII ст. –Київ: Музична Україна, 1997, т.І, с.7.

² Іванов В.Ф. Навчання церковного співу в Україні у IX-XVII ст. –Київ: Музична Україна, 1997, т.І, ст. 11.

освіти. Нагромаджений науковцями (В.О.Багадуровим, М.П.Ділецьким, В.Ф.Івановим, І.І.Огієнком та ін.) матеріал з історії музично-співацької освіти свідчить, що в Київській Русі співацькі школи ще не склались, як самостійні навчальні заклади, але сформована в них методична основа співацького навчання вже застосовувалась за межами майбутньої України, у Володимирі (Суздальському), Великому Новгороді, Москві та інших містах Руської землі.³ Татаро-монгольська навала, а пізніше й люблінська унія (1569 р.) спонукали до еміграції українське духовенство (в.т.числі й церковних півчих), що спровокувало занепад співацької освіти в Україні, але позитивно вплинуло на розвиток співацької справи в Московській державі. Проте активними захисниками християнської духовної й співацької культури, як і до цього часу, виступали церковні братства, що діяли в Городку, Заблудові, Києві, Львові, Луцьку, Острозі, Перемишлі, Рогатині, Сатанові, Чернігові та інших великих і малих міст України. В братських хорах співаки добре володіли теоретичними знаннями та практичними виконавськими навичками, що дає підстави вважати ці хори зразковими осередками музичної освіченості, збереження кращих співацьких традицій та їх захисту від іноземних впливів. Поряд з цим співацьке навчання проводилось без спеціально упорядкованих програм, посібників або методичних рекомендацій щодо теорії навчання співу, обмежуючись суто практичною передачею співацького досвіду керівників. Це обмежувало наукове становлення справді української школи співу, хоча ще у 1688 році уродженець Новгород-Сіверського Олександр Мезенець у Москві завершив працю, яка підсумувала розвиток знаменної грамотності, теорії та методики засвоєння піснеспівів "Азбука знаменного пения. Извещение о согласнейших пометах" (видана в Казані С.М. Смоленським у 1888 році)⁴. Тоді ж, у XVII ст. видатний український музичний теоретик, композитор і педагог М.П.Ділецький створив "Граматику мусикійську", твір, виданий польською і російською мовами. Українською мовою "Грамматика мусикійська", яка стала основним посібником з теорії музики і техніки багатоголосного хорового письма, була видана в Києві лише в 1970 році⁵.

Приєднання української церкви до російської в 1686 році сприяло не лише активному розвитку співацького навчання в Росії,

³ Іванов В.Ф. Навчання церковного співу в Україні IX – XVII ст. –Київ: Музична Україна, 1997, т. I, с.23

⁴ Мезенець Олександр. Музыкальный энциклопедический словарь. –Москва: Советская Энциклопедия, с.333.

⁵ Ділецький Микола. Український радянський енциклопедичний словник. – Київ: УРЕ, т.1, с.525.

але й посиленню переїзду українських співаків до Москви, Ростова, Ярославля та інших російських міст, про що досить різко писав К.В.Харлампович⁶. Уже в середині XVII ст. українці заснували в Москві школу, де для успішного навчання співів застосовувалась методика слухового сприймання та співу "по ноті". Українцями комплектувався хор півчих дяків у Москві, про який Павло Алепський писав: "наибольшее удовольствие патриарх и царь находили в пении детей казаков...Они всегда имели первенство в пении, которое предпочитают пению певчих-москвитов, басистому и грубому. Пение казаков радует души и исцеляет от печалей, ибо их напев приятен и исполняется как бы из одних уст; они страстно любят нотное пение, нежные и сладостные мелодии"⁷.

Українська співацька культура займала помітне місце не лише у церковному, але й у світському, зокрема оперному, співі. Так, М.І.Глінка з метою комплектування Придворної хорової капели, яку він очолював з 1837 року, в 1838 році здійснив поїздку в Україну. В Придворній капелі у свій час співали видатні українці М.С.Березовський та Д.С.Бортнянський, а останній був вокальним директором та керівником капели у 1796-1825 роках. З України М.І.Глінка залучив першого виконавця партії Івана Сусаніна – О.Петрова. Видатними оперними співаками-виконавцями провідних партій у виставах як російської, так і італійської оперних труп були С.Гулак-Артемівський, М.Іванов, Ф.Стравінський, І.Алчевський, О.Мишуга, М.Микиша, С.Крушельницька, А.Нежданова, І.Козловський, П.Цесевич, І.Козловський, М.Рейзен, Анд.Іванов, І.Масленікова, Л.Масленікова, З.Бабій, В.Борисенко, П.Норцов, А.Григор'єв, М.Кондратюк, К.Лаптев та багато інших співаків, які прикрашали оперні сцени не лише Росії, але й інших країн світу. Ця традицію продовжують і в наш час В.Гришко, А.Кочерга, В.Лук'янець, М.Дідик та багато інших, а О.Микитенко піднесла міжнародний авторитет української вокальної школи, виборовши право виступати в сольних концертах з Х.Карерасом.

Говорячи про здобутки українських співаків, слід наголосити на тих акустичних ознаках, які характеризують усіх представників національної вокальної школи. Це – повноцінний розвинений звуковисотний діапазон, яскравий неповторний тембр, естетично прийнятне вібрато, розвинений формантний склад звукового спектру

⁶ Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Казань: 1914, т.1.

⁷ Алеппский Павел. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Москву в XVII веке. –СПб: 1848, с.96

і, звичайно, велика сила звуку. Хоча спроб науково обґрунтувати високоефективну емпіричну українську вокальну методику практично не було (за винятком роботи О.Мишуги-Філіппі), всі ці якості забезпечував сформований протягом багатьох століть практичний досвід народу. В Україні співали практично усі верстви населення – від сільських мешканців до представників панівної верхівки. Пріоритет щодо виявлення здібних співаків поступово здобували освітні організації – від церковно-приходських шкіл до навчальних закладів вищого рівня, де поступово зосереджувались джерело і резерв співацького потенціалу країни.

Емпірична практика співацького навчання виправдовувала себе протягом тривалого часу і лише наприкінці XVIII – на початку XIX ст., коли виникла потреба співацького навчання дітей та молоді, наголос був зміщений в бік масового пошуку осіб, придатних до професійного навчання. Як з'ясувала Т.А.Грищенко, в школах та гімназіях України XIX ст. співацьке виховання здійснювали такі відомі музиканти, як В.Заремба, А.Єдлічка, Й.Голлі, М.Завадський, брати А. та Й. Іранеки, Є.Риб, М.Сікард, І.Шебелік, М.Лисенко, О.Кошиць, Ф.Попадич та інші, а наприкінці XIX ст. – С.Булгаков, К.Стеценко, М.Леонтович та інші⁸, чия діяльність розширювала сферу систематичного музичного виховання школярів. Завдяки цьому музичне, отже й співацьке навчання послідовно здобувало місце серед навчальних предметів у загальноосвітній школі. Урок музично-співацького виховання дієво впливав на виявлення і розвиток вокальних талантів. Практичною нормою нещодавно було те, що в загальноосвітніх школах та позашкільних закладах активно працювали не лише хорові колективи, але й вокальні студії, співацькі гуртки тощо. У оглядах учнівської самодіяльності брали участь співаки-солісти, які в подальшому прийшли на оперну сцену. Досить назвати такі прізвища, як З.Бабій, Є.Мірошниченко, О.Загребельний та ін. За змістом і назвою шкільний навчальний предмет пройшов шлях від "Співів" до змістової лінії "Музика" освітньої галузі "Мистецтво"⁹. Крім зміни назви, починаючи з 1970-х років відбулась зміна спрямування саме співацького навчання школярів. Ще у 1981 році автор звертав увагу на зростання орієнтації учнів на естрадний

⁸ Грищенко Т.А. Становлення і розвиток музично-естетичного виховання в гімназіях України (XIX – початок XX ст.). Дис. канд.пед.наук, -Київ: 1998. –156 с.

⁹ Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 // ж. "Початкова школа", №1, 2001 р. с.28-53.

спів¹⁰. За минулі двадцять років є всі підстави для того, щоб констатувати повну відсутність індивідуальної роботи з формування і розвитку дитячого співацького голосу, що означає зниження вокального потенціалу і співацької перспективи школярів України.

Серед причин, які викликали таке положення, найчастіше називають дві – відсутність вимог щодо розвитку співацького голосу школярів в програмі з музики для загальноосвітньої школи та зниження рівня підготовки учителів музики до вокальної роботи. Справді, ці причини мають місце. Так в навчальній програмі, розробленій на ґрунті педагогічної концепції Д.Б. Кабалевського групою українських авторів під керівництвом О.Я.Ростовського, крім загального положення "Кожен клас – хор!" та речення про те, що "внаслідок акселерації формування дитячого голосу завершується в 11-12 років, після чого, як правило, настають тривалі мутаційні зміни"¹¹ відсутні конкретні вказівки з вокального розвитку учнів.

В згаданому Державному стандарті, затвердженому Постановою Кабінетом Міністрів України від 16.11.2000 року №1717, з розвитку дитячого голосу учні молодших класів повинні "знати правила співу, володіти вокально-хоровими навичками; уміти проспівати емоційно виразно зразки дитячих і народних, зокрема, українських пісень"¹², що, зрозуміло, недосить. Слід звернути увагу і на двотомну роботу О.Я.Ростовського з методики викладання музики в початковій та основній школі, де проблемі методики навчання співу відведено загалом 45 (відповідно 20 та 25) сторінок¹³. Слід зауважити, що автор, викладаючи зміст розділів про співацький голос, методику співацької роботи, охорону і гігієну голосу, використовував переважно застарілі роботи з музичного виховання, які розвиток співацького голосу розглядають лише у зв'язку з його використанням у виконавстві (М.Д. Леонтович, О.Г.Равнінов, Г.П. Стулова, В.К.Тевліна, частково Л.О.Хлебнікова) і практично не звертається до авторів (крім А.Г.Менабені), які досліджували процес формування і розвитку дитячого голосу у віковому аспекті (Є.І.Алмазов, В.О.Багадуров, Б.Бочев, В.Г.Єрмолаєв, Н.Ф.Лебедева, І.І.Левідов, Ф.Лисек,

¹⁰ Юцевич Ю.Є. Роль вокально-слухових впливів на формування дитячих голосів.// В кн. Музика в школі, вип.7. –Київ: Музична Україна, 1981, с.36-43.

¹¹ Музика. 1-4 класи. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. –Київ: Перун, 1996, с.6.

¹² Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р.№1717// ж."Початкова школа" №1. 2001 р., с.53.

¹³ Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі. –Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2000. - 215 с.; Методика викладання музики в основній школі. –Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2000, -271 с.

Є.М.Малініна, В.П.Морозов, Н.Д.Орлова, Т.М.Овчинникова, Є.О.Рудаков, В.А.Тринос, Р.Юссон та інші). Не випадково, що, подаючи питання про стан мутації голосів у хлопчиків, О.Я.Ростовський суперечить (с.89) наведеному вище положенню про мутацію з програми (11, с.6), створеної під його керівництвом. З цього випливає, що проблема формування і розвитку співацького голосу практично занедбана і знаходиться у гіршому стані, ніж це було в ХІХ ст.

Говорячи про якість підготовки учителів музики до проведення вокальної роботи з школярами, слід визнати, що її рівень, на жаль, знижується, проте це не є наслідком поганої роботи музично-педагогічних факультетів, а через постійного зростання переходу учителів загальноосвітніх шкіл до інших, перш за все, комерційних сфер діяльності або виїзду на роботу за кордон.

На наш погляд, заслуговує уваги й така причина, як вплив сучасної співацької практики на вокальне навчання в школі. Дослідження показали, що надзвичайне поширення і пропаганда естрадного співу з використанням електронних засобів обробки звуку голосу (узагальнено – "мікрофону"), що дозволяє "співати не надто високо, несильно, недовго і нечасто"¹⁴. Через це сучасні школярі (а інколи й учителі та керівники шкіл) настільки звикли до застосування "мікрофону", що навіть не уявляють собі можливості фізіологічно природного співацького процесу, який потребує не менших психофізичних зусиль, ніж, наприклад, спортивна або інша інтенсивна м'язова діяльність. Відсутність таких зусиль у співі неминуче призводить до послаблення сили м'язів (аж до атрофії) і, звичайно, зниження функціональних результатів. При цьому відбувається порушення слухових і голосових зв'язків центральної нервової системи, яке не можна компенсувати ніякими штучними технічними засобами. Звернення до електронних засобів підсилення звуку голосу, розпочинаючись в загальноосвітній школі, відкриває шлях на велику сцену виконавцям з обмеженими співацькими можливостями (таким, як наприклад, І.Білик, А.Варум, Т.Овсієнко та ін.), які залюбки "співають під фанеру". Воно не тільки позбавляє перспективи розвитку акустичних параметрів голосу вокально обдарованих українських школярів, але й призводить до поступової голосової деградації таких дорослих володарів вокального потенціалу, як К.Бужинська, Ані Лорак, Т.Повалій, О.Пономарьов та інші. Не варто говорити про те, що "естрадна вокальна школа" пристосовується під "мікрофон", а викладацьку роботу ведуть особи, які не володіють

¹⁴ Р.Юссон. Певческий голос. –Москва: Музыка, 1974, с.176.

елементарними вокально-педагогічними знаннями і вміннями. Варто зауважити, що відсутність академічної вокальної школи не дасть змоги естрадному співакові працювати протягом тривалого часу, співаючи "живим" звуком так, як це, наприклад, робили протягом багатьох років естрадні співаки українського походження К.Шульженко та Л.Утьосов і співають зараз їх земляки-нащадки Й.Кобзон та В.Зінкевич. Варто послатись на думку російсько-болгарської естрадної "зірки" Ф.Кіркорова, якого навчала співу вихованка видатного українського вокального педагога М.Е.Донець-Тессейр (у неї вчилися Є.Мірошніченко, І.Масленікова, Р.Колесник та багато інших) заслужена артистка Росії М.Ланда: "Естрадний співак, який не володіє академічною школою співу, не має майбутнього, він приречений до швидкого кінця кар'єри¹⁵". З цією думкою, зважаючи на широкий успіх Ф.Кіркорова, який свої програми співає "живцем", безумовно, слід погодитись.

Можна навести безліч прикладів негативного впливу технічних засобів на співацький голос, що є особливо небезпечним для формування і розвитку дитячого голосу, які потребують спеціальної навчальної роботи, слід сподіватись, поки що не передбаченої ні Державним стандартом, ні навчальними програмами. Нехтування роботою над розвитком співацького голосу, перш за все, в умовах масового навчання може виявитись згубним для усієї української вокальної традиції. Її відродження і підтримка має розпочинатись у загальноосвітній школі, оскільки якщо вона буде співати з "мікрофоном", не буде співати й Україна.

¹⁵ "Старий телевізор" – телевізійна програма Л.Ю.Новожинова. НТВ, 18 листопада 2000 р.

ВИЩА ШКОЛА

С.В.Аржанухіна, І.А.Канпе

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОРТЕПІАНО)

Процеси перебудови і спрямованість на якість знань, умінь і навичок у сучасній школі, утвердження нової гуманістичної парадигми освіти посилюють увагу до культурологічного аспекту, переорієнтації на формування духовності, ціннісних орієнтацій особистості, її творчий розвиток.

Курс «Спеціальне фортепіано» є одним з найважливіших у системі комплексної професійної підготовки фахівців за спеціальністю 5.010103 «Педагогіка та методика середньої освіти. Музика.» Саме у циклі спеціальних дисциплін студенти здобувають основні для музично-педагогічної діяльності професійні знання і вміння, які стануть визначальними чинниками майбутньої педагогічної майстерності.

Тільки після вступу до музично-педагогічного відділення, студент починає усвідомлювати музику як професію, відбувається складний перехід від занять музикою як захопленням до занять нею як майбутнім фахом. Важливим фактором є зацікавленість студента процесом вивчення практичного музичного репертуару, і викладачі повинні постійно стимулювати студентів, ґрунтовно розкриваючи опанування професійних умінь.

Учитель музики має бути фахівцем особливим: володіти не тільки всіма професійними навичками, необхідними шкільному вчителю будь-якого предмета, але й бути «майстром на всі руки».

Велику повагу професійній підготовці вчителів музики для загальноосвітніх шкіл приділяв один з фундаторів теорії загальної музичної освіти Б.В.Асаф'єв. Він писав: „Музичний педагог у загальноосвітній школі не може бути фахівцем лише в єдиний який-небудь галузі музики. Він повинен бути теоретиком і регентом, музичним істориком, і музичним етнографом, і виконавцем, який володіє інструментом для того, щоб завжди спрямувати увагу в ту чи іншу сторону”.

Музичне виховання в загальноосвітній школі не обмежується лише уроками музики. Воно здійснюється в різних формах позакласної роботи: підготовка й проведення музичних та

літературних тематичних вечорів, лекцій-концертів, створення у школах музичних лекторіїв, проведення хорових концертів тощо.

У зв'язку з вищевикладеним від музично-педагогічних навчальних закладів вимагається підготовка фахівців із широким музичним кругозором, бездоганним музичним смаком, творчої ініціативою. Д.Б.Кабалевський, відомий композитор і педагог підкреслював: „Якщо ми ставимо завдання всебічного гармонійного розвитку учнів, то необхідно передусім піклуватись про всебічний гармонійний розвиток учителів.”

Виховання гармонійно розвинутого професіонала-музиканта є метою діяльності педагогічного колективу. Шлях до цього ми бачимо в розумному співвідношенні регламентованих вимог з можливостями творчого пошуку. До чинників, що регламентують освітній процес, ми відносимо навчальну програму зі спеціальних дисциплін і заходи, які відповідають її вимогам.

Формами нерегламентованої навчально-творчої діяльності є звітні концерти циклової комісії, концерти класів викладачів, тематичні лекції-концерти, музичні конкурси, концерти, які влаштовуються поза межами навчального закладу в місті Харкові.

Розмаїття форм і методів навчання і виховання, з нашого погляду, - необхідність підготовки майбутніх учителів музики і музичних керівників дошкільних закладів. Викладачами комісії спеціального фортепіано набуто цінний досвід в організації і проведенні творчих заходів, завданням яких є вихід за межі традиційного розвитку ініціативності, посилення елемента змагальності в навчанні, які сприятимуть удосконаленню практичної підготовки студентів.

Конкурси на краще виконання пісні під власний акомпанемент, на краще читання з листа творів дитячого репертуару, які щорічно проводяться на 2 курсі вже понад 20 років довели ефективність навчання, підвищення рівня виконавчої майстерності. В подібних конкурсах беруть участь усі студенти незалежно від рівня попередньої музичної освіти. Девіз конкурсу: „Чи готовий ти до практики?” - стимулює мобілізацію творчого потенціалу студентів. Конкурсні твори (3 твори різних жанрів) студенти виконують під час пробних уроків і занять у школі та дошкільному закладі, тож у них є мотив досягнення високого виконавського рівня.

Чільне місце у процесі підготовки майбутніх фахівців-музикантів займає позааудиторна культурологічна і мистецька діяльність. Наші студенти – активні учасники і лауреати регіональних і міжнародних

конкурсів; професіоналізм і високий рівень фортепіанної їхньої підготовки відзначено дипломами різних ступенів.

15 років на музично-педагогічному відділенні (комісія спеціального фортепіано) функціонує «Музичний лекторій», основним завданням якого є інтенсифікація та інтелектуалізація процесу підготовки вчителів музики. Найбільш ефективною формою роботи вважаємо лекції - концерти, в яких студенти спільно з викладачами виступають як лектори, коментатори і виконавці, навіть як автори ансамблевих обробок фортепіанних творів.

Лекції-концерти проводимо як музично-просвітницькі бесіди. Їх тематика цікава і різноманітна. Наприклад, «Програмність у музиці», «Музика театру та кіно», «Жанри фортепіанної музики», «Фортепіанні транскрипції вокальних творів». Лекції сприяють усвідомленню студентами ролі музики в житті суспільства, у зміцненні культурних зв'язків між народами, їх зближенні, допомагають досягнути національну своєрідність, зрозуміти інтернаціональну суть музики. Готуючись до музично-просвітницьких бесід, студенти простежують зв'язки музики з іншими видами мистецтва: живописом, архітектурою, театром. Організація та проведення подібних заходів сприяє розвитку цілого комплексу професійних якостей майбутніх фахівців. Студенти мають можливість ознайомитися з творчістю композиторів, досліджувати стильові особливості творів, вивчати історію їх створення. Ці знання виходять за межі навчальних програм, тому поширюють не тільки обізнаність у музиці, а й в інших видах мистецтва, поглиблюють знання студентів з історії та літератури.

Вибір тематики для засідань «Музичного лекторію» безпосередньо пов'язаний з темами шкільної програми «Музика», тому теоретичні знання та музичний репертуар, якими оволодівають студенти, може бути використаний на практиці, а також в подальшій професійній діяльності. Ця думка також стверджується у програмі «Музика»: «Підпорядкування музичного матеріалу уроку до його основної теми дає можливість учителю замінювати один твір іншим з аналогічним художньо-педагогічним завданням. Знання і досвід підкажуть, які твори краще залучити до програми замість запропонованих».

Розробляючи тематику лекцій-концертів, орієнтуємося на визначні дати, календарно-обрядові свята (в тому числі за церковним календарем). Наприклад, концерт-лекція «Пушкін і музика» (до 200-річчя з дня народження), концерт-лекція з творів харківського композитора М.В.Кармінського (до 75-річчя з дня народження); «Церковний передзвін у фортепіанних творах» (до свята Великодня).

Значне місце в роботі викладачів спеціального фортепіано відводиться пропаганді творів українських композиторів минулого та сучасності. Це пов'язано з необхідністю розвивати практичні вміння і навички студентів на кращих взірцях української фортепіанної музики, в яких втілені сторінки вітчизняної історії, пейзажі рідної землі, що сприяє вихованню патріотизму, громадської самосвідомості.

Для практичної професійної діяльності досить важливими є навички акомпанементу. Формуванню цих навичок приділяється увага на заняттях з предмета «Акомпанемент», їх розвиток та удосконалення відбувається в ансамблевій грі, яка сприяє розвитку слуху, ритму, «почуття ансамблю». Цикл лекцій-концертів «Ансамблева музика для фортепіано» був присвячений підвищенню рівня сформованих концертмейстерських навичок.

Концертна і конкурсна діяльність студентів сприяє:

- набуттю досвіду лекторської та сценарної роботи;
- набуттю досвіду проведення позакласних заходів;
- формуванню навичок публічного виступу;
- здійсненню просвітницької діяльності;
- удосконаленню концертмейстерських навичок;
- розвитку виконавських здібностей та артистизму;
- поширенню виконавчого репертуару;
- розкриттю творчого потенціалу;
- вихованню відповідальності;

Усе вищезазначене стало провідним мотивом активного і зацікавленого опанування майбутніми педагогами – музикантами навчального матеріалу й зумовило високі результати теоретичної та практичної підготовки студентів до професійної діяльності в навчально-виховних закладах освіти міста Харкова й області.

Література

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – М. 1965. – С. 6.
2. Кабалевский Д.Б. Эстетическая культура в школе. – М. 1970. – с. 26
3. Програма “Музика” для 1-4 класів загальноосвітніх шкіл. – К., “Перун”, 1996.

В.М.Зінченко

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасний етап розвитку системи дошкільної освіти знаменується дуже значними подіями. Перш за все – це поява “Національної

доктрини розвитку освіти в Україні”, яка обумовлює перспективи розвитку аж до 2020-2025 років.

Мета доктрини – сконсолідувати українську націю навколо проблем освіти, об’єднати навколо цих проблем не лише освітян, а й усе наше суспільство, оскільки саме освіта є найбільш масштабною, обов’язковою і стратегічною для розбудови демократичного суспільства, суспільства сталого розвитку.

Питання розвитку освіти, визначені в Доктрині, відкривають перед освітянами країни справді нові обрії, визначають нові орієнтири.

За 10 років незалежності України прийнято Державну національну програму “Освіта”, “Базовий компонент дошкільної освіти”, Закон “Про дошкільну освіту”, проект “Концепції дошкільного виховання та інші законодавчі документи.

Визначені документи і закони, перехід дошкільної освіти до особистісно-орієнтованої моделі вимагають переосмислення змісту, критеріїв оцінювання ефективності освітньої діяльності, орієнтації педагога на визнання пріоритету виховання у формуванні особистості дитини дошкільного віку. Тому важливого значення набуває проблема підготовки педагогічних кадрів у галузі дошкільного виховання.

Сучасному педагогові дошкільного закладу необхідно змінити позицію з суб’єкт-об’єктної на суб’єкт- суб’єктну в навчально-виховному процесі стосовно виховання. Для успішної реалізації професійних функцій вихователіві потрібні: ґрунтовні різноманітні знання, розвинені педагогічні здібності, досконалі професійні вміння, спрямованість на дитину як особистість і суспільну цінність зі своїми потребами та бажаннями – це складові професійної майстерності педагога дошкільного закладу.

Важливим структурним компонентом професійної майстерності педагога є педагогічна техніка – комплекс професійних умінь і навичок, який допомагає, самовиразитись, гнучко і адекватно взаємодіяти з вихованцями. Проблема педагогічної техніки вчителя стала предметом наукових пошуків багатьох дослідників. А.Макаренко вперше звернув увагу на необхідність володіння учителем, вихователем педагогічною технікою. Він зробив спробу визначити її зміст та шляхи розвитку. Деякі елементи відбиті в роботах В.О.Сухомлинського. У сучасних дослідженнях педагогічна техніка розглядається: як важлива складова професійної майстерності вчителя (Н.Тарасевич, О.Мороз, В.Омельяненко та ін.); як компонент педагогічної культури (С.Омельченко). Проблема розвитку і вдосконалення педагогічної техніки засобами театральної педагогіки

вивчалася В.Абрамяном. Формування техніки мовлення в майбутнього вчителя як елемент педагогічної техніки та базовий компонент професійної майстерності досліджувалося Р.Коротковою.

Сучасні дослідження проблеми професійних умінь педагога дошкільного закладу носять частковий характер і стосуються : умінь вихователя керувати грою (Л.Артемова, А.Бондаренко, О.Янківська, С.Новосьолова та ін.); трудовою діяльністю (З.Борисова, Г.Беленька, М.Машовець, Н.Кот, Н.Кривошея та ін.); умінь у галузі культури мовлення (А.Богуш, Н.Орланова, Р.Буре, Л.Островська, І.Луценко та ін.); техніки мовлення (А.Ніколаїчева, Л.Горбушина, М.Боголюбська, В.Шевченко, Н.Гавриш, О.Аматьєва та ін.); творчих умінь (Л.Маркідіна та ін.); невербальних засобів спілкування в діяльності вихователя (Н.Формановська та ін.). Класифікацію педагогічних умінь вихователя дитячого садка в системі професіограми пропонує Л.Семушина. Основні професійні вміння педагога дошкільного закладу характеризують В.М.Зінченко, Є.Панько.

Аналіз наукових джерел дає підставу стверджувати, що проблема підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах є актуальною. Значна увага в дослідженнях приділяється питанням підвищення професійної майстерності педагога. Проблема ж формування основ педагогічної майстерності працівників дошкільних закладів, зокрема визначення змісту, етапів, умов та засобів оволодіння професійними вміннями не здобула ґрунтовного вивчення.

Як основу ми маємо дослідження Загородньої Л.П. на здобуття звання кандидата педагогічних наук.

Отже, актуальність, недостатність наукових розробок, спрямованих на вирішення проблеми, її практичне значення, зумовили вибір теми наукового дослідження – “Формування основ педагогічної техніки в майбутніх фахівців дошкільного виховання”.

Об’єкт нашого дослідження – професійна підготовка майбутнього вихователя дошкільного закладу.

Предмет дослідження – процес формування основ педагогічної техніки в студентів педагогічного факультету Слов’янського державного педагогічного інституту.

Мета дослідження полягає у визначенні змісту, форм, методів, етапів та умов формування основ педагогічної техніки.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася в три етапи.

Перший етап (1999-2000 рр.) полягав у теоретичному вивченні та з’ясуванні практичного розв’язання проблеми, розробці методики експериментальної роботи і програми курсу “Основи педагогічної

майстерності”. Проводився констатуючий експеримент, аналізувалися отримані результати.

На другому етапі (2000-2001 рр.) розроблялися й експериментально впроваджувалася модель формування педагогічної техніки в майбутніх фахівців дошкільного виховання, в основу якої було покладено доречне застосування різноманітних форм та методів. Чільне місце серед яких відводилося інтерактивним методам навчання дорослих у вищих закладах освіти. Перевірялася ефективність розробленої нами методики.

На третьому етапі (2001-2002 рр.) було завершено формуючий експеримент, здійснено узагальнення й систематизацію наукової інформації, результатів експериментальної роботи. На основі аналізу були підбиті підсумки і сформульовані висновки, які підтвердили гіпотезу.

Дослідження проводилося на базі кафедри дошкільної педагогіки і психології, педагогічного факультету СДП. Аналіз одержаних результатів дозволив нам зробити такі висновки:

- в сучасній науці існують різні погляди на педагогічну техніку. У широкому розумінні вона розглядається як вміння вихователя, вчителя володіти технологією педагогічного процесу, а в вузькому аспекті – як складова організаційної діяльності педагога, його поведінки, спеціальних знань та навичок;

- дослідження проблеми формування педагогічної техніки вихователя дитячого садка стосується керівництва грою, трудовою діяльністю, вмінь педагогічного спілкування, техніки мовлення, творчих вмінь;

- вивчення сучасного стану педагогічної техніки в майбутніх фахівців дошкільного виховання за мотиваційним, методичним, теоретичним та комунікативним критеріями свідчать про її недостатність. Так, у констатуючому експерименті високий рівень володіння професійними вміннями продемонстрували 8% майбутніх вихователів, середній – 38,4%, низький – 53,6%;

- дослідженням встановлено, що структура педагогічної техніки вихователя дитячого садка включає три основні групи вмінь: 1) вміння самопрезентації педагога; 2) вміння взаємодіяти з вихованцями; 3) вміння самоудосконалювати педагогічну техніку. Усі три групи вмінь тісно взаємопов'язані. Якщо перша група – є своєрідною основою для успішної реалізації вмінь другої групи, та вміння самовдосконалюватися – головна умова, яка забезпечує високий рівень розвитку і функціонування вмінь першої та другої груп;

- серед обраних нами відповідно до розробленої методики формування основ педагогічної техніки у майбутніх вихователів форм, методів ефективними виявилися: лекції-діалоги, лекції-полілоги, практичні та лабораторні заняття в аудиторіях і на базі дитячого садка, творчі вправи та завдання, педагогічний тренінг, розв'язування педагогічних задач;

- вивчення впливу розробленої програми та методики на процес формування основ педагогічної техніки в майбутніх вихователів дитячого садка відповідно представленої моделі, засвідчило їх загальну ефективність. Доцільне поєднання різноманітних методів, зокрема інтерактивних – ділова гра, обговорення в малих групах, робота парами, презентація студентських ідей та творчих вправ і завдань – написання казок, сценаріїв для педагогічних турнірів, прес-конференцій, розробка конспектів занять тощо сприяло кращому засвоєнню педагогічних знань, виробленню на їх основі професійних умінь, формуванню установки на самостійне і творче застосування в практичній діяльності. А головне – змінило позицію студента з пасивно-сприймаючого навчальну інформацію на активного учасника педагогічного процесу;

- на процес формування основ професійних умінь у майбутніх фахівців дошкільного виховання мають вплив психолого-педагогічні чинники. Основними, на наш погляд, є усвідомлення перспективи щодо застосування отриманих знань і умінь у практичній діяльності за спеціальністю та наявність матеріальної бази: книг, програм, спеціально-обладнаних аудиторій;

- процес формування професійних умінь довготривалий, послідовний, копінтий, тому під час навчання майбутніх вихователів закладаються лише основи їх педагогічної техніки та визначаються напрямки подальшого розвитку і вдосконалення;

- уміння педагогічної техніки успішно формуються за таких умов: 1) дотримання принципів системності та послідовності в засвоєнні знань і виробленні умінь; 2) наявність педагогічних знань і бажання застосовувати їх на практиці; 3) доцільного поєднання різноманітних форм та методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів та потреб студентів; 4) самостійної роботи студентів удома за планом самовдосконалення, розробленим разом з викладачем; 5) тісного взаємозв'язку змісту, форм, методів навчання та самостійної роботи студентів.

О.І.Олійник

ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

В останні роки виникла гостра потреба в актуалізації як у науковій літературі, так і в практиці роботи педагогічних закладів проблем ідейного виховання майбутніх учителів. Ефективність виховання і формування в них національної свідомості значною мірою залежить від тих ідейних засад, на яких ґрунтується зміст освіти.

Для того щоб особистість формувалась як складова і невід'ємна частина рідного народу, нації, необхідно створювати організаційні, психолого-педагогічні умови, щоб цей процес ґрунтувався на міцних підвалинах — законах розвитку нації, її свідомості й самосвідомості. Крім того, кожна особистість з найбільш раннього віку має вбирати в себе з «етнічно-соціального середовища» (С.Русова), культури рідного народу ті ідейні, духовні цінності, які він виробив упродовж свого історичного буття.

Студенти мають усвідомлювати, що в кожного народу є своя, історично зумовлена ієрархія ідей, цінностей, обсяг і глибина певних ідей, акцентування на тих чи інших ідеях, історично зумовлене визначення статусу тієї чи іншої ідеї в цілісній системі ідейно-моральних, духовних цінностей.

У системі ідей нашого народу високо ціняться ідеї любові до рідного краю і, в разі необхідності, жертвовної діяльності в ім'я визволення народу, героїчної боротьби за його щастя. Той, хто поляже смертю хоробрих у нерівній боротьбі з ворогом, заслуговує на вічну пам'ять народу.

Такі й подібні ідеї мають великий виховний вплив на молодь, пробуджують у неї патріотичні почуття, формують синівський обов'язок перед рідним народом, Батьківщиною, зокрема при захисті її від всіляких недоброзичливців, ворогів. Народні ідеї такого характеру відображені в крилатих виразах, наприклад, «За народ і волю віддамо життя і долю», «Свою Батьківщину захищай до загибуні», «Люби Україну, як свою родину» та ін. Увесь зміст освіти має бути проінтегровано глибокими патріотичними, гуманістичними народними ідеями.

Народ завжди засуджував тих людей - своїх одноплемінників, які не дорожили своїм родоводом, ставали відщепенцями свого народу в ім'я «жирнішого шматка ковбаси» тощо. Таких людей народ здавна називає зрадниками, запроданцями, перевертнями, яничарами. Зраду народ кваліфікує як найтяжчий злочин, за який людину проклинають, називають ворогом свого народу. Студентам необхідно пояснювати,

що таких людей: виганяють з рідного краю. У певні історичні періоди зрадників знищують. Цим самим спрацьовує інстинкт самозбереження, ідея самозахисту від тих, хто повністю переродився духовно і став ворогом свого народу. Народна мудрість схвалює випадки знешкодження зрадників. Кожна особистість має прагнути стати повноцінною людиною, любити рідний край, народ, бути палким патріотом і стійким громадянином. Свідомість кожної людини повинна визначати таку поведінку, діяльність, яка приносить користь рідній землі, своїй державі, відповідатиме перспективам її розвитку.

Науково-теоретичні пошуки і практичний досвід розвитку вітчизняної системи освіти і виховання переконливо доводять, що базовим компонентом змісту всіх ланок освіти є українознавство. Воно є могутнім засобом формування у студентів національної свідомості.

На жаль, ми ще не досягли такого рівня, щоб зміст освіти відображав вищі досягнення культури, науки насамперед українського народу, злеті його національного генія. Це пробуджуватиме гордість, формуватиме палкий патріотизм майбутніх учителів. Серцевину змісту освіти і виховання мають складати наукові відомості про українські національні пріоритети - найвидатніші здобутки культури, мистецтва, науки, досягнуті рідним народом, його представниками у різних сферах, і галузях життя, діяльності.

Пізнання студентами українських національних пріоритетів, які нерідко були вищі, порівняно з іншими народами, у багатьох галузях життя пробуджує в них патріотичні почуття, формує високі громадянські цілі, благородні пориви душі й серця, готовність поглиблювати свою національну свідомість і виховувати її в учнів.

Зміст усіх без винятку навчальних предметів повинен показати ту незбориму енергію, нечувану волю не лише до фізичного виживання, а й духовного збагачення, які виявляв український народ упродовж усієї багатомілітної історії, причому в переважній більшості у найтяжчих умовах іноземного поневолення. Українська нація має багату духовну і культурну спадщину, величну і самобутню волю, визнані всім світом здобутки у науці й освіті. Україна дала світу геніальні, мудрі й неповторні творіння філософів, богословів, істориків, етнографів, природознавців і мистецькі шедеври поетів, письменників, художників, творців величних споруд і багато іншого. Існують численні фактичні матеріали, які дають можливість усвідомити кожній молодій людині велич свого народу та його місце у світовій спільноті.

Необхідно взяти до уваги той важливий чинник, що зміст освіти педагогічних закладів має повно відображати народну виховну мудрість - етнопедагогіку. Адже вона виразно накреслює напрямки, форми і методи виховання у підростаючих поколіннях національної свідомості і самосвідомості. У процесі пізнання етнопедагогічних засобів - міфології, фольклору, народного мистецтва, національної символіки та інших компонентів рідної культури, молодь успішно засвоювала душу свого народу, в неї формувалась історична пам'ять, національна гідність, свідомість.

Ідеї народної педагогіки сформульовані, звичайно, не науково-педагогічною термінологією, а в формі, доступній і зрозумілій для кожного українця. Ідеї етнопедагогіки відображені в прислів'ях і приказках, казках, легендах, думах, піснях, літописах – в художній літературі. Студентам – майбутнім учителям корисно знати, що високий статус у народній педагогіці мають ідеї толерантності, благородності, освіченості, вихованості, національної свідомості й самосвідомості особистості.

Зміст освіти має передбачати, що викладачам різних навчальних дисциплін треба широко застосовувати ідеї народної педагогіки з метою виховання у студентів національної свідомості. Так вони глибше зрозуміють єдність рідного народу, соборність українських етнографічних територій, коли викладачі підкріплюють певні положення своїх навчальних предметів такими народними висловлюваннями, зокрема прислів'ями і приказками: «Золотоноша - кругом хороша, і на Поділлі всі люди вільні», «На кого біда нападе, то до Києва йде», «Про Київ не жахайсь, до Волині пригортайсь, а Покуття тримайсь», «Від Дону по Дунай – наш рідний край», «Від Дону до Дунаю - це ти, мій краю», «Від Сяну до Дону – іду, як додому» та ін.

Студенти глибше відчують і розуміють свою причетність до рідного народу і його самобутність тоді, коли переконуються у тому, що родинне життя має яскраво виражений національний характер. Для цього потрібно, щоб у змісті освіти був матеріал, за допомогою якого можна цілеспрямовано формувати систему знань про історію української родини, її культуру і побут. Необхідно стимулювати бажання студентів відроджувати традиції надзвичайно шанобливого ставлення дітей до матері і батька, бабусі й дідуся, звернення до кожного з них на «Ви». Пізнання майбутніми вчителями ідей і засобів козацької педагогіки як складової етнопедагогіки переконує їх у тому, що козаки будували своє життя на традиціях братерства і побратимства, інших цінностей родинного життя.

Такий зміст освіти має передавати і кровну, і духовну спорідненість з рідним народом, Батьківщиною: «Вся Україна - рідня». «Україна - велика родина» та ін. Ідеї про те, що кожна людина має турбуватися про народ, гармонійно поєднувати індивідуальне і загальнонаціональне, сприяти згуртованості своєї національної спільноти, гідної високої назви - нація, розкриваються у таких, наприклад, крилатих виразах: «Від роду до народу», «Народ - то сила», «Голос народу - голос Божий», «Уряди приходять і відходять, а народ безсмертний», «Не розхитуй човна, бо втопишся, не руйнуй Україну, бо підеш у могилу» та ін. За допомогою ідей і засобів народної педагогіки успішно формуються моральні, духовні компоненти національної свідомості студентів.

Ми глибоко переконані в тому, що зміст освіти у педагогічних закладах потребує значного поліпшення співвідношення «голоного раціоналізму», однобічно раціонального і технократичного з емоційно-моральним, естетичним, духовним. Необхідно пам'ятати, що в своєму розвитку «розум іде наперед, коли йдуть наперед усі моральні сили в людині» (М. Гоголь).

У попередні десятиліття середня і вища школи часто формувала в молоді пристосовницько-адаптивний до існуючої радянської дійсності інтелектуалізм - «байдужий» і «холодний», відчужений від культури, духовності свого народу, його національно-державницьких потреб.

Національна свідомість майбутніх учителів успішно формується шляхами, засобами не лише науки, а й художньої творчості, мистецтва, культури, релігії. При цьому в студентів розвивається не лише інтелектуальна, а й емоційно-моральна, духовна сфера. Не можна допускати, щоб бурхливе зростання наукової інформації, науково-технічних знань випереджало глибоке пізнання міфології, фольклору, мистецтва, культури рідного та інших народів.

На нашу думку, пріоритетним завданням з проблем формування в майбутніх учителів національної свідомості є наповнення змісту освіти, усього навчально-виховного процесу матеріалом про ідеали нашого народу, зокрема «шевченківської людини» і «сковородинської людини». Студенти повинні глибоко знати і пояснювати учням в майбутньому, що в часи національного і соціального поневолення нашого народу найважливішим була боротьба за звільнення від такого гніту. Ідеал «шевченківської людини» з головним гаслом її життя і діяльності «Борітеся - поборете!» виходив на перше місце. Головним героєм творів Т.Г.Шевченка є людина-борець, козак-лицар, інтелігент із притаманною їм героїко-революційною, прометеївсько-романтичною спрямованістю особистості. Для такої людини сенсом

життя є утвердження вояцького подвигу, боротьби за національне і соціальне звільнення в ім'я збереження свого народу як нації - самобутньої частини усього людства.

Студенти мають глибоко розуміти, що в нашій історії були періоди, коли в часи тотального нищення ворогами державності України, її національної культури і освіти, системи виховання серед інтелігенції був поширений тип «сковородинської людини». Такі люди реалізовували ідеї самопізнання, благородного індивідуалізму, утверджували суверенність внутрішнього життя. Така моральна позиція забезпечувала збереження своєї національної сутності, свідомості й самосвідомості, національної самототожності. Такий шлях вибирало чимало запорожців, які на старість йшли до монастирів та інших людей. Студенти зроблять висновок, що конкретні історичні умови буття народу викликають до життя і «шевченківський» і «сковородинський» типи людей.

Шляхи оновлення змісту освіти сприяють докорінному поліпшенню підготовки майбутніх учителів, утвердженню європейських традицій формування у них національної гідності, свідомості і самосвідомості.

Процес виховання у студентів - майбутніх учителів національної свідомості повинен ґрунтуватися на міцних національно-духовних засадах із творчим використанням кращих здобутків літератури, культури, науки. Вирішення проблеми передбачає застосування традиційних і нових шляхів, форм, методів і педагогічних технологій роботи зі студентами.

Звертаючись до проблем пошуку шляхів удосконалення підготовки педагогічних кадрів багато дослідників ключ до вирішення цих питань вбачають і у формуванні професійної культури та духовності особистості майбутнього вчителя, бо система соціальних якостей (його світогляд, переконання, погляди, соціальна активність в цілому) часто формується без зв'язку з професійними, що збіднює структуру останніх, не дозволяє їм розвинутися до рівня професійної культури.

Важливою складовою частиною гуманізації освіти є відповідна інтелектуальна підготовка вчителя як особистості, який повинен у процесі навчання виховувати у своїх учнів прагнення до постійного пошуку й самостійного духовного та культурного збагачення. Ще К.Ушинський говорив, що "дух навчального закладу живе не в стінах і не в папері, а в характерах більшості вчителів і звідти переходить у характери вихованців". Тому успіх гуманізації навчального процесу залежить не просто від вчителя, а й від його ерудиції, інтелекту, володіння сучасним мисленням, обізнаності з культурними та

духовними цінностями, його переконань і національної самосвідомості.

Отже, в стратегіях фундації національного духу майбутніх вчителів пріоритетними є:

- закріплення в їхній свідомості ідей національного відродження, усвідомлення українцями себе як великої нації;
- руйнування та спростування стереотипів неможливості існування самостійної України, перекоханих пояснень її історії, хибних тлумачень національної психології;
- вторинність чи сільськість української мови та культури.
- Кожен викладач повинен створити чітку систему роботи, спрямовану на формування у майбутніх учителів національної свідомості. Головні компоненти системи роботи викладача з цієї проблеми:
 - втілення провідних ідей змісту освіти, навчального матеріалу своєї дисципліни, на основі яких формується національна свідомість особистості;
 - створення організаційних, психолого-педагогічних умов для пізнання студентами самотніх ознак рідного народу, особливостей його національного характеру і світогляду;
 - постійна систематизація, інтеграція набутих знань, виявлення їхніх зв'язків з національною ідеєю;
 - формування віри як особливо важливого феномену національної свідомості, завдяки яким знання набувають практичної енергії й реалізації;
 - застосування нових педагогічних технологій з питань оволодіння студентами культурно-історичним матеріалом, науковими теоріями і концепціями з національних проблем;
 - формування у майбутніх учителів ідей, почуттів господаря рідного краю, творця власного життя, активного учасника доленосних подій в сучасній історії рідного народу, готовності виховувати такі якості в підростаючих поколіннях;
 - стимулювання студентів постійно займатися самоосвітою і самовихованням, самореалізацією, самостійною пошуково-дослідницькою діяльністю з проблем історії, культури, духовності рідного народу;
 - вивчення результативності своєї роботи, координація її з усією навчально-виховною діяльністю на факультеті, у масштабах вузу, постійне вдосконалення системи роботи з формування у майбутніх учителів національної свідомості й самосвідомості.

Національна свідомість допомагає особистості поглиблювати уміння правильно робити свій вибір, гармонійно поєднувати особисті і народні, індивідуальні й загальнонаціональні потреби, інтереси, приймати власні самостійні рішення.

Високий рівень сформованості національної свідомості стимулює кожного майбутнього вчителя глибоко пізнавати ідейні, моральні, духовні багатства рідного народу, турбуватися про його спільний «зелений дім» - природу рідної землі, зберігати етнічне середовище, розвивати матеріальну і духовну культуру.

Цілком очевидно, що не всі навчальні предмети мають однакові можливості щодо формування національної свідомості: вони визначаються специфікою змісту кожного конкретного навчального предмета. Звісно, що розглядати ці можливості для кожного окремого предмета недоцільно, тому що цих предметів занадто багато. Але водночас неважко зрозуміти, що чинники виховного впливу можуть бути однаковими, схожими (або взаємодоповнюючими) для певних груп навчальних предметів. Найбільш сприйнятливо для такого випадку виділити три групи предметів: суспільні, гуманітарні й природничі. Кожна з цих груп дає можливість сформулювати конкретні чинники виховного впливу, які залежать від змісту піднесених до цієї групи предметів:

- для суспільних предметів це може бути об'єктивне висвітлення історичних подій та повернення правди про видатних історичних особистостей, розкриття давності свого етносу, першоджерел його духовності;
- гуманітарні предмети мають можливість розкрити культурні традиції й цінності української нації, показати вплив досягнень українського народу на розвиток інших, народів світу, показати і велич, і красу української мови;
- природничі предмети можна спрямувати на розкриття природної величі й краси України, її природних багатств, висвітлення пріоритетів української науки та потенційних можливостей економіки.

Всі ці чинники і вищезгадані засоби можуть поєднатися в одному предметі – літературі, яка є надзвичайно актуальною при вихованні національної свідомості студентської молоді.

Г.Ф.Пономарьова

ТЕОРЕТИЧНЕ Й ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Аналіз сучасного стану валеологічної освіти в Україні свідчить про важливість формування здоров'я населення засобами освіти. З цією метою необхідно вдосконалювати як зміст педагогічної освіти відповідно до умов сьогодення, так і підготовку нової генерації вчителів з новим гуманістичним типом мислення, що повинно бути закладено в основу філософії освіти XXI століття. Вважаємо, що підготовка вчителів – майстрів педагогічної справи неодмінно має реалізовуватись через включення в навчальний процес педагогічних вузів таких дисциплін, які сприяють формуванню основ екологічної культури особистості, яку ми розглядаємо як невід'ємну частину педагогічної майстерності.

Через школу проходять усі покоління суспільства. З огляду на цей факт, очевидно, що саме школі слід плідно працювати над вирішенням завдань масового екологічного виховання дітей та їхніх батьків. У цій справі особливу роль має відігравати початкова школа. Учні 1-4 класів – надзвичайно вразливі. Для них авторитет учителя є незаперечним: він ставиться ними вище батьківського, а поради та вимоги сприймаються і виконуються однозначно. Саме за таких умов буде плідною організоване вчителем відповідне валеологічне виховання учнів, формування у них потреби у здоровому способі життя, що перебуває у прямій залежності від досконалої сформованості основ валеологічної культури самого вчителя-наставника.

Прагнення до здорового способу життя є важливою передумовою не лише фізичної досконалості майбутнього вчителя, а й важливим чинником його професійної підготовки. Професія педагога потребує великих інтелектуальних, морально-психологічних і фізичних витрат. Отже, педагог, який байдуже ставиться до свого здоров'я і не дотримується вимог здорового способу життя не здатний і дітям прищепити прагнення до фізичної досконалості.

Проблема формування потреби майбутнього вчителя в здоровому способі життя пов'язана не лише з набуттям індивідуально-психологічних властивостей особистості, досягненням певного рівня її розвитку і вихованості. Розв'язання цієї проблеми багато в чому зумовлюється соціальними чинниками, серед яких провідним є наявність у суспільній свідомості соціальних норм, які підтримують і культивують елементи здорового способу життя.

Нині, коли механізми соціального контролю і стимулювання діяльності особистості знижені, формування потреби в здоровому способі життя здебільшого залежить від внутрішньої спрямованості та загального морально-психологічного розвитку майбутнього вчителя. У виборі стилю життя людина може керуватись загальноприйнятими, найбільш поширеними нормами поведінки. Однак основний шлях залучення особистості до здорового способу життя проходить через процес розвитку її внутрішніх, свідомих, образно-чуттєвих і морально-вольових стимулів.

Потреба майбутнього вчителя в здоровому способі життя виникає лише на підґрунті підвищення рівня його загальної особистісної культури, в тому числі культури мислення, поведінки, естетичного сприйняття світу. Раціональна сфера особистості найбільше здатна гальмувати спонтанні, невважені дії та вчинки, які згодом переходять у шкідливі звички. Найчастіше це виражається в палінні, вживанні алкоголю, безпорядних інтимних стосунках, у потязі до різноманітних психотропних заходів. Якщо в структурі особистості відсутні потреба і прагнення до здорового способу життя, то спостерігається буденна, традиційно збіднила стереотипність поведінки. “Справжня свобода особистості є результатом реалізації об’єктивних можливостей і вільного вибору поведінки, діяльності на основі розвиненого багатства внутрішнього світу особистості, на основі високої внутрішньої культури” (5, с. 66). Отже, з педагогічної точки зору, видається цілком виправданим розвиток у майбутнього вчителя не лише уявлень про здоровий спосіб життя, а й формування внутрішніх переконань у доцільності дотримання певних правил.

Усвідомлюючи небезпеку самознищення людства шляхом конфліктів, воїн міжетнічного, міжнаціонального чи міжконтинентального характеру, вчені-валеологи пропонують доходити злагоди шляхом створення позитивного мікроклімату з метою збереження світу, цивілізації, культури і самої людини. Усвідомлення цього є необхідною умовою формування валеологічної культури особистості.

Предметом нашого дослідження є процес валеологічного виховання вчителя будь-якої спеціальності. Нашим глибоким переконанням є те, що в навчально-виховному процесі головним є постать педагога. І ні зміст, ні сучасні технології не зможуть вплинути на результати навчання і виховання так, як це робить вчитель своєю особистістю, своїми манерами, характером поведінки, культурою мовленнєвої діяльності.

Здоровий спосіб життя можна охарактеризувати як систему життєдіяльності людини, яка дає можливість їй найбільш оптимально протистояти негативним чинникам довколишнього середовища і включитись у різноманітні види повноцінної соціально значущої діяльності. Оптимізацію життєдіяльності особистості можна розглядати як систему вчинків, яка дає можливість з найменшими фізичними, інтелектуальними і морально-психологічними витратами сумлінно виконувати обов'язки працівника, члена сім'ї, громадського активіста, систематично займатись пізнавальною, репродуктивною і творчою діяльністю.

Протягом ряду років ми вивчали стан валеологічного виховання у школі, педагогічному коледжі, педагогічному університеті, перевіряли можливі умови зміцнення здоров'я немедикаментозними шляхами. Результати вивчення цього питання дали можливість розробити програму залучення майбутнього педагога до здорового способу життя, яка передбачає:

1. Підвищення особистісної фізичної культури. Зумовленість психолого-фізіологічних процесів вимагає не лише інтелектуальних, а й фізичних навантажень на людський організм. Біг і різноманітні фізичні вправи на свіжому повітрі сприяють регулюванню серцево-судинної системи організму, збагачують кров киснем, стабілізують фізіологічні та психічні процеси людини, допомагають подолати депресивний стан.

2. Раціональне харчування. Воно має передбачати збалансованість уживання білків, жирів та вуглеводів, а також дотримання режиму харчування, відсутність у їжі екологічно шкідливих компонентів.

3. Раціональне поєднання режиму праці і відпочинку, тобто чергування фізичної та розумової праці, активного і пасивного відпочинку, раціональна організація дозвілля.

4. Зміцнення здоров'я за рахунок використання природних чинників: загартування, плавання, туризм.

5. Досягнення особистістю внутрішньої психічної рівноваги та уникнення стресових ситуацій. Цю проблему слід розглядати комплексно, бо стреси - наслідок не лише соціально-психологічних умов життєдіяльності людини, вони також пов'язані з особливостями характеру людини, її психічного стану і типу мислення.

Загалом у системі валеологічного виховання студентів формування здорового способу життя є провідним. Воно є компонентом виховного і освітнього впливу на студентів – майбутніх педагогів, формування основ їхньої педагогічної майстерності.

З метою формування у майбутніх педагогів основ валеологічної культури як складової педагогічної майстерності нами розроблений спецкурс “Валеологічна культура студента”, метою якого є озброїти студентів педагогічного коледжу знаннями про вихідні позиції здорового способу життя та спонукати кожного до зміцнення здоров’я провідними морально-духовними засобами. У переліку питань і завдань спецкурсу провідне місце посідають такі три блоки: здоровий режим життєдіяльності особи, творче ставлення до праці й упорядкування повсякденного способу життя, постійний пошук злагоди та запобігання конфліктам.

Змістом теоретичних і практичних занять названого спецкурсу є ознайомлення з працями видатних людей минувшини Гіппократа, Месмера, Лесгафта та інших, а також сучасних медиків про умови здорового довголіття. Особливу увагу ми приділяємо ознайомленню і аналізу концепції А. Менегетті про здоров’я дітей і батьків і плануємо можливе використання кращих народних і наукових традицій щодо здорового способу життя як основи валеологічного виховання особистості.

Таким чином, суть валеологічного виховання майбутнього педагога, з нашого погляду, полягає в тому, щоб через інформаційно-енергетичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованця сформувати у нього відповідний світогляд й озброїти міцними переконаннями, що шляхом виконання простих педагогічних правил і вимог можна досягти фізичної досконалості, моральної чистоти, сформувати високий естетичний смак та внутрішню і зовнішню гармонію з соціальним і природним середовищем.

Література:

1. Андреев Ю.А. Три кита здоровья. – М.: Физкультура и спорт, 1991.
2. – 36 с.
3. Бойко А.Ф. Не ждите первого звонка. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – 208 с.
4. Нечепоренко Л.С. Твоя Доля – в твоих руках (Педагогика для всіх). – Харків: ХДУ, 1995. – 206 с.
5. Нечепоренко Л.С., Подоляк Я.В., Пасинок В.Г. Воспитание: учебное пособие. – Харків: Основа, 1997. – 232 с.
6. Стиль жизни личности. Теоретические и методологические проблемы //Отв. ред. Л.В. Сохань, В.А. Тихонович. – К.: «Наукова думка», 1982. – 370 с.

В.І.Сипченко

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Подальше прискорення, модернізації освіти та науки, нарощування фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сутнісних сил особистості, які забезпечують її самоствердження і самореалізацію, вимагає від сучасних випускників вищих закладів освіти оволодіння конструктивними підходами, ефективними моделями, продуктивними психолого-педагогічними технологіями пізнання, вдосконалення творчого потенціалу особистості в процесі виконання майбутніх функцій.

Перед сучасною школою сьогодні стоять складні завдання, які вимагають підвищення загально-педагогічної підготовки учителя, яка покликана озброїти студентів педагогічних вузів знаннями основ педагогічної теорії та шкільної практики, розвинути у них професійне мислення, сформувати педагогічні уміння і навички, виховати майбутнього вчителя як активну творчу особистість.

До поняття підготовленості студентів до професійно-педагогічної діяльності входять такі критерії: глибокі наукові, спеціальні і педагогічні знання, відповідний рівень вихованості, загальнолюдську культуру та інтелігентність, педагогічну спрямованість, компетентність і діловитість, гуманістичну духовність, широку ерудицію і соціальну активність.

Розвиток інтелектуальних можливостей випускника, сформованих на основі глибокої і послідовної роботи в галузі вивчення теоретичних проблем сучасної педагогічної науки, серед усіх компонентів педагогічної підготовки вчителя одним із основних.

Система загальноосвітніх знань, умінь і навичок є загальною, єдиною, необхідною кожному учителеві іноземної мови для реалізації його соціально-професійних функцій. Весь комплекс педагогічних дисциплін визначає професійну спрямованість університетської педагогічної освіти і складає основу професійної підготовки студентів.

Вчитель майбутнього – вчитель-філософ. Він глибоко осмислює той світ, в якому живе. На нашу думку, кожен вчитель повинен концептуально усвідомити свій предмет. Без цього він не зможе працювати. Існує певний набір професійних вимог до вчителя, який цілком не вичерпується знанням відповідного предмету і вивченими у вузі теоретичними положеннями загальної дидактики та методики. Головне в цих вимогах, як правильно відзначає Н.В.Кузьміна, - це

вміння, пов'язані з різними видами діяльності, до яких вчитель повинен вміти залучати учнів.

Важливою підвалиною творчості вчителя іноземної мови є психолого-педагогічне мислення, яке передбачає нестандартний, пошуковий підхід до будь-яких проблем організації та проведення педагогічного процесу і постійне його вдосконалення, всебічний аналіз навчально-виховних заходів з позиції сучасних досягнень психологічної, педагогічної та інших наук, постійного вдосконалення свого психолого-педагогічного досвіду і уміння бачити, знайти щось нове, оригінальне у кожному педагогічному явищі, на перший погляд, навіть повсякденному.

Професії вчителя присвячені перші лекції, викладачів кафедр педагогіки, які вони читають у перший день занять для першокурсників усіх спеціальностей. У них розкриваються завдання педагогічної професії, її характерні особливості, шляхи формування особистісних якостей, необхідних наставникам дітей та молоді.

Складові частини педагогічної майстерності розкриваються в процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін протягом всього періоду навчання студентів у вузі. Важливою умовою є формування професійно-педагогічної направленості кожного викладача на свій предмет, свою професію.

Позитивно впливає на студентів викладач, який виявляє творчий підхід до своєї діяльності, постійно прагне до пошуків, до власного зростання, самовдосконалення. Широкі можливості для підвищення пізнавальної активності студентів створюються на лекціях з педагогіки, на яких з метою активізації мислення студентів аналізуються приклади з досвіду роботи вчителів, подаються дискусійні питання, розглядаються різні точки зору.

Інтерес до педагогіки підвищується, якщо викладач зачитує уривки з книг, статей, ілюструє виклад прикладами з практики, описами конкретних педагогічних ситуацій. Керуючись положенням, що в процесі активної пізнавальної діяльності формується інтерес до вивчення педагогіки, до педагогічної професії, викладачі нашого вузу використовують на своїх заняттях прийом вибору правильної відповіді з кількох запропонованих. Вибір правильної відповіді поєднується з її аналізом, співставленням, спонукає осмислювати одержану інформацію і певною мірою активізувати увагу на лекціях або семінарах. Щоб показати творчий характер педагогічної діяльності, підвищити активність студентів на заняттях, виробити вміння орієнтуватись у конкретних педагогічних ситуаціях, на практичних заняттях з педагогіки студентам пропонують

проаналізувати й оцінити різні практичні ситуації, ставляться певні логічні завдання.

При цьому аналізуються, зіставляються різні відповіді з тим, щоб залучити до активної роботи якомога більшу кількість студентів, знайти найбільш правильне розв'язання задачі.

Для прояву творчої активності потрібно насамперед усвідомлено засвоювати систему знань, умінь і навичок. Водночас необхідна і така організація процесу навчання, яка викликає потребу в творчому їх застосуванні.

Це можливо в ході проведення семінарських занять з педагогіки, коли студенти залучаються до розв'язання проблемних завдань, які спрямовані на уточнення суттєвих ознак, понять, встановлення зв'язків між однорідними поняттями; вирішували проблемні задачі, які вимагають від майбутнього вчителя не лише практичних знань, а й прийняття правильного педагогічного рішення або критичного аналізу помилок, які допущені в конкретній педагогічній ситуації.

Розв'язання педагогічних завдань – це своєрідна імітація процесів вироблення і прийняття рішень, які реально існують у діяльності школи. В ході розв'язання педагогічних завдань у студентів розвивається уява, вміння логічно мислити, передбачати, формується здатність до винахідництва, здатність долати конфліктні ситуації. Творчому, аналітичному мисленню навчаються студенти при розв'язанні та розробці педагогічних ситуацій. Цей процес здійснюється за таким алгоритмом: з'ясувати, які дійові особи створили ситуацію, встановити, за яких умов виникла ситуація; проаналізувати дії кожної дійової особи, оцінити їх дії у взаємозв'язку та взаємообумовленості; розробити декілька рішень ситуації; вибрати оптимальний шлях до розв'язання ситуації, обґрунтувавши його.

Різноманітність і неповторність педагогічних ситуацій вимагає від учителя вміння самостійно переосмислювати теоретичні знання, вміння перекладати їх на мову практичних дій і знаходити найбільш раціональні способи розв'язання педагогічних задач. Не випадково останні роки особлива увага приділяється вивченню умов і факторів, які сприяють розвитку творчого потенціалу особистості вчителя. Як відомо, більшість дослідників підкреслюють, що саме творчість є найбільш суттєвою характеристикою педагогічної діяльності (Абдулліна О.А., Кузьміна А.К., Леонтьев А.Т., Сластьонін В.О.).

Проводяться колоквиуми, на які студенти готують окремі питання з тієї чи іншої педагогічної проблеми. Наприклад, “Педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя”, “Учнівське самоврядування в умовах сучасної школи”, “Система роботи школи з

обдарованими дітьми” тощо. Така форма проведення занять активізує інтелектуальну діяльність студентів, розвиває їх творчий пошук.

Важливою передумовою формуванню творчих вмінь є організація викладачем творчого процесу на заняттях та залучення студентів до активної участі в ньому. Цьому сприяють рольові дидактичні ігри. Так, при вивченні курсу педагогіки ми проводили дидактично-рольові ігри "Засідання батьківського комітету" та "Класна година". В кінці заняття ми проводили аналіз підготовки та проведення цих заходів, виставляли оцінку за повноту розкриття ролі та акторську майстерність.

Під час такого заняття у студентів є можливість максимально розкрити свої творчі здібності, своє бачення проблеми, випробувати себе на професійну компетентність, посилити мотивацію навчання тощо.

Використання на заняттях рольових ігор розвиває не тільки знання у майбутніх фахівців, активізує і загострює сприймання матеріалу, дає можливість програвати конкретні педагогічні ситуації, формує уміння встановлювати контакти, проявляти ставлення до вихованців, але й дозволяє вивчати і узагальнювати досягнення педагогічної науки та шкільної практики, поновлювати, поглиблювати зміст та технології професійного навчання студентів.

Такі ігри сприяють розвитку творчого аналітичного мислення студентів, вмінню переконливо викладати свою думку, дискутувати, відстоювати свою точку зору.

На практичних заняттях викладачі звертають увагу на види, форми і методи виховної роботи класного керівника, техніку проведення конкретних виховних заходів. Разом із тим вони допомагають студентам оволодівати такими важливими узагальненими вміннями й навичками, як: використання педагогічних знань у вирішенні конкретних завдань, визначенні мети того чи іншого заходу, вибір літератури, складання конспекту тощо. Спеціально були введені практичні завдання спрямовані на вивчення методів педагогічного впливу на дітей, роботи з “важкими” дітьми, з батьками. Мета цих занять полягає в осмисленні студентами теоретичного матеріалу та формуванні певних вмінь, а саме: вміння аналізувати досвід виховної роботи вчителя, вихователя, свою особисту діяльність (для цього використовувалися педагогічні спостереження, аналізи уроків, виховних заходів), вміння вирішувати педагогічні завдання з практики сучасного шкільного життя.

Впроваджуючи в навчальний процес нетрадиційні форми занять (ділові ігри, розв'язання педагогічних завдань), ми намагаємося

досягти свідомого засвоєння теоретичних знань (педагогічні диктанти, наукові повідомлення, курсові роботи), сформувати творчі здібності під час педагогічної практики, а також прагнемо коректувати їх упродовж усього періоду навчання у вузі. Така система роботи певним чином впливає на процес розвитку творчого потенціалу майбутніх вчителів.

На якість професійної підготовки студентів суттєво впливає методичний рівень занять, який може забезпечити лише викладач, озброєний останніми досягненнями методичної, педагогічної та психологічної науки.

Сучасний навчальний процес має бути раціонально побудований. Це означає чітку цільову установку на початку заняття, цікавий, аргументований і мотивований виклад навчального матеріалу, використання найбільш ефективних методів закріплення матеріалу, застосування технічних засобів (магнітофон, слайди, кодоскоп тощо), різних видів наочності (таблиці, схеми, іграшки, кінофільми) та роздаткового матеріалу, активізацію емоційних, вольових та інтелектуальних здібностей студентів.

Заняття, проведені на таких засадах, не тільки цікаві, вони результативні, і надійно формують у студентів знання, вміння та навички, необхідні для роботи над оригінальною літературою іноземною мовою, розвивають логічне і творче мислення студентів, активізують їхню діяльність і мають професійно-педагогічну спрямованість. Все це, безумовно, сприяє формуванню майбутнього вчителя. Такі заняття вимагають постійної активності викладача, творчого пошуку, на який здатні викладачі, віддані справі, якій вони служать.

Розглянуті вище питання підготовки майбутніх вчителів, визначені нами, як провідні. Вони складають основу, без якої, на нашу думку, вчителю неможливо вирішувати завдання, що виникають в процесі його складної та багатогранної діяльності.

Т.М.Соколенко

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВО–МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На початку ХХ століття, коли Україна намагається приєднатись до Болонського процесу, є загальна потреба сутнісного перегляду змісту вищої освіти.

Сьогодні важливо забезпечити можливість навчатись на високому рівні, з високою ефективністю і з урахуванням пріоритетів наступного життєвого шляху. Освітня політика України виходить з загальнонаціональних інтересів у сфері освіти і, разом з тим, враховує загальні тенденції світового розвитку. Головними напрямками нового змісту вищої освіти, на наш погляд, є: фундаментальність, орієнтованість на практику, варіативність, диференціація, інтеграція, гуманізація, гуманітаризація.

Модернізація вищої школи ставить на порядок денний вимогу створення науково–методичних комплексів нового покоління завдяки яким студенти набудуть потребу навички до постійної самоосвіти, саморозвитку, самореалізації відповідно до суспільних вимог.

Дана проблема має місце в дослідженнях В. Безпалько, Т. Белохвостової, Є.Бойка, А. Гудзій, Є. Кузьміної, Г. Шемелюк, В. Юденича.

Автор статі ставить за мету визначити пріоритетні напрями реформування науково–методичного комплексу сучасного вузу. Виходимо з того, що місія науково–методичних комплексів полягає в тому, щоб:

- найбільш повно на практиці реалізувати закономірності і дидактичні принципи навчання, його гуманізацію та гуманітаризацію;

- забезпечити фундаментальне, професійне і особистісно–орієнтоване поглиблення та розширення знань студентів за рахунок інтенсифікації і раціоналізації процесу навчання, що, в свою чергу, підвищить мотивацію до самоосвіти;

- створити оптимально сприятливі умови для максимального запровадження наукової організації праці викладачів і студентів [7, 58].

Головним є забезпечення матеріально–технічної бази освітнього процесу, яка б відповідала бурхливому розвитку науково–технічного прогресу й сучасному соціокультурному середовищу. Відсутність достатньої кількості аудиторних приміщень, технічних засобів навчання, комп'ютерної техніки, наявність бідного бібліотечного фонду, – все це свідчить про технічно таморально застарілу науково–методичну базу вищих навчальних закладів. Більшість аудиторій окрім дошки, столів, стільців не мають іншого обладнання: чи може за таких умов викладач проводити цікаво, продуктивно заняття? Устаткування в лекційному приміщенні має допомагати викладачеві якомога ширше розкрити питання, що розглядається [8, 107]. Викладання спеціальних дисциплін взагалі повинно відбуватись у спеціалізованих аудиторіях, обладнаних із урахуванням специфіки предмету. Дослідники зазначають [3, 5, 6, 8, 9], що сьогодні для вищих навчальних закладів потрібні наукові прилади та

обладнання нового покоління, які використовуються у промисловості і науково–дослідних лабораторіях, бо тільки вони дозволять сформувати у студентів уміння і навички майбутнього фахівця з певної спеціалізації на виробництві.

Більшість країн світу пов'язують майбутнє з досягненнями галузі науково–технічного прогресу, особливо у сфері інформаційних професійно–орієнтованих технологій навчання, насамперед інформаційно–комп'ютерної підтримки навчальних курсів. Окремі автори передбачають, що з розвитком інформаційних технологій зникне необхідність у книжках. Комп'ютерна грамотність може суттєво підвищити інтелектуальні можливості людини. Вміння користуватись комп'ютером і використовувати комп'ютерні технології сьогодні визначають соціальний статус людини. І тому першочергове завдання – інформатизація, комп'ютеризація вищої освіти, створення єдиного інформаційного простору, розвиток мережі. Інтернету, впровадження сучасних інформаційних технологій в освіту. Це можливо тільки за умови забезпечення комплексів персональних комп'ютерів з індивідуальними робочими місцями у спеціалізованих лабораторіях і розробки системи програмно–методичного забезпечення, яка б відповідала педагогічним, методичним, фізіолого–гігієнічним принципам здійснювання навчального процесу у вищих навчальних закладах. Також доцільним є створення замкнутих регіональних банків інформацій в галузі вищої освіти, бази знань, якими можуть користуватись всі учасники навчально–виховного процесу за допомогою телекомунікаційних мереж [3, 65–66].

Особлива проблема – зміст освіти (програми, навчальні плани, підручники). Необхідно, щоб корегувався баланс фундаментальності та прикладної спрямованості. Фундаментальність та універсальність повинні бути підґрунтям для розроблення Державного стандарту України на переліки, технічні і дидактичні засоби і навчальні технології для вищих навчальних закладів. А це погребує оновлення науково–методичного забезпечення навчального процесу. Необхідні нові навчальні підручники і посібники, інноваційні наочні посібники, комп'ютерні навчальні програми. Особливої актуальності в умовах сьогодення набуває видання методичних рекомендацій з конкретних галузей знань як для студентів, так і для викладачів. Як зазначають дослідники [5, 3] особливої уваги заслуговують обґрунтування структури і змісту підручника; особливості вивчення матеріалу кожного розділу в контексті диференціації навчання; типові пізнавальні утруднення студентів в процесі вивчення окремих розділів та засоби їх прогнозування, профілактики та корекції.

Нові вимоги суспільства до освіти, а точніше до рівня освіченості і розвитку особистості, потребують зміни технологій навчання. У основі таких технологій повинно бути проектування високоефективної діяльності студентів і викладачів. Проектування на погляд дослідників [4, 56] повинно здійснюватись на наступних принципах: інтеграція навчання з наукою і виробництвом, професійно–творча спрямованість навчання, орієнтація навчання на особистість і на розвиток досвіду самоосвіти майбутнього спеціаліста.

Технології навчання повинні бути спрямовані на якісні зміни у системі освіти, на оволодіння студентами професійною та комунікативною компетенцією, активну і творчу участь у обговоренні матеріалу, який вивчається.

Якість оволодіння предметом залежить від науково розробленої системи навчання, яка повинна спиратись на досягнення базисних та суміжних наук.

Важливо запровадити у навчальний процес технології, які дозволяють організувати навчальний процес у урахуванням професійної спрямованості навчання, а також з орієнтацією на особистість, її інтереси, нахили, здібності.

А це можливо тільки за умов переваги на всіх етапах навчального процесу творчої, пошукової діяльності студентів над виконавчою, репродуктивною; позбавлення уніфікації і одноманітності цілей, змісту, методів, засобів і організаційних форм навчання; індивідуалізації і диференціації самої навчально–пізнавальної діяльності.

Можливості переходу до індивідуалізації і диференціації навчання бачаться на основі створення нового покоління навчальних програм з максимально конкретизованим рівнем успіхів кожного студента, досягнення якого перевіряються педагогом за допомогою компактних методик. При цьому важливим є облік як загальних закономірностей формування особистості, так і індивідуальних особливостей студентів, розвиток у кожного з них здібностей, інтересів та нахилів.

Заслужують серйозної уваги зміст і структура професійно–орієнтованих технологій навчання. До важливих характеристик останніх віднесено: результативність, економічність (за одиницю часу ефективно засвоюється більший об'єм навчального матеріалу); ергономічність (навчання відбувається в умовах співробітництва, позитивного емоційного мікроклімату); створення високої мотивації до предмету, який вивчається, що дозволяє з'ясувати особистісні якості студентів, розкривати їхні резервні можливості [4, 54]. Також до характеристик професійно орієнтованих технологій навчання у

вищій школі відносяться: використання новітніх досягнень дидактики, психології, інформатики, інших наук; підвищення інформативної ємкості змісту освіти; розвиток загальнонавчальних навичок; методичний супровід, забезпечення високої розумової активної діяльності студентів.

Система науково–методичного комплексу сучасного вузу повинна забезпечити конкурентноспроможність освіти. Ринкова економіка встановлює свої вимоги до працівників. Тому, якщо освіта конкурентноспроможна, то вона надасть можливість людині більш вільно вступати у відношення конкуренції на ринку праці, спонукає до більш якісної праці. Тому любе питання в області змісту освіти, методів, засобів навчання необхідно розглядати і вирішувати з урахуванням кінцевого результату, тобто конкурентноспроможності на українському та світовому ринках.

Забезпечення конкурентноспроможності вітчизняної вищої освіти можливо тільки на основі міжнародних критеріїв та інтеграції у світову освітню систему. Для цього є необхідним розробити і спробувати експериментальні кредитно–модульні багаторівневі програми вищої освіти, критерії оцінки якості освіти з урахуванням задач формування єдиного освітнього простору у контексті приєднання України до Болонського процесу.

Таким чином, проведене дослідження дає підставу для визначення пріоритетних напрямків у модернізації науково–методичних комплексів вищих навчальних закладів України:

- забезпечення сучасної матеріально–технічної бази навчально–виховного процесу;
- розроблення Державного стандарту України на переліки, технічні і дидактичні характеристики дидактичних засобів і навчальної техніки для вищих навчальних закладів;
- створення інструктивно–нормативного комплексу навчально–наочного обладнання для кожного рівня навчання з урахуванням спеціалізації;
- оновлення навчально–методичного забезпечення навчального процесу;
- активне впровадження новітніх технологій навчання, особливо професійно орієнтованих, спрямованих на оволодіння студентами професійною та комунікативною компетенцією, яка здатна забезпечити їх конкурентноспроможність.

Література

1. Бабич А.М., Федотов А.П. Проблеми совершенствования управления й развития материально–технической базы вузов. – М., 1975. – 34 с.

2. Беспалько В.П., Татур Ю.Т. Системно–методическое обеспечение учебно–воспитательного процесса подготовки специалистов. – М.: Высшая школа, 1989. – 141с.
3. Гудзій А., Волинський В., Козлаков Г., Дидактичне забезпечення на новий технічний рівень //Вища освіта України. – 2002. – № 3. – С. 61–66.
4. Дмитренко Т.А. Образовательные технологии в системе высшей школы //Педагогика. – 2004. – № 2. – С.54–59.
5. Коржуев А., Рязанова Е. Вузовский учебник: общедидактический аспект //Alma mater. – 2001. – № 3 – С.10–12.
6. Кузьмина Е. Материально–техническая база вуза й ее влияние на качество обучения //Alma mater. – 2002. – № 8. – с.28–31.
7. Поляков В.А., Кузнецов А.А. Научно–методическое обеспечение развития российского образования //Педагогика. – 2004. – №5. – С. 3–11.
8. П'ятницька Г., Гаврилюк С., Михайличенко С. Аудиторія як об'єкт навчального процесу //Вісник Київського національного торговельно–економічного університету. – 2000. – № 5. – С. 106–112.
9. Юденич В.В. Технические средства обучения й типовое учебно–лабораторное оборудование для высших й средних специальных учебных заведений. – М.: Высшая школа, 1974. – 262 с.
10. Шемелюк Г.О. Особливості науково–методичного забезпечення навчального процесу у технічному коледжі в умовах ступеневої освіти. Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2003. – 20 с.

М.П.Сукнов

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

Тенденція розвитку сучасного суспільства, його яскраво виражена інформатизація зумовлює необхідність активного використання засобів масової комунікації в різних сферах людської діяльності. Сьогодні загально визнано, що основою переходу від індустріального етапу розвитку суспільства до інформаційного є комп'ютерні технології (КТ). Наслідок технічного прогресу – підвищення вимог до підготовки професійних кадрів, зокрема до рівня оволодіння ними іноземними мовами. З огляду на об'єктивні еволюційні процеси і пряму залежність освіти від змін у суспільстві, навчання іноземним мовам слід розглядати як пріоритетне, що зумовлюється розширенням міжнародних зв'язків України, інтерналізацією всіх сфер суспільного життя.

При цьому аналіз сучасної педагогічної теорії та практики свідчать про незадовільний стан навчання іноземної мови на території України. Сьогодні лише спеціалізовані ВНЗ спроможні

адекватно реагувати на соціальне замовлення і забезпечувати підготовку фахівців, котрі добре володіють іноземною мовою. Це вимагає від професійної освіти розробки раціональних технологій навчання студентів іноземній мові на основі застосування сучасних багатофункціональних інформаційних засобів. Використання можливостей комп'ютерних технологій для реалізації ідей розвивального навчання, активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, підвищення її ефективності, підготовки молоді до життя в умовах інформатизації суспільства в цілому, є одним з найважливіших напрямків інформатизації освіти.

Комп'ютерні технології спроможні забезпечити якісно новий рівень освіти, привести сучасну вищу школу до гуманітаризації змісту освіти і гуманізації всієї освітньої системи в цілому. Гуманізація й демократизація передбачають зміну педагогічної системи, створення і використання нових педагогічних технологій навчання, спрямованих головним чином на розвиток пізнавальної активності студентів, становлення їх як суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності.

Таким чином, сьогодні потребує вирішення нагальна проблема педагогічно доцільного використання саме комп'ютерної технології навчання як інноваційної технології навчання. Комп'ютерну технологію навчання можна використовувати в усіх навчальних дисциплінах. Проте, навчання іноземним мовам у ВНЗ є тією галуззю, де комп'ютерна технологія навчання може принципово змінити і методи роботи і, що головне, її результати.

Разом з тим, аналіз сучасних науково-педагогічних досліджень (Е.Азімова, Л.Білоусової, Є.Дозорова, О.Колгатіна, Л.Колгатіної, С.Канатової, О.Крюкової, Е.Носенка, П.Сердюкова та ін.) свідчать про те, що залишаються невирішеними такі аспекти означеної проблеми, як: а) взаємозв'язок гуманізації навчального процесу і використання комп'ютерних технологій навчання; б) педагогічні умови використання новітніх комп'ютерних технологій, які сприяють оновленню змісту, форм і методів навчання іноземній мові.

Аналіз наукових джерел, результати проведеного нами констатуючого експерименту свідчать про те, що підходи до використання комп'ютерної технології в навчанні залежать, передусім, від таких факторів: 1) розвитку сучасної педагогіки (зміни цілей, методів і форм навчання, взаємодії педагогів та учнів, тощо); 2) розвитку комп'ютерної техніки, розширення її технічних можливостей (збільшення швидкості, пам'яті використання нових програм та ін.). Тому на різних етапах процесу комп'ютеризації навчання змінювалися підходи до розробки і використання

інформаційних технологій у навчанні, зокрема в процесі навчання іноземній мові.

Комп'ютерну технологію як інноваційну інформаційну технологію навчання слід розглядати не просто як використання нових технічних засобів навчання, але як вияв принципів і розробку прийомів оптимізації навчального процесу шляхом аналізу факторів, що підвищують освітню ефективність; конструювання і використання нових програм; аналізу використаних методів.

Педагогічні чинники використання комп'ютерної технології навчання зумовлені, передусім, спробою забезпечити сократовський підхід до навчання, який передбачає його активний характер. Критичним фактором підвищення ефективності будь-якого навчання виявляється і його індивідуалізація, забезпечити котру у великій групі майже неможливо. Комп'ютерна технологія навчання надає учням величезні можливості незалежного персоніфікованого навчання, але водночас потребує від студентів розумових і волевих зусиль, концентрації уваги, логічності, суворого мислення і розвиненої уяви. Сполучення всіх наведених вимог повинно сприяти розвитку таких цінних якостей особистості, як наполегливість і цілеспрямованість, творча активність і самостійність, відповідальність і працелюбність, дисципліна і критичне мислення.

При розробці комп'ютерного забезпечення рейтингового контролю навчальних досягнень студентів у процесі вивчення іноземної мови нами зроблена спроба визначити дидактичні властивості комп'ютера, а саме:

а) ведення діалогу з машиною за розгалуженою програмою з різними методичними завданнями (формування орієнтовної основи дій, контрольні тести);

б) комп'ютерна гра (особливо з підключенням звукозапису) на різних етапах формування лексичних, граматичних навичок, аудування, читання;

в) вирішення різних комунікативних завдань у запропонованих ситуаціях спілкування.

На основі психолого-педагогічної літератури нами визначені можливі шляхи використання комп'ютерної технології навчання в процесі рейтингового контролю навчальних досягнень студентів при вивченні ними іноземної мови і пов'язані з цим позитивні психологічні ефекти, які полягають, передусім у активному індивідуально-орієнтованому включенні студента в навчальний процес. При цьому оперативний зворотній зв'язок сприяє інтенсифікації мислення, пам'яті,

уяви студентів. Для викладача створюються умови об'єктивізації результативності використання власних методів і прийомів навчання.

Об'єктивними педагогічними умовами використання комп'ютерних навчальних програм для контролю навчальних досягнень студентів опанування іноземною мовою нами визначено:

а) оволодіння комп'ютерною технікою, що виявляється як обов'язковий компонент професійної готовності фахівця і фактор його конкурентоспроможності на ринку праці;

б) розробка і використання педагогічних програмних засобів для комп'ютерної підтримки студентів під час контролю їхньої навчально-пізнавальної діяльності в процесі вивчення іноземної мови;

в) залучення майбутнього фахівця в сумісну продуктивну діяльність з розробки і впровадженню комп'ютерних технологій, орієнтованих на отримання і контролю навчальних досягнень учнів.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, як свідчать результати проведених досліджень, можлива тільки на основі моделювання процесу навчання студентів іноземній мові з використанням комп'ютерних технологій, котре передбачає урахування багатства потреб та інтересів особистості, її спрямованістю на все більш повну самоореалізацію в праці, пізнанні, спілкуванні, високим рівнем розвитку комунікативних здібностей, відкритістю відносно всіх учасників педагогічного процесу, високою емпатією і толерантністю.

Аналіз розробленої моделі як особливої гносеологічної форми може бути зрозумілим, передусім, з точки зору її різноманітних функцій на всіх рівнях педагогічного пізнання, а не тільки у зв'язку з методом моделювання як формалізованим за суттю способом пізнання.

Розроблена нами модель рейтинг-контролю характеризується такими особливостями:

1) контролю підлягають всі види діяльності, включаючи аудиторну і самостійну роботу;

2) максимальний бал по кожному контрольному завданню визначається з урахуванням рівня складності діяльності;

3) пропонується комплексне використання різних форм контролю залежно від виду контролюючої діяльності;

4) передбачено зниження загального коефіцієнта за перший модуль дисципліни як один зі стимулюючих факторів;

5) за підсумками контролю рівень навчальної діяльності (зусиль) студента оцінюється за відхиленням фактичної оцінки від прогнозної.

Основною особливістю розробленої нами технології управління навчальним процесом є наявність додаткового блоку у вигляді визначення достовірності одержаних результатів і врахування самоконтролю як джерела об'єктивної інформації для студента. Розробка і використання різноманітних форм і методів контролю при реалізації рейтинг-контролю висуває проблему їхньої валідності й надійності. Так, перевірка результатів контрольної роботи може виявити не тільки недостатню підготовленість студентів, але і неефективність самого контрольного завдання. Таким чином, реалізація диференційованого підходу можлива і необхідна як в сфері організації цілісного навчального процесу, але і в організації системи контрольних заходів.

Інша особливість запропонованої нами схеми управління – урахування самоконтролю студентів. Це пов'язано з тим, що в управлінні процесом навчання взаємодіє як викладач, так і студент. Інформація (у вигляді оцінки успішності), яка отримується в ході контролю, стає зворотнім зв'язком і для самого студента. Результатом одержання цієї інформації можуть бути додаткові зусилля по вивченню дисципліни або, навпаки, зниження уваги до неї з боку учня. Таким чином, відбувається коректировка процесу навчання не тільки з боку педагога, але і з боку самого студента, який отримує об'єктивну інформацію про власний рівень підготовленості.

Література:

1. Гризун Л.Е. Етапи впровадження комп'ютерних технологій в систему дидактичних засобів навчання //Педагогіка та психологія: Зб.наук.пр. – Харків:ХДПУ, 1999. – Вип.14. – С.27-34.
2. Дозоров Е.В. Дидактические основания компьютеризации процесса профессиональной подготовки студентов ВУЗа. Автореф. дис... канд.пед.наук. 13.00.08. – Магнитогорск, 2001. – 23 с.
3. Колгатіна Л.С. Управління самостійною роботою студентів в умовах нових інформаційних технологій //Педагогіка та психологія: Зб.наук.пр. – Харків:ХДПУ, 2001. – Вип.19. – Ч.2. – С.132-135.
4. Цахоева А.Ф. Рейтинговая система в ВУЗе: сущность, функциональные особенности. Автореф. дис... канд.пед.наук. 13.00.01. – Владикавказ, 2002. – 16 с.

Р.Ф.Суровцева

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В даній статті автор зупиняється на розв'язанні проблеми професійної готовності майбутніх вчителів до педагогічної діяльності. На думку дослідника, основними мотивами істинно педагогічної спрямованості є інтерес до змісту педагогічної діяльності, професійно-педагогічна свідомість, придатність до

педагогічної діяльності, емоційно-вольовий фактор, педагогічні здібності, комплекс різноманітних прийомів, що утворюють педагогічну техніку, новітні педагогічні технології.

Проблема формування особистості майбутнього вчителя зумовлюється необхідністю зростання його професіоналізму та педагогічної майстерності як важливої передумови підвищення ефективності навчально-виховного процесу і реформування національної школи в Україні.

В.О.Схомлинський стверджував, що педагогічна праця покладає особливу відповідальність на вчителя. Сучасні вимоги до особистості вчителя ставлять на меті оновлення підготовки майбутніх педагогів до навчаючої, а в більшій мірі до виховуючої їх діяльності. Особливості праці вчителя в тому, що він одночасно є викладачем-предметником і вихователем. Однією з основних вимог, які ставляться перед випускниками педвузу сьогодні, є психолого-педагогічна готовність до професійно-педагогічної діяльності. Одним з найважливіших факторів успішної педагогічної діяльності є особистісні якості вчителя, його готовність до емпатії, тобто розуміння психічного стану учнів, співпереживання і потреба в соціальній взаємодії, а також педагогічний такт, в проявленні якого виражається загальна культура вчителя і високий професіоналізм його педагогічної діяльності.

Розв'язання цієї проблеми багато в чому залежить від формування готовності майбутніх вчителів до педагогічної діяльності. Вона дає можливість впевнено почуватися на місці вчителя, швидше адаптуватися до шкільних умов, успішно вирішувати складні завдання навчально-виховної роботи, вивчати особистісні якості та властивості учнів, визначати оптимальні засоби педагогічного впливу, глибоко аналізувати результати своєї діяльності, справлятися з емоційним, фізичним навантаженням, оптимально будувати стосунки з майбутніми учнями.

Феномен готовності є предметом вивчення як педагогів, так і психологів. При розгляді педагога як суб'єкта діяльності виділимо професійно-педагогічні якості, які можуть бути дуже близькими до здібностей і загальноособистісними. До важливих професійних якостей за А.М.Марковою [3] відносяться: педагогічна ерудиція, цілеполягання, педагогічне (практичне та діагностичне) мислення, педагогічна інтуїція, педагогічна імпровізація, педагогічна спостережливість, педагогічний оптимізм, педагогічна винахідливість, педагогічна передбачливість і педагогічна рефлексія.

Розглядаючи так як і А М Маркова, професійно значимі якості педагога (педагогічна спрямованість, цілеполягання, педагогічне мислення, педагогічну рефлексію, педагогічний такт), Л.М.Митіна [4]

співвідносить їх з двома рівнями педагогічних здібностей, за Н.В.Кузьміною: проєктивними і рефлексивно-перцептивними. В дослідженні Л.М.Митіної було виділено понад 50 особистісних якостей вчителя (як професійно значущих якостей, так і власно особистісних характеристик). Наведемо список цих властивостей за Л.М.Митною: ввічливість, вдумливість, вимогливість, вразливість, вихованість, уважність, витримка, самовладання, гнучкість поведінки, громадянство, гуманність, діловитість, доброзичливість, дисциплінованість, добрість, добросовісність, ініціативність, щирість, колективізм, політична свідомість, спостережливість, наполегливість, критичність, логічність, любов до дітей, відповідальність, чутливість, організованість, товариськість, порядність, патріотизм, правдивість, педагогічна ерудиція, передбаченість, принциповість, самостійність, самокритичність, скромність, отраведливість, кмітливість, смішливість, намагання самовдосконалюватися, тактовність, почуття нового, почуття власної гідності, чуйності, емоційності. Цей загальний перелік властивостей складає психологічний портрет ідеального вчителя. Його стержнем, серцевиною є особистісні якості - направленість, рівень домагань, самооцінка, образ "Я".

Одна з основних професійно значущих якостей є особистісна спрямованість, яка відповідно до Н.В.Кузьміної, в свою чергу є найважливішим суб'єктивним фактором досягнення вершини професійно-педагогічної діяльності.

В загально психологічному розумінні направленість особистості визначається як "сукупність сталих мотивів., які орієнтують діяльність особистості відносно незалежних від наявних ситуацій. Особистісна спрямованість характеризується інтересами., нахилами., переконаннями, ідеалами, в яких виявляються світосприймання людини" [2, с 170].

Якщо розширити це визначення відповідно до педагогічної діяльності, то Н.В.Кузьміна включає до нього ще й інтерес до самих учнів, до творчості, до педагогічної професії, схильність опанувати її, усвідомити свої здібності.

Вибір головних стратегій діяльності обумовлює, за Н.В.Кузьміною, три типи спрямованості: 1) істино педагогічну., 2) формально педагогічну, 3) ложно педагогічну. Тільки перший тип спрямованості сприяє досягненню високих результатів у педагогічній діяльності. "Істино педагогічна спрямованість складається із стійкої мотивації формування особистості учня засобами того предмету, який викладається на переструктурування предмета з урахуванням на

формування вихідної потреби учня в знанні, носієм якого є педагог" [3, с. 27].

Основним мотивом істино педагогічної спрямованості є інтерес до змісту педагогічної діяльності. В педагогічну осямованість, як вищий її рівень, входить покликання, яке співвідноситься в своєму розвитку з потребою в обраній діяльності. На цьому вищому ступені розвитку покликання "педагог не мислить себе без школи, без життя і діяльності своїх учнів" [3, с. 16].

Велику роль в особистісній характеристиці вчителя відіграє професійно-педагогічна самосвідомість, в структуру якої за А.К. Марковою входить усвідомлення учителем норм, правил, моделі педагогічної професії; формування педагогічного кредо, концепції вчительської праці; співвідношення себе з деяким професійним еталоном, ідентифікація; оцінка себе іншими, професійно референтними людьми, самооцінка., в якій виділяються: а) когнітивний аспект, (усвідомлення себе, своєї діяльності); б) емоційний аспект. Оптимальною структурою самооцінка вчителя є тоді, коли охоплює мінімальні відмінності між актуальною і рефлексивною самооцінкою та максимальні відмінності між ретроспективною і актуальною, між актуальною і ідеальною самооцінкою; і останнє створення Я - концепції. Позитивна Я – концепція вчителя впливає не тільки на його діяльність., але й на звичайний клімат взаємодії з учнями [3, с. 24].

Розглянуті якості суб'єкта педагогічної діяльності, які проінтерпретовані в структурі особистості, дозволяють нам співвіднести в індивідуальні, природжені і особистісні, набуті протягом життя якості з особливостями педагогічної діяльності. Операціонально працюючого у цьому розумінні є структура особистості за К.К.Платоновим [5].

Відповідно К.К.Платонову, особистість розглядається як складна структура, яка складається з чотирьох ієрархічно розташованих підструктур: "четверта ниша., в основному біологічно обумовлена підструктура особистості охоплює темперамент, вікові, статеві властивості., третя підструктура, до якої входять соціально сформовані шляхом вправ на основі біологічних задатків індивідуальні особливості психічних процесів як форм відображення, друга підструктура досвіду, до складу якої входять знання, навички, вміння і звички, які добуті шляхом навчання, перша вища, в основному соціально обумовлена структура направленості, яка формується шляхом виховання" [5].

Виходячи з такого уявлення структури особистості в цілому і своєрідність зв'язку кожної підструктури з формуванням здібностей, виділимо три плани відповідності психологічних характеристик людинодіяльності педагога. Перший план відповідності - придатність в широкому неспецифічному розумінні. Ця придатність визнається біологічними, анатоמו-фізіологічними та психічними особливостями людини, тобто двома нижчими структурами особистості (3 і 4).

Придатність до педагогічної діяльності має на увазі відсутність протипоказань до діяльності типу "Людина - Людина" (наприклад, туговухість, недорікуватість і дебільність та ін.). Придатність до педагогічної діяльності передбачає норму інтелектуального розвитку людини, емпатійність, позитивний емоційний тон (стенічність емоцій), а також унормований рівень розвитку комунікативно-пізнавальної активності.

Другий план відповідності педагога своїй професії - його особистісна готовність до педагогічної діяльності. Готовність передбачає відрефлексовану спрямованість на професію типу "Людина - Людині", світоглядну зрілість людини, широку і системну професійно предметну компетентність, а також комунікативну, дидактичну потребу і потребу в аффіліації.

Умови, за якими формують дослідники готовність у сфері педагогіки є : взаємодія виховання і стимулювання; ідейно-виховна робота., професійно-орієнтований характер навчання, розробка оптимального варіанта змісту навчання студентів у теоретичному і практичному плані; відповідність змісту навчання особистісним інтересам студентів та ін. Готовність виникає в результаті певного досвіду, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів потреб у даній діяльності. Стосовно готовності до педагогічної праці ці компоненти можуть бути конкретизовані такими ознаками:

- емоційно-зацікавлене позитивне ставлення до суб'єкта (учня), об'єкта (педагогічного процесу) та способу діяльності (виховання та навчання);

- знання про структуру особистості, її вікові зміни, цілі та способи педагогічного впливу в процесі її формування і розвитку,

- педагогічні впливи щодо організації та здійснення навчального та виховного впливу на особистість, яка формується;

- прагнення спілкуватися з дітьми, передавати їм свій досвід, знання відповідно до змісту і способів досягнення знань відповідно до змісту і способів досягнення соціально значущих цілей.

У зв'язку з вимірюванням рівня сформованості, рівня готовності в якісно-кількісних характеристиках виникає потреба виділити критерії її оцінки. При цьому під критерієм ми розуміємо засіб для складання судження, ту основну ознаку (одну або кілька на основі якої передбачається оцінювати і порівнювати ступені розвитку готовності у різних респондентів. З наведеного вище визначення поняття готовності випливає; що найбільш вираженішою ознакою цього стану є емоційне ставлення. Досвід і дані наукових досліджень показують, що від того, буде це ставлення позитивним або негативним, випадковим чи стабільним, значною мірою залежить ефективність діяльності і міра активності особистості. Це дає підставу розглядати характер і стійкість емоційного ставлення до діяльності як перший критерій оцінки ступеня розвитку готовності.

Наукові знання про природу і суспільство лежать в основі світогляду, для формування якого важливо не лише їх засвоєння, але і емоційне їх сприйняття. Для цього в процес навчання необхідно включати емоційно-вольовий фактор, повніше використовувати умови, прийоми і засоби навчання, які стимулюють емоційне відновлення предмета

Проблема емоційного впливу на школярів у процесі навчання - одна з найважливіших у педагогіці. Однак вона не одержала широкого розкриття, так як до недавнього часу більше уваги приділялося пізнавальній діяльності, розвитку інтелекту. Роль емоцій відзначається не лише в формуванні світогляду, але й у формуванні пізнавальної активності, інтересу до наук, потреби у самоосвіті, попередженні навчального і психологічного навантаження.

Емоційність можна розглядати не лише як засіб оптимізації навчального процесу, але і як показник вихованості та своєрідності особистості. При цьому доцільно згадати слова К.Д.Ушинського про те, що "Ніщо - ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не відбивають так ясно і так вірно нас самих і наше відношення до світу, як наші відчуття" [6]. Оскільки емоції впливають на моральні якості особистості, то недосконалість методів і прийомів емоційного впливу веде до монотонності навчання, зниженню інтересу до предмета: зміщуються особистісні цінності і відбувається внутрішній відхід від школи.

В процесі взаємодії людини з навколишнім світом емоції виконують дві функції. Вони показують, в якому відношенні предмет чи явище знаходяться до інтересів і потреб особистості. З іншої сторони вони спонукають людину до дії. Емоції підсилюють розумові процеси, їх можна розглядати як фактор формування пізнавальної

активності, виховання інтересу. Основна ланка процесу навчання - передача знань. При цьому слід викликати у школярів активне відношення до явищ і подій, що вивчаються, показати привабливість процесу пізнання. Новий матеріал повинен збуджувати емоції і бажання, тобто бути емоційно дійовим.

Великий емоційний вплив викликає і знайомство з цікавими, захоплюючими фактами. Це не лише стимулює пізнавальний процес, але і знімає напруження, переключає увагу, підвищує емоційний тонус, мобілізує увагу, що особливо важливо для учнів. А знання, що не викликали емоцій, сприймаються формально, швидко забуваються, не сприяють розвитку мислення і творчості.

Розуміння учителем *учня*, інтерес до дітей, творчість в роботі, спостережливість по відношенню до дітей - це друга *група* здібностей, пов'язаних з рефлексивно-гностичними здібностями людини. Педагогічний вольовий вплив на дітей, педагогічна вимогливість, педагогічний такт, здібність організувати дитячий колектив - це інтерактивно-комунікативні здібності. Дуже важлива, на нашу думку, четверта група здібностей, в яку ввійшли здібності, що характеризують змістовність, яскравість, образність і переконливість мови вчителя.

У нашій роботі ми зупинимося на перцептивних педагогічних здібностях: мисленні, уявленні та спостережливості, їх ми вважаємо найяскравішими показниками педагогічної придатності. Ці здібності дають можливість *учителю* адекватно сприймати навчально-пізнавальну діяльність учнів, психологічні стани, правильно їх оцінювати. При всьому цьому дані здібності дозволяють виявляти головні протиріччя, визначати динаміку розвитку як окремого учня, так і всього класу в цілому.

Праця вчителя неможлива без комплексу різноманітних прийомів, що утворюють педагогічну техніку. Вчитель повинен уміти володіти своїм настроєм, знімати зайве психічне напруження, спускуватися з учнями, батьками, товаришами по роботі. Педагогічну техніку, точніше сукупність комунікативних умінь ми виділяємо як п'ятий критерій готовності до педагогічної діяльності. Підготовка нової генерації педагогів потребує розробки сучасних педагогічних технологій навчання. Орієнтація на активні форми і методи навчання є одним із провідних напрямів реформування вищої педагогічної школи.

Основні цілі процесу підготовки спрямовані на формування професійних знань та вмінь, цілісного уявлення про виховну діяльність майбутніх вчителів., стимулювання їх самостійності.,

активності, творчості. В сучасних умовах поширюється тенденція до розробки нових розвиваючих педагогічних технологій. Концептуальною основою нашого дослідження виступили провідні методологічні підходи: по-перше, загальна теорія діяльності та її відтворення в навчальному процесі; по-друге, особистісний принцип, який реалізує інтелектуальний та духовний потенціал майбутнього фахівця і спонукає його до саморозвитку, по-третє, загальна теорія систем, оскільки технологія навчання є складовою частиною системології; по-четверте, аналіз сутності та генезису вихідного поняття "педагогічна технологія", яке дозволяє враховувати зовнішні та внутрішні джерела, що детермінують активність суб'єктів діяльності. На основі аналізу літератури було визначено вихідне поняття. Педагогічна технологія - це галузь педагогіки, в якій об'єктом дослідження є процес навчання, засвоєння знань, а метою - розкриття зв'язків і закономірностей, які діють в цьому процесі. Одночасно дане поняття витікає як наукове *обґрунтування* практики навчання і як системний метод організації педагогічного процесу, спрямований на його найбільш ефективну побудову й досягнення запланованого результату. Основне завдання нашої роботи полягає в розробці оптимальних засобів викладання української літератури як педагогічної дисципліни.

Наявність професійно значущих властивостей особистості таких як: емоційна стабільність, високий самоконтроль поведінки, щирість, доброта, совісність, самодостатність, ініціативність, організованість, наполегливість, старанність, цілеспрямованість - необхідні педагогу. Дані якості є важливим елементом досліджуваної готовності.

Виділені і описані сутність, компоненти, ознаки її проявлення та критерії її оцінки дають можливість звернутися до виявлення психолого-педагогічних механізмів, за допомогою яких даний стан може розвиватися в умовах педагогічного процесу.

Формування професійних якостей майбутнього вчителя базується не тільки на змісті і структурі готовності особистості до праці, а й визначаються вимогами до самої діяльності, до психологічних процесів: стану, досвіду, а також до властивостей самої особистості. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності охоплює властивості загальної готовності людини до праці, але їй притаманна специфіка., яка дає основу до фахового розвитку.

Література:

1. Гоноболин Ф.Н. Внимание и его восприятие. - М: Цххвегценне, 1965. - 255с.
2. Кузьмина ЫШ. Формирование педагогических способностей. - Л.: ЛГУ, 1961.-98с.

3. Маркова А К Психология труда учителя. - М, 1993. - С. 24.
4. Митина ЛМ Учитель как личность й профессионал. - М, 1994. - С.19–22.
5. Платонов КК Структура й развитие личности. - М: Наука. 1972. - 87 с.
6. Ушинський КД. Людина як предмет виховання: Спроба педагогічної антропології // Вибр. пед. твори. - К, 1983. - Т. 1. - С. 326.

Л.Т.Тишакова

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Через цілу низку причин соціального, політичного, економічного характеру суттєво змінилися вимоги, які висуває суспільство до підготовки вчителя. У традиційній системі психолого-педагогічної підготовки вчителя у вітчизняній педагогіці головна увага приділялася змісту та пошуку раціональних методів навчання та виховання. Як засвідчує практика, сутність підготовки полягає не в самому методі, а в його інструментовці, вмінні педагога поєднати його з потребами та можливостями студентів в умовах конкретної педагогічної ситуації. Іншими словами, в системі підготовки вчителя не вистачає операційної ланки, внаслідок цього „теорія залишається недоступною, а практика зводиться до оволодіння окремими рецептами та рекомендаціями” [2, С.5–8].

Питання підготовки вчителів іноземної мови тісно пов’язані з політикою держави в галузі педагогічної освіти. Поряд із загальними тенденціями в розвитку й організації педагогічної освіти, у підготовці вчителів іноземної мови простежуються своєрідні особливості, пов’язані зі специфікою навчальної дисципліни, її місцем у навчальній програмі, ставленням суспільства до володіння іноземними мовами.

Виховання професійних навичок педагога тісно пов’язане з якісним рівнем технології навчання. Переведення предметного знання в систему управління навчальною діяльністю на мові дидактики називається технологією навчання. Технологія визначає структуру та зміст навчально-пізнавальної діяльності учнів. Педагогічна технологія є проектом педагогічних дій, управління навчальною діяльністю. Інакше кажучи, це – проект та реалізація системи послідовного розгортання педагогічної діяльності. Спрямованої на досягнення цілей освіти та розвитку особистості учня-студента [3, С.7].

Технологія навчання будується на основі теоретичних положень про способи та прийоми навчання. Порядок дій педагога

та їхній склад розробляються на загальному психолого-педагогічному рівні з урахуванням специфіки предмету вивчення та інтелектуальних можливостей учнів-студентів. Технологія - це сукупність знань і способів оптимального відбору змісту, вибору засобів і методів певного виду діяльності, що забезпечують цілеспрямований рух від мети до результату.

В освітній діяльності технологія розглядається як сукупність дидактико-методичних знань і способів структурування змісту навчального матеріалу, вибору оптимальних засобів і методів його засвоєння учнями/студентами та оцінювання і корекції спільної діяльності вчителя і учнів (технології навчання); з використанням технічних засобів навчання (технології у навчанні) [1, С.92-93].

Основою змісту підготовки вчителя за нашою технологічною системою є оволодіння досвідом професійної діяльності; навчально-професійна діяльність студентів виступає в якості інтегруючого фактору всієї системи підготовки. Логіка навчального процесу будується за схемою - від практики, суб'єктивного досвіду до теоретичних узагальнень., а не за схемою — від теорії до практики, як склалося традиційно.

Активне оволодіння досвідом професійної діяльності студентів педагогічного вищого навчального закладу починається ще в школі та продовжується в початковій ланці навчання у ВНЗ. Суттєво змінюється співвідношення між теоретичним та практичним навчанням: студенти знайомляться з індивідуальними педагогічними технологіями вчителів у базовій школі, працюють протягом перших років навчання в дошкільному навчальному закладі, початковій школі нашого науково-навчального комплексу "Надійка", школі юних менеджерів "Біла Пагода", де вони вивчають досвід роботи кваліфікованих вчителів.

Опанування професійним досвідом здійснюється поетапно за системою. Педагогічна практика з опануванням професійної діяльності студентів проходить в експериментальних школах на всіх ланках, починаючи з дитячого садку, у початкових класах („Надійка”) та середніх загальноосвітніх школах (на середньому та старшому етапах) у кращих викладачів міста за системою використання нових технологій (модульне навчання, ігрові технології, метод проектів тощо).

Навчання професійної діяльності здійснюється, головним чином, в індивідуальній формі, у мікрогрупах. Вся система навчальних засобів орієнтується не тільки на оволодіння досвідом

педагогічної діяльності, але й на формування особистості спеціаліста в цілому.

Кожен студент оволодіває методикою роботи з різними віковими групами учнів: на перших роках навчання вони працюють у дитячому садку та початковій школі, на старших курсах – у загальноосвітній школі, гімназії, школі юних менеджерів "Біла Пагода" (11-17 років).

Ті ж самі педагоги ведуть в експериментальних групах методику викладання іноземних мов та керують педагогічною мовною практикою студентів. Процес професійно-особистісного розвитку спеціалістів відстежується протягом усього періоду професійної підготовки в інституті.

У ході професійної діяльності на уроках з іноземної мови (навчання), процесу неперервного, систематичного виховання та позакласної роботи, завдяки профорієнтації, яку студенти постійно ведуть в базових школах, учні старших класів роблять свій персональний вибір - професійно займатися навчанням та вихованням підростаючого покоління, тобто обирають професію вчителя іноземних мов й навчальний заклад, в якому вони мають бажання навчатися. Результати анкетування, які провадили студенти гуманітарного факультету КЕП на практиці, показали, що 40% першокурсників зробили свій вибір завдяки цілеспрямованій профорієнтаційній та науково-дослідній роботі (студентів-практикантів).

Абітурієнти зараховуються за рекомендацією педагогічного колективу шкіл на основі співбесіди, яка провадиться в кінці травня кожного року. Це, як правило, учні з високими моральними якостями, яскраво вираженими схильностями до педагогічної діяльності, які вчаться на "добре" та "відмінно".

Вони проходять тестування з англійської (німецької або французької) мов, де перевіряється їхня професійна направленість, рівень вираження інтересів та схильності до педагогічної діяльності, їхні музикальні, вокальні, літературні та інші здібності. Якщо учні успішно пройшли співбесіду, їх рекомендують зарахувати до складу студентів експериментальної групи інституту в вересні кожного року, за умови, що вони закінчать середню школу з показниками „добре” та „відмінно”.

Як засвідчує досвід, працюючи з абітурієнтами в школі або на курсах з іноземної мови в такий спосіб, ми відбираємо значно більше підготовлених та професійно придатних абітурієнтів, ніж при звичайному масовому прийомі на основі вступних іспитів. До

виявлення найбільш морально зрілих абітурієнтів, які мають схильність до педагогічної діяльності, залучаються студенти старших курсів, які під час практики провадять наукові дослідження, виконуючи експериментальну роботу (спостереження, анкетування, пробне навчання), рекомендують здібних абітурієнтів та залучають їх до професійної діяльності.

Таку роботу здійснюють і випускники ВГО, які працюють не тільки в експериментальних базових школах інституту, загальноосвітніх школах, приватних ліцеях та гімназіях міста Краматорська, але й за межами області, країни (Крим, Молдавія, Росія, Китай).

Одомо, що успішна реалізація цілей навчання іноземної мови учнів середніх закладів освіти значним чином залежить від професійної підготовки вчителя. Тобто необхідно оволодіти професійною компетенцією, щоб ефективно реалізувати свою викладацьку діяльність. Показником сформованості цієї компетенції є професійна майстерність вчителя, яка трактується як сукупність професійних знань і вмінь застосовувати ці знання на практиці, переносити набуті знання і вміння в нові умови навчання, а також позитивне ставлення до своєї професійної діяльності.

До професійних знань, якими повинні оволодіти студенти в процесі навчання у ВНЗ можна віднести такі:

- система мови; основні лінгвістичні та методичні категорії; культура країни, мова якої вивчається, її історія і сучасні проблеми розвитку,
- основні положення загальноосвітньої концепції середньої освіти, в тому числі з іноземної мови;
- психологія особистості учня і закономірності оволодіння ним іноземною мовою в навчальних умовах;
- основні умови, які висуваються суспільством і наукою до вчителя іноземної мови;
- основні закономірності навчання іноземної мови;
- зміст і специфіка всіх компонентів навчального процесу (цілей, змісту, методів і засобів навчання) тощо. [4, С.4].

Як вважають вчені, недоліком традиційної системи відбору є ігнорування природженої обдарованості особистості, її інтересів, задатків до педагогічної діяльності, рівня розвитку творчих здібностей підлітків. Сучасній школі потрібен творчий вчитель. Основа творчого розвитку особистості повинна бути закладена з дитинства - родиною, в дитячому садку, школі. Можливо лише розвивати те, що було закладено на ранньому етапі

розвитку особистості дитини. Тому необхідно формувати професіоналізм педагога., який може ефективно впливати на різних дітей, вміти їх заохочувати, та сам повинен бути цікавою, неординарною особистістю. Але, на жаль, цього недостатньо.

Майбутньому вчителю іноземної мови необхідно навчитися застосовувати набуті знання в практиці навчання та виховання. Суть педагогічної діяльності відображає відношення „викладання-навчання” Педагогічна діяльність саме в такий спосіб виникає тоді, коли учня скеровують за спеціальним планом для досягнення чітко висунутої мети, а зміст освіти реально втілюється в процесі навчання і існує в новому. Перед учителем постає проблема: визначити для учня такі види діяльності, які з самого початку містять в собі задану систему знань та вмінь й забезпечують їхнє використання в заздалегідь передбачених межах.

Діяльність вчителя - це, передусім, організація спілкування з учнем, дитячим колективом. Сьогодні політика суспільства в галузі освіти потребує розробки нової концептуальної професійної позиції. Майбутні вчителі повинні усвідомлено зрозуміти, що сьогодення потребує від педагога більш високого рівня професійної готовності до роботи з дітьми. Провідним компонентом такої готовності є вміння організовувати спілкування, вміння працювати з кожною дитиною, щоб сприяти її духовному розвитку та вихованню.

Передові вчителі постійно знаходяться в пошуках нових методів і форм роботи, технологій навчання, які максимально сприяють індивідуальному підходу до навчання та виховання, розвитку самосвідомості особистості, її самовиявленню, усвідомленню своїх прав в єдності з формуванням відповідальності особистості учня за свої дії, поведінку.

Чи готові до цього наші відпускники? МІ однозначно відповідаємо: "Не готові". Існує ряд проблем підвищення якості підготовки вчителя іноземної мови. До недоліків в організації педагогічної праці, які призводять до виникнення організаційних та технологічних проблем, належать:

- використання традиційних методів навчання;
 - особистісна підготовленість вчителя до реалізації інноваційних технологій;
 - низька організація педагогічної праці;
 - застарілі засоби навчання;
 - нерозвиненість структури педагогічних технологій
- (Алексюк АМ, Насімчук АС, Падалка О.С., Пехота О.М, Сисоєва С.О., Якиманська І.С)

Вивчення проблеми підвищення якості підготовки вчителя взагалі, та вчителя іноземної мови зокрема., дозволяє нам виявити протиріччя, які існують на сучасному етапі розвитку системи неперервної освіти:

1. Велика кількість педагогічної інформації про активні методи навчання – перевага традиційних репродуктивних методів навчання;

2. Потреба шкіл у технологах-педагогах-університетах для успішної роботи на всіх ланках системи освіти, недоліки університетських, інститутських програм з методики викладання іноземної мови та матеріальної бази для підготовки професіоналів у галузі педагогічних технологій;

3. Створення нових інформаційних технологій (НТО) – непідготовленість учителів до програмування та реалізації готових програм;

4. Потреба шкіл в учителях іноземної мови (технологах-універсалах) – з одного боку - вивчення іноземних мов з другого класу в усіх загальноосвітніх школах України з 2002 року, з іншого – відмова випускників ВНЗ працювати за спеціальністю.

Література:

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. - К: Вересень, 1996, С.92-93.

2. Исаев ИФ. Теория и практика формирования педагогической культуры преподавания высшей школы. - М, Белгород, 199. – С.5-8.

3. Левина М.М. Технологии профессионального педагогического образования. Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. - М: Academia, 2001. –С.7.

4. Контрольні завдання з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Посібник для студентів /Кол. авторів під керівництвом С.Ю.Ніколаєвої та М.І.Солов'я. - К: Ленвіт, 2002. – С. 4.

5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія /за ред. С.О.Сисоєвої. - К: ВІПОЛ, 2001. - 502 с.

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

О. Багрова

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасній педагогічній науці гострої актуальності набувають питання, пов'язані з ефективністю використання робочого часу учнівської молоді. Важливу роль у їх вирішенні відіграють педагогічні умови, які впливають на витрати робочого часу учнівської молоді в учбовому закладі та дома, дозволяють якісно засвоїти навчальну інформацію за відведений час.

Але, у зв'язку з тим, що досліджень стосовно цієї проблеми (даних питань) не існує в сучасній педагогічній науці, ми вимушені використовувати праці тих педагогів, які розглядають схожі педагогічні умови.

На сьогодні можна виділити декілька точок зору стосовно педагогічних умов використання робочого часу. З одного боку, це теоретико-методологічне узагальнення В.І. Лозової, у якому розглядаються різні підходи до навчального процесу та в залежності від них - характерні педагогічні умови. З другого, педагогічні умови розвитку середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів нового типу (П.Г. Шемет). З третього - окремі педагогічні умови, які впливають на певний об'єкт дослідження навчального процесу (О.Г. Братаніч, О.В. Виноград, А.О. Кірсанов, О.С. Масалітіна, Х.П. Мазепа, Л.В. Онучак та ін.).

У психолого-педагогічній літературі зустрічається розгляд окремих аспектів, що впливають на ефективне використання робочого часу школярів та студентів технікумів. Але науковці безпосередньо не торкаються проблем, пов'язаних з витратами робочого часу, а розглядають їх у рамках режиму дня та бюджету часу учнів або як показник втомлюваності й перевантаження молоді розумовою діяльністю (М.І. Єрецький, А.О. Кірсанов, Г.І. Куценко та ін.).

Аналіз літератури дає змогу констатувати, що в педагогічній науці не вказані педагогічні умови, котрі впливають на використання робочого часу учнів, не достатньо описані зв'язки між педагогічними умовами та робочим часом молоді, немає наукового обґрунтування ступеня впливу різних педагогічних умов на структуру робочого часу. Це пов'язано з тим, що навчальний процес – складний і багатомірний.

У ньому, залежно від предмета та об'єкта дослідження, педагогічні умови будуть різними.

Мета даної статті - виявити та науково обґрунтувати педагогічні умови, котрі впливають на оптимальне використання робочого часу студентів технікумів.

Предмет нашого дослідження - саме педагогічні умови використання робочого часу студентів технікумів.

Під педагогічними умовами ми розуміємо такі засоби у навчально-виховному процесі, які сприяють формуванню активної пізнавальної діяльності учнів, їхнього позитивного ставлення до навчання у визначений програмою робочий час.

Як зазначає В.І. Лозова, педагогічні умови бувають зовнішні (вплив навколишнього середовища) і внутрішні (індивідуалізовані ресурси особистості) [2, с. 7-8].

Педагогічні умови залежать від об'єктивних чинників (забезпечення матеріальної бази заняття; зміст навчальної програми; бюджет часу; методи та форми організації навчального процесу) та суб'єктивних (особистісні характеристики педагога та учнів; психоемоційний стан учасників навчально-виховного процесу; їх психологічна сумісність).

Узагалі, використання робочого часу школярів та студентів залежить від багатьох чинників, навчального процесу. Психолого-педагогічні - дозволяють розвивати ініціативність учнів, дають установку на успішність у навчанні та оволодінні майбутньою професією, на самореалізацію кожного школяра та студента, передбачають помірну вимогливість педагога до учнів, комфортність у процесі навчання та ін.; дидактичні - включають обладнання навчальних аудиторій ТЗН, наочними посібниками, забезпечення бібліотек необхідною навчальною і методичною літературою та ін.; фізіологічні - враховують працездатність, оптимальний темп вивчення навчального матеріалу, ритмічність навчальної роботи студентів; санітарно-гігієнічні - забезпечують дотримання норм освітлення, повітреобміну, температури, кольорової гами у навчальних аудиторіях і майстернях; у технікумах - матеріальне заохочення студентів за успішне навчання (виплата стипендії).

Аналіз психолого-педагогічної літератури та власний досвід дозволяють виділити групи педагогічних умов: підготовчого, технологічного, стимулюючого характеру, які впливають на використання робочого часу студентів технікумів.

Розглянемо їх докладніше.

Під умовами підготовчого характеру розуміємо, як зовнішні, так і внутрішні педагогічні умови, що включають підготовку викладача та учнів до навчального процесу. З одного боку, безпосередня підготовка педагога до проведення навчального заняття, декількох занять з теми, цілого навчального курсу. Тобто заняття, тема, навчальний курс повинні бути сплановані, поставлена мета, визначені навчальні завдання. Студентський колектив треба продіагностувати, розділити на умовні мобільні групи, спрогнозувати можливі ускладнення при засвоєнні матеріалу студентами. Без чіткої підготовки викладача до навчального заняття: планування, визначення мети, діагностування - не може бути й мови про ефективне використання робочого часу студентів.

З іншого боку, без відповідної підготовки студентів до засвоєння нового матеріалу, а саме: без навичок уміння вчитися, без наявності необхідних знань та вмій, без дотримування дисципліни на занятті та без своєчасного вирішення організаційних питань, без постійних вимог з боку педагога - використання робочого часу студентів технікумів також буде неефективним.

Під педагогічними умовами технологічного характеру розуміємо, з одного боку, зовнішні, необхідні для впровадження певної технології навчання, з другого - форми та методи роботи педагога з певним студентським колективом, з диференційованою групою студентів, окремим студентом. Зазначені умови також дозволяють ефективно витратити робочий час студентів технікумів кожної умовної групи, впливають на зростання їх пізнавальної активності, творчості, самостійності, індивідуальний розвиток кожного студента і визначаються бюджетом часу даного навчального курсу, дидактичними можливостями організації навчання, психолого-педагогічними особливостями учасників педагогічного процесу та передбачають поєднання різних форм роботи зі студентами як на аудиторних заняттях так і при виконанні домашнього завдання.

Під педагогічними умовами стимулюючого характеру маємо на увазі атмосферу співробітництва, взаєморозуміння між студентом та педагогом, віри викладача в можливість студента і самого студента у власні сили. По-перше, профорієнтація та мотивація, зорієнтовані на власний досвід кожного студента і сприяння розвитку в нього зацікавленості до матеріалу, що вивчається та зростання пізнавальної активності. Інтерес молоді до навчання, віра викладача в можливість студента й самого студента у власні сили, емоційне задоволення учнів результатами навчальної діяльності розвивають пізнавальну та творчу активність, самостійність студентів, формують у них позитивне

ставлення до навчання, сприяють більш ефективному витрачання робочого часу. По-друге, зацікавленість викладача в навчальній діяльності студентів як на занятті, так і вдома, своєчасний контроль з боку викладача за навчальною діяльністю студентів впливають на розвиток їх пізнавальної та творчої активності, самостійність, систематичну, повнокровну роботу як на заняттях, так і вдома. Таким чином, робочий час студенти не витрачатимуть марно.

А.О. Кірсанов відзначив, що інтенсифікація праці на занятті, висока продуктивність, пізнавальна активність та самостійність у оволодінні знаннями знижують поріг утомлюваності учнів [1, с. 52]. Отже, коли робочий час витрачають більш ефективно, навчальна праця стає якіснішою та інтенсивнішою, вони менше втомлюються, що, у свою чергу, менше шкодить здоров'ю.

Таким чином, виявлення та наукове обґрунтування педагогічних умов, що впливають на використання робочого часу учнівської молоді, - важлива віха, яка сприятиме підвищенню ефективності навчання, - дозволить у подальшому описати зв'язки між педагогічними умовами та робочим часом учнів, науково обґрунтувати ступінь впливу педагогічних умов на структуру робочого часу.

Література

1. Кирсанов А.А. Педагогические и психологические основы предупреждения перегрузки школьников. – Казань: Татарское книжное изд., 1973. – 168 с.
2. Лозова В.І. Теоретико-методологічні підходи до дослідження проблем дидактики// Сучасні проблеми дидактики: Збірник наукових праць/ За редакцією В.І. Лозової. – Харків, 2003. – С. 5-15.

О.А.Мандражи

НОВІ ФОРМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ

Стрімки перетворення, що відбуваються в освіті, вимагають перетворень і у професійному вдосконаленні вчителів. На наш погляд центром методичної роботи з вчителями є все-таки школа, де склався величезний і багатий, цікавий і різноманітний досвід форм такої роботи.

У наукових дослідженнях названо та описано понад 130 організаційних форм методичної роботи, з яких біля 45 з'явилися за останні 9–10 років. Про вдосконалення методичної роботи у школі багато цікавих ідей та пропозицій є у роботах Портнова М., Шамової Т.,

Жерносека І., Лізинського В., Поташніка М., Моїсеєва О., Вершловського С. та ін. Дослідники аналізують стан внутрішкільної методичної роботи, її відповідність сучасним вимогам, розглядають нові принципи і форми, нове бачення вчителя та його ролі. Тим більше, що великим досягненням сучасної освіти є отримане право вільно і самостійно обирати форми професійного вдосконалення, які можуть бути гнучкими, динамічними, різними за часом існування, чисельністю, видом діяльності, створюватись за ініціативою адміністрації або за власним бажанням вчителів.

На жаль, проведені нами опитування вчителів свідчать про те, що вони, у своїй переважній більшості, не тільки не скористались цим правом, але просто і не знають, який зміст роботи мається під тими чи іншими новими назвами форм. Так, 82% вчителів не змогли назвати відмінності та переваги творчих груп, ініціативних груп, проблемних та проблемно–дослідницьких колективів. Знають досить мало сучасних технологій навчання і виховання. У 68% педагогів викликало труднощі планування дослідно–експериментальної роботи за темою свого дослідження. Але вчителі зацікавились в отриманні відповідей та допомозі. Таі результати свідчать, що їм не вистачає цих знань. У відповідності із зазначеним вище, мета нашої статті заключається в тому, щоб розкрити можливості нових форм методичної роботи, більш детально розглянувши різноманітні групи та колективи, які займаються різними питаннями і виконують різні функції та завдання.

У науково–педагогічній літературі та практиці називають: тимчасові творчі колективи; творчі групи; творчі мікрогрупи; динамічні групи; дослідницькі колективи; педагогічні спілки; творчі лабораторії (дослідницькі лабораторії); проблемні групи; ініціативні групи; групи якості, гуртки якості; групи педагогічного пошуку; експертні комісії; групи проектного або програмного навчання; тимчасові науково–дослідницькі колективи, проектні команди; психолого–педагогічні секції; річні команди вчителів; групи взаємодії; міжпредметні асоціації; діалогічні пари; групи, що об'єднують науковців, вчителів, учнів.

Проаналізуємо деякі з них та дамо порівняльну характеристику.

Творчі групи та тимчасові творчі колективи відрізняються часом функціонування. Термін існування тимчасового творчого колективу визначається часом, що необхідний для реалізації обраної програми, а творча група постійно працює над розв'язанням актуальних проблем. Хоча на сучасному етапі розвитку освіти внутрішкільна методична робота переходить від фундаментальних, стійких і непорушних форм до більш гнучких, які виникають у

процесі педагогічної діяльності, виходячи із потреб учителів і можуть створюватись за спеціальністю педагогів, за їх творчою зацікавленістю, можуть визначатись завданням. Тому на якомусь етапі своєї діяльності творча група може розпастись.

Творчі мікрогрупи від попередніх груп відрізняються своєю малочисельністю. Незважаючи на всі ці незначні відмінності, які породили появу трьох різних форм: творчі групи, тимчасові творчі колективи, творчі мікрогрупи – всі вони мають багато спільного. Основою їх створення є добровільність, взаємна симпатія і особиста приязнь, психологічна сумісність та інтерес до якоїсь педагогічної проблеми. В цих творчих об'єднаннях максимально враховують можливості та потенціали учасників, їх рівень ініціативності та креативності, а тому при формуванні таких груп велику роль відіграє організатор. Саме організатор розподіляє ролі учасників роботи, враховує рівень підготовки до творчої роботи (досвідчений чи ні, вміє творчо мислити або генерувати неординарні ідеї чи ні), щоб серед майбутніх співробітників налагодилось взємокомпенсуюче навчання, враховує міжособистісні відносини. Як зазначає Л.Щипуліна, роль у кожного учасника творчої групи повинна бути своя, хтось ідеолог роботи, її „двигун”, хтось зможе систематизувати матеріал, описати даний досвід, хтось схоче взяти участь в апробації, буде дослідним шляхом вносити корективи у роботу. Всі ролі важливі й організатор повинен вміти показати значущість кожної ролі, відзначити заслуги кожного, належно їх оцінити [4,140].

Таким чином, творчі колективи створюються для організації роботи над педагогічною темою, для впровадження в практику школи передового педагогічного досвіду та досягнень психолого–педагогічної науки, для виявлення і застосування міжпредметних зв'язків з метою надання педагогам допомоги у вигляді організації консультацій, зустрічей зі спеціалістами, роботи з літературою, а також з метою залучення педагогів до співпраці.

Творчі колективи проводять збори, на яких визначають цілі та задачі, планують шляхи їх досягнення (результати), строки, обговорюють проміжкові досягнення, у ході апробації результатів роботи проводять зовнішню та внутрішню експертизу. За підсумками своєї діяльності готують матеріали до публікацій, визначають ефективність проведеної роботи і приймають рішення про продовження або припинення своєї діяльності.

Поташнік М. підкреслює, що у зарубіжній педагогіці іноді творчі групи називають групами взаємонавчання рівних. Всі учасники групи розглядаються як рівні суб'єкти, які мають компенсаторські

можливості. Але так як групи творчі, то результатом діяльності може бути не тільки взаємонавчання, а й новий продукт (методика, технологія, організаторський механізм, навчальна програма, уроки, посібники, дидактичні матеріали тощо) [6,55].

Творчі групи можуть виникати самостійно або при методичних об'єднаннях (кафедрах), вони є самостійною ланкою методичної роботи і суб'єктом внутрішкільного управління.

Ініціативні групи виникають стихійно за бажанням учителів на час підготовки і проведення науково–методичних та виховних заходів. Як зазначає Жерносек І., ініціативна група педагогів під час підготовки різноманітних заходів вивчає стан актуальних проблем, пов'язаних з навчально–виховною та науково–методичною роботою, відвідує уроки й позакласні заходи, проводить бесіди й анкетування з учителями, узагальнює думки та висловлює побажання щодо удосконалення певної ділянки роботи, організовує дискусії, полеміку [1,19].

Проблемні групи. Це об'єднання педагогів створюється за ініціативою адміністрації чи когось із вчителів або виникає стихійно, коли потрібно розробити та відпрацювати методичну проблему або терміново знайти вихід із важкої ситуації, що склалась у школі, класі, вибрати оптимальне розв'язання з деяких альтернатив та ін.

Проблемні групи можуть також займатись систематизацією, об'єднанням та поширенням передового досвіду; розробляти та впроваджувати у практику прийоми та методи роботи [3,77], розглядаючи цей напрям роботи, як розв'язання актуальних для школи проблем.

Проблемні групи працюють в системі предметних методичних об'єднань, хоча можуть складатись із учителів різних спеціальностей, або кафедр і функціонують доти, поки не розв'яжуть поставлену задачу. Після цього такі групи розпадаються.

Дослідники Портнов М., Ісаєв І., Лізинський В. Розглядають проблемні групи як передумову для переходу методичної роботи до науково–методичної. Адже будь–яка проблемна група починає роботу над методичною або дидактичною проблемою з вивчення літератури, відвідання уроків та інших шкільних заходів, з анкетування та співбесід з учителями, а значить в неї можуть сформуватись визначені гіпотези, пропозиції, власні концепції або методичні знахідки, які потрібно перевірити на практиці в ході дослідно–експериментальної роботи у відповідності з основними ознаками науково–дослідницької роботи. Тому Ісаєв І. проблемні групи

ототожнює з інноваційними, а у шкільній практиці з'явилась нова форма методичної роботи.

Проблемно–дослідницькі групи або дослідницькі колективи. Дослідницькі колективи можуть об'єднувати дослідників–педагогів і працювати під керівництвом викладачів вищих навчальних закладів, НДІ, ІВ В, або можуть об'єднувати науковців, вчителів і учнів, що мають схильність до наукової роботи з метою залучення вчителів та учнів до науково–дослідницьких пошуків, розвитку інноваційних та творчих здібностей, формування певних умінь і навичок. Такі колективи зазвичай невеликі за чисельністю, об'єднують зацікавлених суб'єктів навчально–виховного процесу і всі свої наробки доводять до відома всього колективу. Дослідницькі групи – це одна з найпродуктивніших форм навчання педагогів комунікативним здібностям, навичкам самостійної, творчої, дослідницької, експериментальної, пошукової роботи та ін.

Навіть таке невелике розмаїття форм свідчить, що їх роль не можна недооцінювати, бо в них міститься величезний потенціал розкриття можливостей педагогів. При роботі у групі учитель вчиться аналізувати літературу, збирати й обробляти інформацію, проводити дослідження, розробляти моделі та схеми, програми та проекти, готувати виступи, творчі звіти, проводити консультації та багато іншого. При цьому процес засвоєння методичних та дидактичних ідей і прийомів помітно активізується. Кожен вчитель, працюючи в групі, може спробувати себе у виконанні різноманітних функцій: виконавець, експерт, генератор ідей, критик, організатор та ін., що, безумовно, має величезне значення для розвитку педагогічної майстерності вчителя.

А тому, на наш погляд, необхідно більше уваги звертати на поінформованість учителів; надавати їм всіляку допомогу у виборі літератури; проводити заходи по розповсюдженню нових ідей, демонстрації нових можливостей; заохочувати і стимулювати ініціативу, творчість прагнення до самовдосконалення та саморозвитку.

Література:

1. Жерносек І.П. Удосконалення науково–методичної роботи в сучасних загальноосвітніх школах, ліцеях і гімназіях: Монографія. – К., 2001. – 204с.
2. Исаев И.Ф. Школа как педагогическая система: основы управления. Учебное пособие.– Белгород: Изд–во БГУ, 1997.– 145с.
3. Лизинский В.М. О методической работе в школе. – М.: Центр "Педагогический поиск", 2002.– 160с.
4. Моисеев А.М., Моисеева О.М. Заместитель директора школы по научной работе: Новая должность в современной школе: предназначение, полномочия, технология деятельности: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений /Под. Ред. М.М.Поташника. – М.: Новая школа, 1996. – 144с.

5. Портнов М.Л. Труд руководителя школы: (Пособие для начинающего директора). – М.: Просвещение, 1983. – 143с.

6. Профессиональные объединения педагогов: Методические рекомендации для руководителей образовательных учреждений и учителей. – 2-е изд. /Под ред. академика Российской академии образования, докт. пед. наук, проф. М.М.Поташника. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 144с.

В.І.Павленко

З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО–МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

Розглянуто задачі і форми роботи в сільській школі. Досвід науково-методичної роботи в школах Полтавського району Полтавської області.

На всіх етапах розвитку школи головним завданням було й залишається підвищення рівня професійної майстерності педагогів.

Успішне становлення і розвиток сучасної сільської школи значною мірою визначаються знаннями, творчим потенціалом, професійною майстерністю й загальною педагогічною культурою її працівників.

Сільська школа виконує особливу життєзберігаючу місію. Її функції і завдання змінюються. Поряд із традиційною, школа повинна виконувати і соціально-правову функцію. Школа у селі - це сукупність різних видів діяльності-виховання, навчання, трудова підготовка, соціальна робота з дітьми та сім'ями, кожен із яких дуже важливий і потребує педагогічного забезпечення.

Сьогодні школі потрібен учитель, який би міг оновлювати, удосконалювати зміст своєї діяльності. Упоратися із цим завданням можна тільки за умови добре організованої методичної роботи.

З'ясуємо, як окремі проблеми методичної роботи відображені в педагогічній літературі.

Найширше актуальні питання науково – методичної роботи в районі та школі представлені в роботах І.П.Жереносика.

Питанням планування та організації методичної роботи в школі присвячені роботи Т.М.Макарової, В.М.Лізінського, Н.В.Немової.

Заслуговує на увагу робота Н.М.Островерхової та Л.І.Даниленко, де описуються модернізовані функції керівника школи та вимоги до його особистості, реалізації пріоритетних принципів

реформування школи, педагогічно доцільні варіанти структури навчально-виховного процесу.

Складним є питання щодо виконання функцій системи методичної роботи. М.М.Поташник, В.С.Лазарев виділяють основні функції: планування, організація, керівництво та контроль.

В.С.Пікельна розкриває цікаві підходи до організації управління медичною роботою вчителів і розглядає 8 функцій: цілепокладання, планування, організації, координації, контролю, регулювання, обліку, педагогічного аналізу.

Тривають пошуки нових підходів до організації методичної роботи.

Мета статі: організація методичної роботи в сільській школі.

Основні завдання методичної роботи в сільській школі такі:

- сприяння вивченню документів про освіту, постанов Уряду про школу;
- вивчення та впровадження у практику досягнень педагогіки, психології, передового педагогічного досвіду;
- оволодіння інноваційними технологіями, найдосконалішими методами та прийомами навчання в умовах сучасної школи;
- систематичне вивчення і аналіз навчальних планів, програм, підручників, методичних розробок, інструкцій, рекомендацій що до змісту форм і методів проведення уроків, позакласної і позашкільної роботи;
- аналіз рівня знань, умінь, навичок та успішності учнів, труднощів в опануванні програмового матеріалу і розроблення заходів, що дадуть змогу підвищувати ефективність навчального процесу.

Основними формами роботи шкільних та міжшкільних методичних об'єднань є обговорення актуальних питань реалізації програмових вимог, підготовка методичних розробок уроків, взаємовідвідування вчителями уроків, проведення відкритих уроків, практичних занять, виготовлення наочних посібників, організація консультацій для молодих учителів, індивідуальна робота над окремими темами.

Основні форми методичної роботи в сільській школі такі:

- індивідуальна самоосвітня робота над підвищенням фахового рівня та педагогічної майстерності;
- шкільні, окружні, міжшкільні методичні об'єднання, творчі групи, школи педагогічної майстерності;
- районі семінари, семінари-практикуми, "круглі столи", конференції, педагогічні читання, педвиставки.

Важливим напрямком методичного зростання учителя сільської школи є само освітня робота, яка організовується за індивідуальним планом учителя.

Індивідуальна самоосвітня робота-це систематичне вивчення урядових документів про освіту, програм і підручників, науково-

методичної літератури, досягнень перспективного педагогічного досвіду з метою його творчого застосування.

Цікавий досвід методичної роботи нагромаджено школами Полтавського району Полтавської області.

В основі освіченості кожної людини лежить рівень володіння рідною мовою. Тому центральною фігурою педагогічного колективу сміливо можна вважати вчителя української мови і літератури. Адже засобами мистецтва слова виховується любов до України, повага до її мови, історії, звичаїв і традицій. Програма орієнтує вчителя на виховання національно свідомої, духовно багатой, зорієнтованої на творчу діяльність особистості, яка б змогла знайти себе в суспільстві. Ось чому районний методичний кабінет значну увагу приділяє організації методичної роботи з вчителями української мови та літератури.

Вся робота методичного об'єднання словесників спрямовується на підвищення фахового рівня вчителів, удосконалення їх педагогічної майстерності, розширення кругозору, пошук найдоцільніших, найефективніших форм і методів роботи. На розгляд виносяться питання розвитку творчих здібностей школярів на уроках української мови і літератури, формування національного світогляду, впровадження інноваційних технологій, організації позакласної роботи з предмета. Розглядаються державні нормативні документи. Проводяться відкриті уроки, їх обговорення. Здійснюється обмін досвідом про форми, методи, прийоми роботи з обдарованими учнями. Заслуховуються звіти вчителів про післякурсову роботу.

Найбільш поширеною формою проведення засідань райметодоб'єднання є навчальний семінар, який дає змогу практично ознайомитися з інноваційними технологіями, що використовують вчителі району, вдосконалити навички аналізу та самоаналізу. Про доцільність використання такої форми свідчить той факт, що після семінару з проблем "Метод укрупненого структурування при вивченні української мови," який провели словесники Супрунівського ЗНЗ І-ІІІ ступенів. Тома Лариса Анатоліївна та Плескач Світлана Миколаївна, серед учителів району значно збільшилась кількість тих, хто при доцільності використовує цей метод.

Одним із завдань сучасної школи є забезпечення наступності між окремими ланками освіти, зокрема, між початковою і середньою. Проблема полягає у відмінності між методиками роботи зі школярами цих вікових категорій. Тому у вчителів-предметників є необхідність систематичного ознайомлення з формами і методами роботи, притаманними початковим класам, щоб забезпечити безболісний

перехід учнів з однієї ступені навчання на іншу, тобто, забезпечити безперервний навчальний процес. У значній мірі подолати цю трудність допомогла вчителям району ділова гра на тему “Використання правих моментів при навчанні грамотному письму” яку організували і провели вчителі Абазівського ЗНЗ I-III ст. Волочай Тетяна Петрівна та Маслій Ольга Василівна.

Корисною для філологів стала і участь у районній науково-практичній конференції до 80-річчя від дня народження В.О.Сухомлинського, де вони збагатили свої знання і досвід роботи з молодшими школярами. Зокрема, про особливості використання народного фольклору, проведення уроків на природі, забезпечення всебічного гармонійного розвитку учня розповіли завідувача Івашківським ЗНЗ Іст.Чумак Світлана Борисівна, вихователь Гожулівського ЗНЗ Ковальчук Олена Миколаївна, головний редактор журналу "Імідж" Білик Надія Іванівна.

Крім того, активно використовуються і інші форми роботи: круглий стіл, панорама педагогічних ідей, семінарські заняття тощо.

При складанні річного плану роботи райметодкабінету враховується віковий склад педагогів.

Адже, коли в районі багато молодих учителів, то слід насамперед дотримуватись принципу наступності. З цією метою для вчителів, що мають стаж до 5 років роботи, організовується школа молодого вчителя, яку очолюють досвідчені педагоги з педагогічним званням. Для забезпечення можливості ознайомлення з різноманітним досвідом роботи щороку школу веде новий керівник. Продуктивно спрацювали в різні часи Четверило Ніна Григорівна з Тахтаулівського ЗНЗ I-III ст., Лебідь Лідія Сергіївна з Головачанського ЗНЗ I-III ст., Алманова Людмила Олексіївна із Щербанівського ЗНЗ I-III ст. На засіданнях школи молоді вчителі опрацьовують офіційні документи Міністерства освіти і науки України, вивчають пояснювальні записки до програм, отримують практичні поради щодо впровадження особистісно орієнтованої системи навчання і виховання, ознайомлюються з інноваційними формами і методами роботи шляхом відвідування уроків.

Методично доцільними є творчі звіти вчителів, що атестуються. На них словесники мають змогу перейняти досвід своїх колег, побачити власну роботу на фоні району, порівняти свої досягнення, проаналізувати прорахунки.

Результативно пройшла робота творчої групи вчителів по вивченню літератури рідного краю, яку очолила Порохня Валентина Федорівна, вчитель вищої категорії, “Старший учитель” Ковалівського ліцею для

обдарованих дітей імені А.С.Макаренка. У районі значно активнішою стала робота по залученню літераторів Полтавщини до навчального процесу. Частими гостями у школах стали члени обласної спілки письменників В. Тарасенко, В. Мирний, А. Дяченко.

Одним із завдань школи є виховання творчої особистості. А виховати таку особистість може лише сама творчо обдарована людина. В районі активно працює творчий клуб “Провесінь”, членами якої є вчителі, які захоплюються поезією, пишуть вірші. Серед них слід відзначити Дорошенко Тамару Григорівну (Розсошенська гімназія), Гейко Антоніну Володимирівну (Мачухівський ЗНЗ І-ІІІ ст.), Гевленків Анатолія Сільвестровича та Любов Іллівну (Валківський ЗНЗ І-ІІІ ст.). У кожного з членів клубу є багато вихованців – послідовників. Тому все більшої популярності серед школярів набувають щорічні районні зльоти юних літераторів. Таких зльотів уже відбулося шість. Якщо в першому з них взяли участь 15 школярів, то в останньому - вже 32. Серед постійних учасників Науменко Юлія, Мельник Юлія з Кіровського ЗНЗ І-ІІІ ст., Бурда Богдан з Головачанського ЗНЗ І-ІІІ ст., Сироїд Артем із Супрунівського ЗНЗ І-ІІІ ст., Кульчицька Оксана з Терешківського ЗНЗ І-ІІІ ст., Писаренко Розалія та Бехтер Аня з Нижньомлинського ЗНЗ І-ІІ ст. Поезії учасників літературної студії “Пролісок” при Розсошенській гімназії, керівник Дорошенко Тамара Григорівна, неодноразово друкувались у районній газеті “Вісті.”

Про ефективність роботи в районі з обдарованою молоддю свідчать і результати участі школярів у творчих конкурсах різного рівня. Серед переможців обласного конкурсу читців, присвяченого Олені Телізі, учениця Супрунівського ЗНЗ І-ІІІ ст. Шкуратько Євгенія (вч. Тома Л. А.). Учень Терешківського ЗНЗ Яресько Віталій (вч. Дем’яно С. В.) як призер узяв участь в урочистостях у м. Києві по підведенню підсумків Всеукраїнського конкурсу “Село моє, для мене ти єдине”, яке щорічно організовує Міністерство освіти і науки України та Фонд інтелектуальної співпраці “Україна – ХХІ ст.”

Наполеглива робота райметодкабінету по озброєнню вчителів-словесників ефективними формами і методами роботи знайшла своє відображення і в результатах участі школярів у міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика. У 2003 році перизерами ІІІ (обласного) етапу конкурсу стали учениця 7 класу Мачухівського ЗНЗ І-ІІІ ступенів Гришко Юлія (вч. Ярова Н. М.), учениця 8 класу Супрунівського ЗНЗ І-ІІІ ст. Ландарь Жанна (вч. Тома Л. А.), учень 9 класу Тростянецького ЗНЗ І-ІІІ ст. Панасюк Олександр (вч. Максименко О. М.). Незабаром учениця Мачухівського ЗНЗ І-ІІІ ст. Гришко Юлія

досягла ще більшого результату, посівши III місце у заключному IV етапі конкурсу.

В організації методичної роботи важливе місце відводиться індивідуальній формі наставництва, консультацій, стажування. Наставництво слід розглядати як важливий напрям методичної роботи досвідчених учителів з молодшими. Досвідчені учителі можуть брати участь у роботі школи передового педагогічного досвіду. Їх завдання полягає в тому, щоб допомогти молодим педагогам набути певного досвіду роботи.

“Школа педагогічної майстерності” об’єднує учителів з високою творчою активністю. Ефективною формою роботи таких шкіл є аналіз проведеної колективної творчої справи та впровадження її в педагогічну практику.

На основі вищевикладеного можна констатувати : системний підхід у методичній, науковій роботі педагогів, діяльність яких спрямована в першу чергу на саморозвиток і самовизначення креативної особистості учня – це найважливіше підґрунтя всієї науково-методичної роботи в сільській школі.

Література:

1. Жерносек І.П. Науково-методична робота в загальноосвітній школі:
2. Навч.-метод. посібник.-К. ІЗМН, 1998.-160с
3. Мелешко В. Організація методичної роботи в сільській малокомплектній школі //Почат. шк.- 2000.-№5.-С.41-43.//
4. Тевлін Б. Організація роботи методичних об’єднань //Завуч.-2003-№28.-С. 3-9.//
5. Про реалізацію Комплексного плану заходів щодо розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості в 1999-2005 роках: наказ міносвіти і науки України від 17.05.2000р. №141//Інформ. зб. Міносвіти України. – 2000.- № 11.- С.7-8;
6. Полтавська районна державна адміністрація Відділ освіти. Наказ. Від 24.10.2003р. Про проведення I та II етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін у 2003 –2004. н.р.

К.І. Приходченко

РОЛЬ ПІДРУЧНИКА З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ САМОТВОРЧОСТІ

В статтє раскрывається концепция нового подхода к построению учебников по предметам гуманитарного цикла. Подчеркивается, что именно в таких условиях реализуется обучение и воспитание личности с максимально возможной индивидуализацией.

На сьогодні однією з найбільш актуальних проблем функціонування освіти являється проблема змісту освіти.

Першоджерелом здобування знань учнями є шкільний підручник. Саме він сприяє формуванню життєвої самотворчості і вчителів, і учнів, є одним із найважливіших засобів розв'язання не тільки освітніх, а й виховних завдань в розвитку пізнавальної активності.

Щоб викликати зацікавленість, в підручнику повинен бути вміщений не тільки матеріал, що розкриває зміст програми з того чи іншого предмета, а й вміщувати інформацію, що сприятиме інтелектуальному розвитку, формуванню культурно-естетичної пам'яті.

Так в підручнику нового покоління з гуманітарних дисциплін слід внести рубрику “Цікаво прочитайте”, де б вміщувався матеріал з історії розвитку мови та літератури. Саме він допоможе дізнатися про те, що ще за часів Київської Русі одним із провідних мотивів культури був культ книжного знання, володіння яким вважалося одним із найвищих достоїнств людини.

Цікавою буде для дітей інформація з історичної граматики: підручник, за яким навчали читати і писати, називали граматиною (тепер таким підручником є буквар). До нас дійшли граматики: Арсенія Казака, О. Павловського, І. Вагілевича, Й. Лозинського, М. Лучкая.

З віками поняття граматики розширювалося: і від вживання в значенні “буква”, “письмо”, “наука” до охоплення в єдине ціле морфології, орфографії, синоніміки, просодії (науки віршування), орфоепії і навіть літературознавства та деяких розділів філософії.

До речі, перші граматики належали до творів літератури. Так, в Індії, наприклад, славнозвісна граMATика Паніні, щоб краще її запам'ятати, викладена віршами.

Максим Гек, учений кінця XV – початку XVI ст., вважав, що “граматика є початок і кінець усякого любомудрія”.

Від часу свого виникнення назва “граматика” не змінювалася.

Єдину спробу дати їй нову назву зробили українські мовознавці М.Левченко та П. Єфіменко 1861 р. Вони назвали граматику “мовниця” і “письменниця”.

Нині граMATика вивчає будову мови і складається з морфології та синтаксису. У назвах підручників початку XX ст. замість слова морфологія вживається етимологія (І. Нечуй-Левицький “ГраMATика українського язика”. Частина I. Етимологія (1914 р.), Ю. Грох-Грохальський “коротенька початкова граMATика української мови”. Випуск перший. Частина етимологічна (1917 р.). Цікавою буде для дітей інформація про те, що такі слова, як “школа”, “підручник”, “учитель” активно увійшли в мовний лексикон уже на початку XVIII ст.

Тільки через пізнання – до розвитку творчого потенціалу кожного учня, нарешті кожного члена суспільства – суть підручника з гуманітарних дисциплін як джерела творчих здібностей особистості, шлях до гуманізації, добра, милосердя, до повернення нам людської і громадської гідності.

За висловом В.О. Сухомлинського, “слово – це ніби стежинка, прямуючи якою дитина здобуває громадянську зрілість, осмислює, хто вона, якому народові, якій землі зобов’язана своїм життям і щастям”, самотворчим потенціалом, багатим духовним дивосвітом.

Адже кожна людина потребує спілкування, яке в основному здійснюється за допомогою слова. Завдяки мові і спілкуванню зберігаються звичаї народу, його культура.

Тому вважаємо за необхідне введення в підручники з гуманітарних дисциплін матеріалу з народознавства, етнопедагогіки, етнофілософії, який допоможе підвищити культуру спілкування як міру розвитку людини, як спосіб її самовираження.

Повинно стати звичкою і звертання до прадавніх мов, етимологічних словників тощо, щоб не порушувався зв’язок між істотним і особистісним. Адже соціум функціонує у сфері своєрідної “метамови”, яка пристосовується до нього, обслуговує, гальмуючи розвиток людської сутності чи сприяючи її прояву.

Але до кожної людини рятівним є передусім звертання до власної сутності формування особистості на основі актуалізації творчих здібностей учнів, педагогіки життєвої самотворчості дозволяє розвинути найбагатші задатки, здібності і нахили дитини.

Автори більшості підручників, вчителі, методисти, викладачі мають справу з рідною мовою професійно. Отже, це значить, що вони несуть відповідальність за рідну мову. У багатьох з них рідне слово використовується більш для ілюстрації певних теоретичних положень. Наявною є тенденція мінімізації у ставленні до збагачення словникового запасу учнів.

Пропонуємо змінити підхід до викладання рідної мови.

За вихідну точку береться лексика і доводиться хибність заміни лексики лексикологією.

Нами у циклі навчальних посібників проводиться робота над реабілітацією рідного слова на основі системного вирішення проблеми актуалізації номінативної функції слова. Добираючи певні тексти для опрацювання, переконані, що мова повинна йти про систему лексики в гуманістичному, народознавчому плані, а саме – про її природні потенції у розвитку творчих здібностей учнів.

Зазначимо, що досвід освітян переконує, що у наш час ще не сформоване наукове вирішення про відбір лексики для опанування учнями, яке було б задовільним.

Вихідними моментами концепції посібників, розроблених нами, є такі:

1. Встановлення номінативної функції слова в курсі рідної мови як основної.

2. Визначення на підставі цього принципу відбору навчальних текстів, вправ, завдань тощо.

3. Застосування ідеографічної класифікації слів як лінгвістичної основи формування творчої особистості.

4. Добір навчального матеріалу з урахуванням вікових психологічних, фізіологічних, лінгвістичних, філософських можливостей в опануванні рідною мовою.

5. Використання отриманого таким чином матеріалу для ілюстрації теорії мови, розвитку творчих здібностей учнів.

Досвід реалізації цієї концепції дозволяє наблизити рідну мову до дитини, осмислити себе, свої стосунки зі світом тощо.

Своє завдання у вихованні творчих здібностей та культури мислення учнів через рідне слово вбачаємо у вирішенні таких проблем:

- в аргументованому доборі текстів, за допомогою яких визначається вища ступінь людської сутності – духовна діяльність;
- у винаході лексичних функціональних і орнаментальних моментів культури мислення;
- у реставрації цього шару лексики.

Остання проблема, на наш погляд, є особливо актуальною.

Мова іде про внутрішню форму слова, яка свідчить про розвиток людського мислення. Методикою добору текстів нами заперечується думка, що будь-які зміни у мові водночас забезпечують процес її вдосконалення.

Ще О.О. Потебня вбачав у мові не ізольований феномен, а вияв культури народу. Саме у мові вчений вбачав механізм, що народжує думку. Думка ж виявляє себе через мову. У мові закладено творчий потенціал. Тому кожний акт мовлення є творчим процесом, у якому не повторюються вже готові істини, а народжуються нові.

В навчальних посібниках ми виходимо з філософсько-лінгвістичної концепції О.О.Потебні, у якій першорядне значення мають такі категорії, як “народ”, і “народність”, а мова вважається породженням “народного духу”. Разом з тим у посібниках саме мова показується як фактор, що обумовлює національну специфіку народу.

Нами постійно підтримується інтерес до питань колективної і індивідуальної психології, а також психології творчості.

Така позиція значною мірою доводить майже повну аналогію між мовою й мистецтвом, яке здатне зворушити широкі кола суспільної свідомості, передусім дитячої та юнацької. Завдяки цьому учні головну мету вивчення літератури вбачають в аналізі і історичній реконструкції художніх творів як основи порозуміння між митцем і тим, хто сприймає мистецький витвір. Як зазначав О.О. Потебня, “знаходячи, що художній витвір є синтезом трьох моментів (зовнішньої форми, внутрішньої форми й змісту), наслідком несвідомої творчості, засобом розвитку думки і самосвідомості, ми заключаємо, що і слово є мистецтвом, саме поезією”.

Саме народна творчість, самобутня культура народу відновлюють цю забуту внутрішню форму, що забезпечує безперервний механізм мовного розвитку. Добір текстів у навчальних посібниках повинен ґрунтуватися на принципі, про який пише видатний філософ П.О.Флоренський: ”Мова – важлива і монументальна – величезна колиска думки людської, середовище, в якому рухаємось, повітря, яким дихаємо. Відтак вона ж – таємничість наша, що лопоче тремтливе серце малюка, найінтимніша пісня нашої внутрішності, душа душі в нас...”

Крім того, навчальні посібники та окремі типи завдань в них повинні враховувати принципово важливу роль гри у розвитку творчих здібностей учнів. Відомо, що гра є однією з серйозних і органічних потреб психіки людини, і різні форми гри супроводжували людину і людство впродовж усіх стадій їхнього розвитку. Як визначав І. Кант, всім різноякісним типам гри людини властивий витвір через свободу”.

Спираючись на це твердження великого мислителя, нами добираються завдання таким чином, що учні відчували насолоду, розкривали свої творчі здібності, зайняті вільною, невимушеною діяльністю, що є приємною сама по собі, і мету, і засоби.

Нами у циклі навчальних посібників продовжується традиція вбачати у грі якості культурної універсали, яка була започаткована у роботах такого відомого дослідника, як М.М.Бахтін, а також таких дослідників, як В.І.Устименко, К.І.Ісупов та ін.

Так, зокрема К.І.Ісупов вважає, що основою полісемічного слова “гра” є “евристична діяльність”, тому розглядає гру як передбачення майбутнього, як засіб виявлення багатства внутрішнього досвіду, як найважливішу умову, що надає людині можливість вільно розкриватися у своїх пізнавальних актах.

Отже, якщо хочемо брати участь у відродженні людини через рідне слово, то повинні розуміти, що мову необхідно також як і доквілля, “екологічно очистити”, надати дітям у врятованому, первісному вигляді.

Тому гуманізація шкільного курсу рідної мови вбачається у системному втіленні через рідне слово повноцінних складових особистості дитини конкретного віку з урахуванням духовного рівня. Адже тільки духовна людина здатна сприймати, відчувати, мислити, жити, творити, розрізняти рятівне і згубне у своїй творчості взагалі.

Зміст підручника повинен орієнтуватися на формування різносторонніх інтересів, спрямовуватися на всебічний їх розвиток, відкривати широке коло проблем, показувати різні сторони навколишнього світу.

Також кожна програмна тема повинна супроводжуватися низкою навчальних завдань, що вимагають нестандартного рішення, індивідуального підходу, пошукової чи навіть дослідницької роботи.

До речі, ідея введення дослідницького начала в навчальний процес належить ще М.Новікову (1744-1818 рр.), а засновником принципу активного навчання був Д.Дьюї, який розробив концепцію “повного акту мислення”, сутність якого в тому, що учні мають відчувати проблему, сформулювати гіпотезу її подолання. Основою його концепції є власна пізнавальна діяльність учня, в якій розпізнається структура навчально-дослідницької діяльності. Це вища форма учбової діяльності учнів.

Таким чином в сучасному підручнику з гуманітарних дисциплін вбачаємо розвивальні лінії, як:

людина ↔ культура ↔ суспільство ↔ природа.

Вони ставлять за мету:

- розкрити розвиток людської цивілізації і її проблеми, місце і значення досвіду людства у всесвіті, у різних видах людських взаємозв'язків, у сфері матеріальної і духовної культури, у людських стосунках, передбачати знайомство із способами і технікою виконання конкретного виду діяльності;
- познайомити з суттю творчості;
- показати значення і способи самопізнання, самовиховання і самотворчості;
- виявити рівень творчого розвитку особистості, її нахили і здібності до життєвого самовираження.

Вважаємо за доцільне впровадження цих розвивальних ліній з наростаючим потенціалом знань, за ступенем їх складності.

Завдяки такому підходу до побудови підручників з предметів гуманітарного циклу підвищиться рівень виховання особистості школярів, зросте культура стосунків між учнями, рівень їх гуманності, сформується їх ініціативність, стійкий інтерес до народознавчої творчості, національна самобутність, любов до свого народу, творче ставлення до дійсності, прагнення до життєвої самотворчості.

Адже мова є породженням ментальності народу. Вона – не готовий витвір, а діяльність багатьох поколінь.

Відомий педагог Джон Дьюї наголошував, що курс навчання дитини в школі повинен ґрунтуватися на досвіді. Адже школа – це соціальне явище. Вона не готує дітей до життя, а сама є активним соціальним життям.

Шляхетності почуттів, гуманності у стосунках з людьми, високої моральності повинні навчитися діти на уроках гуманітарних дисциплін, зокрема літератури, і взяти орієнтиром в далеку дорогу самостійного життя. За словами Т. Чумак, “нинішнє покоління мусить знайти шляхи переходу від епохи жорстокого націоналізму до епохи духовності, подолати кризу духу як найстрашнішу кризу людства”.

В таких умовах найбільш повно реалізується навчання і виховання особистості з максимально можливою індивідуалізацією, саморозвитком і самотворчістю, осмисленням і визначенням своїх можливостей і життєвих цілей.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания личности. Казань. Изд-во Казанского университета, 1998. – 237с.
2. Антология педагогической мысли России XVIIIв. – М.: Просвещение, 1985.-585с.
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство. -1986.-137с.
4. Бердяев Н.А. Самопознание. – М., 1991.-112с.
5. Болтівець С. Психологія творення мови, - Дивослово, 1997. -№4.-с.31-35.
6. Исупов Г. Игра в литературном творчестве и произведении. – Диссерт... кандидат филологических наук. – Донецк, 1975.-175с.
7. Кант И. Критика способности суждений. – Соч. в 6-ти томах. – Т.5, М.:Мысль, 1966.-237с.
8. Маноха І.П. Самопізнання //Основи психології /За заг.ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. – К., 1995.-59с.
9. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности, М., 1991.-132с.
10. Пархомюк Л. До проблеми сутності мови: деякі міркування і роздуми, - Дивослово, 1996, -№4.с.15-17.
11. Потебня А.А. Слово и миф. –М.: Правда, 1989.-23с.
12. О.О. Потебня і проблеми сучасної філології. – К.: Наукова думка. – 1992.-37с.
13. Флоренский П.А. У водоразделов мысли. – М.: Правда, 1990.-28с.

14. Проблемы гуманитарного познания, - Новосибирск, 1986.-214с.
15. Стогин В.В. Самосознание личности . – М., 1993.-32с.
16. Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія у 2-х ч.- К.:Наукова думка,1995.-585с.
17. Устименко В.И. Игра и эстетическая деятельность. – Диссерт... канд.філолог. наук. – М.,1969.-175с.
18. Франк С. Духовные основы общества. – М.,1992.-38с.
19. Ягодинский В.Н. Национальный этикет. – М.: Молодая гвардия,1988.-12с.
20. Ядов В.И. Гуманитарная социология – новые ориентиры и старые проблемы //Социологические нововведения .,1992. - №7.-с.5-9.

В.М.Проскурін

СТРАТЕГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ У СВІТІ, ЯКИЙ ПОСТІЙНО ЗМІНЮЄТЬСЯ

*„Хто, знаходячись у важкому
положенні, не може нічого
придумати, той опиняється
у безвихідному положенні, а
хто, знаходячись у безвихідному
положенні, не вміє битися, той гине”*

Сунь Цзи

Місце, що посідає освіта в суспільному житті в Україні, було і є об'єктом досить запеклих дискусій. І головна причина, на наш погляд, полягає в тому, який шлях обере освітня система, виходячи з аналізу теперішньої економічної ситуації в країні. Сьогодні мова піде не про систему освіти в цілому, а про її складову - загальноосвітню школу. В яких умовах вона живе? Які має перспективи щодо власного розвитку?

Аналізуючи особливості освітньої системи нашого міста, в першу чергу слід зазначити наступне:

1. У Слов'янську існує державний педагогічний інститут, який є підґрунтям для:

– функціонування педагогічного ліцею як навчально-виховного закладу нового типу;

- розширення можливостей дошкільних і загальноосвітніх закладів у роботі з обдарованими та здібними дітьми;

- організації післядипломної педагогічної освіти.

2. Компактне розташування дитячих дошкільних закладів (наявність їх в кожній освітній території) дало можливість створити комфортні умови для навчання дітей шестирічного віку, більше половини з яких навчається у 1-х класах на базі ДНЗ .

3. Неперепрофілювання та збереження мережі позашкільних навчальних закладів сприяє зайнятості дітей в позаурочний час, що дає можливість організувати і спрямувати їх діяльність за інтересами в гуртках і секціях Будинку дитячої та юнацької творчості, ДЮК, стадіоні „Хімік” та Будинку Молоді „Прогрес”.

4. Наявність власної оздоровчої бази (а це дитячий оздоровчий табір „Лісова казка” у м.Святогірську) для оздоровлення дітей, в тому числі і пільгової категорії.

5. У місті створені всі умови для забезпечення доступності освіти. Мережа навчальних закладів різнопланова. Це державні і приватні заклади нового типу (ліцей, українська гімназія), вечірня школа, інтернатні заклади.

Але все це породжує і проблеми.

В першу чергу, міські школи працюють в умовах конкуренції, яка з кожним роком посилюється і пов'язана з „боротьбою за першокласника”. Тому, ми сьогодні поставлені в умови коли школа повинна окрім якісних знань надавати більш якісно можливості широкої участі дітей в позаурочній гуртковій роботі. Це і робота гуртків школи за профілями, а також робота гуртків та студій приватних підприємців (вокальні, танцювальні, та інші). Школа повинна заключати договори про співпрацю, з метою надання більш якісних послуг. По-друге, організація роботи профільних класів за умови компактного розташування шкіл. Сьогодні перспективним напрямком бачиться співпраця школи з вищими навчальними закладами першого - четвертого рівнів акредитації в межах навчально - науково - виробничих комплексів. Тому, саме наша школа увійшла до складу такого комплексу на базі Донбаської державної машино - будівної академії. По - третє, проблема відтоку кращих учнів зі школи до навчальних закладів нового типу (у нашому випадку - педагогічний ліцей при Слов'янському державному педагогічному інституті). Четверта проблема - проблема фінансової стабільності школи, в умовах хронічного недофінансування (залучення додаткових коштів на розвиток матеріально - технічної бази школи). Проблема номер п'ять - це проблема наступності у роботі дитячих дошкільних закладів і школи. Тут слід зазначити, що питання профілізації школи повинно бути тісно пов'язане з відповідною роботою у ДДЗ.

Цілком очевидним є те, що в найближчому майбутньому, питання матеріально - технічного забезпечення школи у відповідності до сучасних вимог, держава забезпечити неспроможна. Звідси, треба вчитися формувати і поєднувати різні потоки фінансування школи. В першу чергу - це ефективне використання бюджетних коштів.

Враховуючи те, що вони сьогодні ледь покривають витрати на забезпечення життєво важливих заходів (заробітна плата, енергоресурси, підручники та інше), потрібно визначитися з тим, як у таких умовах школа може розвиватися?

Одним із шляхів, можливе створення на першому етапі загальноміського об'єднання підприємців для залучення додаткових коштів на розвиток школи. У своїй більшості, школа є осередком (окрім її призначення) і культури, і творчості дітей в позаурочний час. У залежності від якості керівництва і роботи педагогічного колективу, у школі сформувався певний імідж і авторитет у мікрорайоні. Тому, окрім керівників підприємств, бізнесменів до роботи в піклувальних радах слід залучати і депутатів міської ради, адже саме вони визначають рівень фінансового забезпечення освітньої галузі міста.

Існування таких рад на першому етапі можливе за умови утворення їх на міському рівні при безпосередній участі керівництва міста, а вже потім, коли вони продемонструють свою спроможність реально і ефективно співпрацювати з освітньою системою міста (та іншими сферами до яких вони будуть залучатися) за їх аналогією будуть утворені піклувальні ради шкіл, які окрім фінансової підтримки, повинні бути наділені повноваженнями, впливати на хід і організацію навчально - виховного процесу, його планування і реалізацію, що надасть можливості практично залучити громадськість до управління освітою на рівні школи.

Отже, проблеми піклувальної ради і проблеми навчального закладу будуть вирішуватися у тісній взаємодії.

В сучасних умовах важливе значення має особистість керівника навчального закладу. Сьогодні від нього потрібно володіння навичками менеджменту, в широкому розумінні цього поняття, не забуваючи про те, що саме поняття менеджменту має соціально - економічне походження. Менеджер завжди повинен у своїй діяльності виходити на мету, при цьому є певний ризик. Але школа працює з дітьми, батьками, тому зрозуміло, що вона такого права не має. Тому, сьогоднішній директор школи - це людина, яка професійно обізнана не тільки в тій сфері, яка записана у дипломі (вчитель історії, вчитель математики і таке інше), а перш за все вміє працювати з колективом, з педагогами, тому що ця сфера діяльності, виходячи з точки зору людських взаємовідносин та існуючих зв'язків, є однією з найважливіших. Має певний життєвий досвід, сталі навички методичної роботи, володіє навичками господарської діяльності, розуміється в них, чітко може окреслити мету, спланувати поетапне її досягнення. Сьогодні директор школи повинен володіти елементами

управління і усвідомлено використовувати їх у своїй діяльності (планування, організація, контроль, регулювання) чітко розуміти, що кожна система має вертикальні і горизонтальні зв'язки, що школа у своїй діяльності має інтегрований результат (один вчитель не може дати загальну середню освіту, але педагогічний колектив у цілому на це здатен, постійно поповнює свої знання, обізнаний у „новинках літератури” і що найголовніше, чітко розуміє те, що його головне завдання створити умови для діяльності керованого колективу, а вже потім корегувати її, спрямовуючи на результат).

В.Т.Ченіза

УСВІДОМЛЕННЯ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ В ПРОЦЕСІ СЛУХАННЯ МУЗИКИ

Сьогодні перед школою стоїть проблема – передати особистості, яка розвивається, все найцінніше у сфері музики, що надбало людство за довгі роки свого існування, допомогти підростаючому поколінню досягти законів істини, добра та краси.

Постійне нагромадження морально-естетичних цінностей здійснюється на основі систематичного викладення матеріалу, який містить в собі художні цінності, а також за рахунок творчого ставлення школярів до занять музичним мистецтвом у всіх його видах. Мається на увазі, що в процесі сприйняття високохудожньої музики, яка включається до програми (музика 1-4 класів), у школярів формується все більш збагачене ставлення до дійсності. Ця позиція є вихідною для розуміння виховної функції музичного навчання в школі.

Найважливішою стороною музичного сприйняття є по-перше, його емоційна якість. Сприйняття музичного образу неодмінно припускає безпосередню емоційну чуйність школярів на твори мистецтва. В процесі сприйняття музики в них народжуються яскраві емоційні враження, настрої, які складають основу для виникнення життєвих асоціацій.

Суттєвою стороною музичного сприйняття є його усвідомлення. Тільки тоді музика може виконувати свою естетичну, пізнавальну та виховну роль, коли діти навчаться по-справжньому чути її та мислити про неї.

За останні роки в галузі дидактики та творчої діяльності учнів напрацьований солідний теоретичний багаж. Цьому сприяла велика плеяда талановитих вчених-дидактів, які використовували теоретичний досвід не лише у своїй країні, а й за кордоном: Г.Олександров, Ю.Бабанський, М.Данилов, В.Загвязинський, Л.Занков, І.Лернер,

М.Скаткін, В. Бондарь, Я.Бурлака, В.Євдокимов, О.Зільберштейн, В.Лозова, В.Оніщук, В. Паламарчук, І.Підласий, О.Савченко, Б.Єсипов, П.Підкасистий.

Основні результати їх досліджень знайшли відбиток у всіх виданнях навчальних посібників з педагогіки останніх поколінь.

Необхідно відмітити і віддати честь великим авторитетам у сфері музично-педагогічних досліджень, наукові праці яких благодотворно сприяють розвитку викладання музики та розвитку дидактичної думки. Їх імена широко відомі: Г.Падалка, Л.Хлебнікова. З зарубіжних: З.Кодай, Є.Жак-Данькроз, К.Орф.

На сучасному етапі музичного виховання та навчання в Україні на всіх його етапах, включаючи й вихідний, передбачено послідовний розвиток сприйняття музики з опорою на засвоєння закономірностей музичного мистецтва та співвіднесених з ними елементів музичної мови. Дякуючи цьому школярі набувають здібностей чути й розуміти музику, спостерігати за процесом її розвитку, виражати свої музичні враження.

Отже, сприйняття музики розглядається як основа всіх видів виконавства (хоровий спів, гра на музичних інструментах, музично-ритмічні рухи). В основі будь-якого з цих видів міститься емоційне та свідоме сприйняття музики.

Звернемося до питання слухання стародавньої та класичної музики.

В різноманітності думок на сучасному етапі ми чуємо чотири теми (питання): старовинна музика, ставлення до неї; класична музика, що це таке і чи не застаріла вона; серйозна музика сучасних композиторів: Є.Артемова, Є.Денисова, С.Губайдуліна, А.Шнітке; українських композиторів: Я.Губанова, В. Зубицького, М.Скорика, Л.Дичко, М.Сільванського, Ю.Рожавської, І.Карабиця, Є.Станкович.

Існує такий феномен – І.С.Бах. Чому, цікаво, майже все сходиться на любові до Баха? Як Бах став найпопулярнішим “сучасним” композитором, причому не тільки для шанувальників класичної музики (цінує Баха, наприклад, і велика кількість прихильників року)? Чим Бах нас так полонить? Можливо тим, що його музика заводить нас до світу підвищених гармонічних почуттів, до світу вкрай просвітленого та духовного, до світу, якого нам сьогодні так не вистачає. Найбільш вдале слово для цього світу – Храм, Собор.

Сучасна людина, як стверджує філософія, складна, самотня, суперечлива, розсмікана, вона боїться війни, екологічної катастрофи, СНІДу, раку, кінця світу. Звичайно і людина середніх віків, як і людина початку Відродження боялася кінця світу та страшного суду, але їй допомагала віра в Христа, в спасіння, в простий вибір (з Богом

чи проти Бога). Музика середніх віків була багатоголосою, вона єднала людину з Богом. Голос самої людини, яка зверталася до Бога, звучав слабкіше, ніж голос Хреста, святих, янголів чи нашіптування Сатани. Для тих часів світ був наповнений багатьма артикульованими голосами, тому і в музиці не можна було припуститися домінування одного голосу. Таким чином людина могла переживати музику.

Швидше за все, дійсно, як Храм, що звучить, як Собор. Потрапивши в цей Храм душа підноситься до Бога, тріпочучи від радості, чи падаючи вниз, завмираючи від страху та жаху чи ж нарешті людина в Храмі підносила до Бога свої молитви, надії, з'єднувалася з ним душею. Цього звукового собору не вистачає сучасній людині. Це і створює музика Баха, подібний Храм, до якого повинна вести будь-яка дорога життя. Висновок такий: старовинна музика потрібна нашій душі, оскільки вона повертає нас хоча б у сфері мистецтва до наших християнських витоків. І справа не лише у вірі, а у прагненні будь-якої людини до Спасіння, Світла, Собору душ, до щастя в іншому житті, милосердю. Тому і музика В.Моцарта, Л.Бетховена, Ф.Шуберта чи Ф.Шопена досить популярна. Як тільки починає звучати класична музика, в школі у дітей оживає душа, накопичена енергіями, хвилюваннями, радісними чи сумними почуттями, приливами та відливами. Дослідження дали змогу виявити дивовижну структуру класичної музики, її складну звуковисотну організацію, складеність вихідних елементів, присутність наскрізної тематичної логіки.

Гармонійні та мелодійні опори класичної музики дають нам змогу бачити і чути подібність цілого та частин, єдність багатоманітності, слідкувати за розвитком, драматургією подій та процесів, що спливають у часі. До того ж ці процеси належать і самій музиці, і нашій душі. В класичній музиці хвилювання окремої людини отримують своє адекватне вираження, особисто в класичній музиці, вони, ці переживання, багато в чому і складаються.

“Якщо ми вслухаємося в музику сучасних композиторів, ми нерідко ще більше занурюємося у пучину наших проблем та протиріч, не маємо змоги вибратися з них, нема за що ухопитися, дуже мало позитивного матеріалу. Тому ставлення до серйозної сучасної музики неоднозначне: вона виражає проблеми та складності сучасної душі людини, розвиває тенденції, що закладені у класичній музиці, але поки що не змогла створити музичну реальність, в якій би людина не просто виявляла себе, але і знаходила б себе, знаходила б нові сили, нову енергію, нові опори життя”.

Звернемося до програми з музики старших класів. На уроках сьомих та восьмих класів, спираючись на бесіди, які проводилися в молодших класах, про красу та правду, як основу справжнього мистецтва, вчителю слід пояснювати учням термін “реалізм”, як позначення правдивості мистецтва. Тобто правдивого відображення в його образах реального життя.

Реалізм – основа справжнього мистецтва, яка зберігає його багатовічність та здатність давати мистецтву силу залишатися сучасним тривалий час після його створення. Реалізм був мистецтвом усіх кращих майстрів минулого. Він був основою і в українській музичній класиці, починаючи з М.Лисенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, Я.Степового.

Творчість кращих українських та російських композиторів стоїть в першому ряду справжнього реалістичного мистецтва нашого часу, яке впевнено продовжує кращі традиції українських та зарубіжних класиків музичного мистецтва.

Підводячи підсумок вищесказаного про музику та музичне виховання школярів можна впевнено сказати, що йде час нової людини, нової особистості та нової культури, особистості, яка більше відчуває інших людей, яка думає не тільки про себе, про свій успіх, добробут, комфорт, але й про людство, природу, про тварин та рослини, про Землю, час, який можливо відкриє шлях новій свободі, новій збірності людей, новим ідеалам.

Нові можливості дозволяють звільнити нові сили, емоції та енергії, будуть сприяти формуванню музичної культури школярів в цілому.

Література

1. Кабалевський Д. Основні принципи та методи експериментальної програми з музики для загальноосвітньої школи.- Мін.освіти.- 1977.- С.22.
2. Програма та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл.- Мін. освіти України.- К.: Перун.- 1996.
3. Розин В. Музика на рубежі ХХІ ека //Музыка в школе.- М.: Министерство нар.образования РСФСР.- 1990.- № 3.

Д.О.Чернишов

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОГО ФОРМУВАННЯ І САМОФОРМУВАННЯ ІНЖЕНЕРНОГО СТИЛЮ МИСЛЕННЯ УЧНІВ ТЕХНІЧНОГО ЛІЦЕЮ

Протягом десятиліть наша політизована педагогіка стверджувала, що виховання (тобто цілеспрямований вплив на людину ззовні) майже

всемогуте і може навіть переробити природу людини. При цьому цілком не приймалася до уваги внутрішня активність особистості, її потреби і здібності до саморозвитку, самовдосконалення. А саме ці чинники сучасна гуманістична психологія і педагогіка висуває на перший план в освіті і вихованні особистості (Кремень В.Г., Савченко О.Я.). У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI сторіччі в розділі «Неперервність освіти - освіта протягом життя» сказано, що неперервність освіти реалізується, у тому числі і через «формування потреби і спроможності до самонавчання відповідно до інтелектуальних можливостей особистості» [Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – Грудень. – С.1-3.].

Ще А.Ухтомським [Ухтомский А.А. Интуиция совести. – С.-Пб., 1996. – С.214] у свій час була висунута гіпотеза про опосередковану роль внутрішнього психологічного світу у відбивній діяльності організму. Відповідно до цієї гіпотези, діяльність мозку спирається не на детерміністичний і навіть не на імовірнісний принцип, а на принцип свободи вибору і свободи волі в прийнятті рішень. Набуваючи в процесі діяльності певного досвіду і якості (на основі внутрішніх потреб), особистість починає на цій базі вільно і самостійно вибирати цілі і засоби діяльності, управляти своєю діяльністю, одночасно удосконалюючи і розвиваючи свої здібності до її здійснення. Такий розвиток, що визначається психічним змістом, рівнем психічного розвитку особистості, на даний момент ми визначили як психогенний, «самопсихічний» розвиток або саморозвиток.

Інженерний стиль мислення майбутнього спеціаліста в області техніки розвивається не тільки за закладеною в ньому біологічною програмою і під впливом пануючого в технічному ліцеї середовищі, але й у залежності від того, що формується в його психіці, від досвіду, потреб, інтересів і здібностей. Для нас цей висновок означає те, що в процесі вивчення курсу інформатики необхідно забезпечити такий природовідповідний розвиток психічних новоутворень (досвіду, потреб, інтересів, здібностей), який би спричинив самовдосконалення особистості майбутнього інженера, поліпшення і розвиток його природних даних. Тобто забезпечити інтеграцію процесів самоформування і доцільного формування інженерного стилю мислення.

Під інтеграцією ми розуміємо об'єднання в ціле яких-небудь частин, елементів, відновлення єдності [Словарь иностранных слов. – Минск, 1999. – 333 с.]. Тому, педагогічний процес, як передачу майбутньому інженеру та засвоєння ним змісту курсу інформатики,

ми розуміємо у вигляді двох послідовних частин: зовнішньої і внутрішньої.

Зовнішня частина являє собою наш цілеспрямований вплив засобами інформатики, його педагогічну організацію, взаємодію з учнями технічного ліцею як з об'єктом. Друга, внутрішня частина процесу, - це вже психічна діяльність ліцеїста як суб'єкта навчання. Ця психічна діяльність відбувається на внутрішньоособистісному рівні і являє собою певну переробку і присвоєння майбутнім інженером зовнішніх впливів і перетворень їх у свої якості. Причому інтерпретація цих впливів, їх оцінка, рішення про їх зберігання, перетворення у свої якості і застосування їх у діяльності, взагалі, і в сфері інженерної справи, зокрема, здійснює сама особистість. На наш погляд, це і є інтеграція процесів цілеспрямованого формування особистості майбутніх інженерів і її саморозвитку.

Наша педагогічна задача при цьому полягає в тому, щоб допомогти особистості усвідомити ті процеси розвитку, що відбуваються в її психіці, викликати їх мотивацію, навчити усвідомлено керувати ними, ставити цілі своєї загальної і професійної підготовки. Тому ми вважаємо, що самоформування, як керований самою особистістю процес розвитку інженерного стилю мислення, повинен бути скоординованим і спрямованим ззовні педагогічним процесом. Учень технічного ліцею є не тільки тим, що розвивається, що удосконалюється ззовні, але і те, що навчає і розвиває себе, що самовдосконалюється зсередини.

Цього ми досягаємо за допомогою інтеграції технології саморозвитку особистості та адекватної їй організації зовнішньої частини педагогічного процесу при вивченні курсу інформатики, включення в нього соціальних цілей, змісту, методів і засобів.

Основна гіпотеза технології інтеграції процесів самоформування і цілеспрямованого формування інженерного стилю мислення майбутнього інженера складається у тому, що спеціально сконструйований процес вивчення інформатики, спрямований на формування доміанти самовдосконалення і розвитку компонентів інженерного мислення і творчих здібностей учнів технічного ліцею, викликає інтенсифікацію процесів навчання і професіоналізації, дозволяє значно поліпшити їх результати, забезпечить досягнення цілей середньої освіти і цілей допрофесійної підготовки. При цьому намагаємось забезпечити дотримання трьох груп умов, які сприяють тому, щоб процеси самоформування стали доміантними в психологічному розвитку майбутніх інженерів:

- усвідомлення учнями технічного ліцею цілей, задач і можливостей свого розвитку і саморозвитку взагалі та інженерного мислення зокрема;

- участь особистості в самостійній і творчій діяльності інженерного характеру, певний досвід успіху і тренінг інженерного стилю мислення;

- активні стиль і методи зовнішніх впливів, умов навчання і виховання в курсі інформатики.

Щоб процес інтеграції протікав природовідповідно і задовольняв потреби майбутніх спеціалістів в області техніки щодо розвитку інженерного мислення, ми намагаємось забезпечити функціонування повного психологічного циклу діяльності, що включає етапи: цілеполагання, планування, організації, реалізації цілей і аналізу результатів. Кожен з цих етапів робив свій внесок у самоформування і цілеспрямоване формування цілісної особистості майбутнього інженера.

Цілеполагання є основою формування інженерної самостійності, гідності і честі, дає майбутньому інженеру відчуття свободи, робить його волелюбним. На етапі планування та організації виховується ініціатива, творчість, волюві якості, організованість, цілеспрямованість. Найважливіші для інженера якості - працьовитість, обов'язковість, ретельність, дисциплінованість, колективізм - формуються на етапі реалізації цілей. Тут же закладаються основи майстерності і професіоналізму в реалізації інженерного стилю мислення. Нарешті, етап аналізу виробляє критичну оцінку, ставлення до світу техніки і до себе, виховує глибинні моральні якості - совість, честь, обов'язковість, відповідальність.

З метою подолання недоліків традиційної пояснювально-ілюстративної технології навчання, де з п'яти етапів діяльності три майже цілком присвоєні вчителям (цілеполагання, планування та аналіз результатів), реалізуючи цілеспрямоване формування, використовується особистісно-орієнтована технологія викладання інформатики.

Під особистісно-орієнтованим навчанням ми розуміємо таке навчання, де в центрі ставиться особистість майбутнього інженера, її самотність і самоцінність; суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривався, а потім погоджувався зі змістом навчання курсу інформатики [Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. - № 2. – С.31-41.].

При цьому ми виходимо з визнання унікальності суб'єктного досвіду самого учня технічного ліцею, як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності, що виявляється, зокрема, у пізнанні курсу інформатики. В процесі вивчення інформатики відбувається не просто інтеріоризація майбутнім інженером заданих педагогічних впливів, а «зустріч» досвіду, що задається, і суб'єктного досвіду, своєрідне «окультурення» останнього, його збагачення, збільшення, перетворення, що і складає «вектор індивідуального розвитку» [Смирнов В.С. и др. НТР и философские проблемы формирования инженерного мышления. – М.: Высшая школа, 1973. – С. 266].

При проектуванні освітнього процесу ми виходимо з визнання двох рівноправних джерел: навчання і учення. Тому вибір і використання змісту і форм цілеспрямованого формування в процесі викладання курсу інформатики здійснюється на основі двох взаємодоповнюючих підходів:

- інтеграція та оптимальне співвідношення зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку інженерного стилю мислення;
- рівнева стратегія в залежності від наявного рівня сформованості інженерного (технічного) стилю мислення (творчий, продуктивний, репродуктивний, найпростіший).

Сутність нашої стратегії цілеспрямованого формування полягає в активізації самоосвітньої діяльності учнів технічного ліцею за рахунок залучення, насамперед, стимулюючих і розвиваючих змісту та форм формування інженерного стилю мислення. Тому нами була визначена мета - максимально розвинути творчий потенціал кожного майбутнього інженера, створити необхідні умови для формування в нього інженерного стилю мислення.

Під змістом цілеспрямованого формування інженерного стилю мислення ми розуміємо систему знань, практичних умінь і навичок, якими необхідно опанувати учням технічного ліцею в процесі їх допрофесійної підготовки. Ми вважаємо, що зміст цілеспрямованого формування інженерного стилю мислення з одного боку є найважливішою умовою їх майбутньої інженерної діяльності, з іншого боку - виступає інструментом реалізації особистісних професійних потреб у самореалізації.

Ми визначаємо три критерії ефективного змісту цілеспрямованого формування інженерного стилю мислення (обсяг, глибина, складність) і чотири рівні їх реалізації (базовий, просунутий, поглиблений, творчо-пошуковий).

Знання з курсу інформатики базового рівня відповідає вимогам державного стандарту освіти і забезпечує загальне розуміння суті

інженерного мислення і формування умінь його застосування за зразком у стандартних ситуаціях.

Для знань просунутого рівня характерна модифікація базового змісту за рахунок розширення обсягу. Це дозволяє майбутнім інженерам більш глибоко зрозуміти сутність найбільш важливих компонентів інженерного мислення і сформувати уміння їх застосування за зразком у декількох змінених ситуаціях.

Поглиблений рівень знань відрізняється збагаченням базового змісту за рахунок інтеграції навчальної інформації курсу інформатики з предметами природничо-математичного і технологічного профілів. Він дозволяє забезпечити учнів технічного ліцею цілісним розумінням сутності і структури інженерного стилю мислення та сформувати уміння його застосування частково-пошукового характеру.

Знання творчо-пошукового рівня являють собою найбільш повну інтегровану систему, що дозволяє забезпечити формування якісно нового креативного інженерного стилю мислення та уміння його застосування евристичної спрямованості.

Форми цілеспрямованого формування інженерного стилю мислення в учнів технічного ліцею ми розглядаємо як цілеспрямовану, чітко організовану, змістовно насичену і методично забезпечену систему пізнавального і виховного спілкування, взаємодії педагогів і майбутніх інженерів як рівноправних суб'єктів педагогічного процесу. Ми виділяємо три групи форм: навчально-планові, спеціальні, позапланово-позаурочні.

До навчально-планових ми відносимо уроки активного навчання, проблемну лекцію, практичну роботу, творчий семінар, наукову дискусію. У групу спеціальних ми включили лабораторні роботи на уроках, цільові заходи інженерної спрямованості, зустрічі-консультації з представниками інженерної і комп'ютерної справи. Позапланово-позаурочні форми найбільш численні і включають чотири підгрупи:

- посилюючі міжпредметні зв'язки з навчальними дисциплінами природничо-математичного і технологічного профілю (вечори, дискусії, бінарні додаткові заняття з тем «Фізика і комп'ютер», «Інформатика в інженерній справі», «Комп'ютер в інженерних і економічних розрахунках»);

- посилюючі практичну спрямованість вивчення інформатики (консультації-практикуми, розв'язання прикладних задач інженерного характеру, навчальний семінар користувачького типу);

- проведені за методикою колективної творчої справи (ярмарок комп'ютерних ідей, фестиваль інженерної майстерності, клуб майбутніх інженерів-програмістів);

- згуртовуючи традиційні навчальні форми із дозвіллям (вечори цікавої інженерії і цікавої інформатики, презентації інженерних і програмістських знахідок, творчий портрет уже працюючого або майбутнього інженера-програміста).

Загальна логіка особистісно-орієнтованого формування інженерного стилю мислення в учнів технічного ліцею виглядає в нашому експерименті таким чином, як показано в таблицях 1 і 2.

Таблиця № 1.

Особистісно-орієнтований підхід до формування інженерного стилю мислення в учнів технічного ліцею (у %)

Рівні сформованості інженерного мислення	Чинники формування інженерного мислення				
	Самоформування	Цілеспрямоване формування через навчально-виховний процес			
		Всього	У тому числі		
			Навчально-планові	Спеціальні	Позапланово-позаурочні
Творчий	50	50	30,0	38,0	32,0
Продуктивний	40	60	41,0	32,0	27,0
Репродуктивний	30	70	52,5	24,0	25,5
Найпростіший	20	80	58,0	20,5	21,5

Таблиця № 2.

Загальна логіка диференціації змісту курсу інформатики з метою формування інженерного стилю мислення

Рівень сформованості інженерного мислення	Критерії визначення рівня змісту											
	Обсяг				Глибина				Складність			
	1								1	2	3	4
Творчий	+								+	+	+	+
Продуктивний	+								+	+	+	
Репродуктивний	+								+	+		
Найпростіший	+								+			

Примітка: рівень змісту позначений цифрами: 1 - базовий, 2 - просунутий, 3 - поглиблений, 4 - творчо-пошуковий.

Обрана нами логіка формування інженерного стилю мислення дозволяє створити умови, коли пріоритет у розв'язанні проблем допрофесійного становлення віддавався самому учневі технічного ліцею. Ми вважаємо, що в роботі з майбутніми інженерами потрібний

такий зміст курсу інформатики і такі форми його викладання, що забезпечує не тільки їх активну діяльність у навчальному процесі, а й самоосвітню роботу.

Для учнів, у яких виявили найпростіший рівень інженерного мислення, ми обираємо співвідношення зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку інженерного мислення як 80% і 20%. Це пояснюється тим, що в учнів цієї групи ще недостатньо сформовані навички саморозвитку. При цьому реалізація зовнішнього чинника (цілеспрямованого формування) здійснюється таким чином: навчально-планові - 58%, спеціальні - 20,5%, позапланово-позаурочні - 21,5%. У роботі з учнями цієї групи обсяг, глибина і складність змісту навчання за курсом інформатики визначається як базові.

З учнями репродуктивного рівня сформованості інженерного стилю мислення в роботі характерним є зростання ролі внутрішнього чинника - самоформування (самоосвіти і саморозвитку) - 30% (проти 20% в учнів першої групи). Тому зміст навчання формується відповідним чином - обсяг, глибина і складність зростає і піднімається до просунутого рівня. У той же час роль зовнішнього чинника (цілеспрямованого формування) зменшується - до 70% (проти 80% в учнів першої групи). Оскільки зміст навчального процесу змінюється, то і реалізується він за іншою схемою - зростає роль спеціальних (24% проти 20,5%) і позапланово-позаурочних (23,5% проти 21,5%). Зменшується, відповідно, і роль навчально-планових форм - 52,5% (проти 58% в учнів першої групи).

У роботі з учнями продуктивного рівня сформованості інженерного стилю мислення роль внутрішнього чинника (самоформування) продовжує зростати - 40% (проти 30% в учнів з середнім рівнем і 20% - з низьким). Зміст зовнішнього чинника (цілеспрямованого формування) становить тільки 60% (проти 70% і 80% в учнів перших двох груп). Оскільки обсяг, глибина і складність змісту визначаються як поглиблені, то більш активно використовуються такі форми, як спеціальні - 32,0% (проти 40,0% і 20,5%) і позапланово-позаурочні - 27,0% (проти 23,5% і 21,5%). Зменшується роль навчально-планових форм - до 41,0% (проти 52,5% і 58,0%).

Розвиток учнів із творчим рівнем інженерного стилю мислення забезпечується рівною мірою під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників (по 50,0%). Рівень обсягу, глибини і складності змісту освіти є творчо-пошуковий. Вирішальну роль у навчальному процесі вже відіграють не навчально-планові форми (30,0%), а спеціальні - 38,0% і

32,0%. Це дозволяє створити умови для формування індивідуального почерку в інженерному стилі мислення учнів даної групи.

Таким чином, ми пропонуємо оптимально використовувати можливості зовнішнього і внутрішнього чинників формування інженерного стилю мислення. А також диференційовано підходити до використання змісту і форм навчання інформатиці в залежності від виявленого рівня сформованості інженерного мислення. Але це є загальна логіка вибору і використання змісту і форм навчання інформатиці, яка потребу певної корекції у залежності від конкретних умов її застосування.

ВИХОВАННЯ

С.А.Гармаш

ВКЛЮЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНУ ВИХОВНУ РОБОТУ З МЕТОЮ ЇХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Однією з умов прогресу сучасної української школи і суспільства взагалі є створення можливостей для зростання сутнісних сил людини у різноманітних видах соціально корисної діяльності. Процес розкриття здібностей, потреб, інтересів, творчого потенціалу кожної особистості найбільш ефективно можна досягти у ході організації позакласної виховної роботи.

Проблема самореалізації особистості досліджується філософами, психологами та педагогами як у вітчизняній науці (Л.Н.Коган, Л.С. Левченко, В.І.Муляр, В.Ф.Сафін, Л.В.Сохань та інші), так і за кордоном (А.Маслоу, К. Роджерс). На основі аналізу зарубіжних та вітчизняних концепцій про людину можна відмітити, що більшість вчених розглядають проблему особистісної самореалізації як шлях творчого розвитку особистості в межах соціального і психологічного напрямків. Але, на нашу думку, взагалі самореалізація можлива не лише на творчому рівні, а й на репродуктивному та реконструктивному. Саме позакласна виховна робота може сприяти самореалізації школярів на будь-якому рівні за умови включення їх у підготовку та проведення виховних заходів. Метою нашого дослідження є з'ясування того, як спеціальна організація позакласної виховної роботи, з урахуванням визначеної умови, впливає на процес самореалізації особистості учнів.

У ході експериментальної роботи включення старшокласників у підготовку та проведення виховних заходів передбачало створення ситуацій, які сприяли оволодінню школярами вміннями як організувати так і здійснювати різноманітні форми виховної роботи (бесіди, диспути, конференції, ігри, змагання, заочні подорожі, свята тощо).

У межах спеціально створених ситуацій на етапі підготовки виховного заходу школярі включалися у вибір теми та форми (виду), в розробку змісту (плану) та підбір необхідних засобів для його проведення (літератури, наочності, ілюстрацій, музичних епізодів). Так, для вибору теми та можливих варіантів форм виховної роботи використовувалися певні прийоми, а саме: створення бази можливих тем виховних заходів, підбір аргументів для обґрунтування

актуальності проблеми, організація обговорення власного вибору, проведення екскурсій, перегляд спектаклів, кінофільмів, відвідування музеїв тощо. Аналіз використання цих прийомів дозволяє стверджувати, що їх застосування в межах спеціально створених ситуацій, сприяють формуванню контактності, адекватному самовираженню у спілкуванні з однолітками, формуванню вмінь застосовувати соціальні стереотипи спілкування, що свідчить про прояв контактності (міжособистісної чутливості), почуттів та самосприйняття.

Аналогічно створювалися ситуації для розробки змісту виховного заходу. Так, вчитель, враховуючи інтереси, наміри та можливості старшокласників, об'єднував їх у пари, розподіляв на групи і пропонував з'ясувати найкращий варіант проведення виховного заходу. Учні з декількох запропонованих планів не просто вибирали той, що їм імпонує, а й комбінували, видозмінювали або писали власні плани здійснення заходу. При цьому спостерігалось, що, взагалі, креативні старшокласники, з високим рівнем самореалізації особистості здебільшого вибирали той варіант плану проведення виховного заходу, що включав творчі завдання, інсценізацію певних ситуацій тощо. Інших школярів приваблювали ті завдання, виконання яких не потребували додаткових зусиль і багато часу на їх підготовку.

Таким чином, у ході обговорення варіанту плану здійснення виховного заходу створювалися умови для спілкування з однолітками, самостійного проектування діяльності, що в, свою чергу, сприяло прояву об'єктивно оцінювати старшокласниками свої можливості, відкрито виражати у спілкуванні з іншими своє невдоволення ними, прагнення розуміти, чого хочуть оточуючі його люди, тобто формувалися такі якості особистості учнів, які характеризували їх міжособистісну чутливість.

При виборі засобів проведення виховних заходів створювалися ситуації для вибору сюжетів, розповідей, літературних джерел до тем виховних заходів, та організовувалося між школярами обговорення, співставлення і обґрунтування власного вибору. Так, вчитель пропонував школярам певну літературу, спонукав їх підбирати матеріал до заходу, проектувати його та залучав їх до розподілу обов'язків між членами колективу. Школярі, ознайомившись з рекомендованою літературою до виховного заходу, готували питання і можливі варіанти відповідей на них з запропонованої теми, підбирали необхідні факти та аргументи, що розкривають дану проблему. Спостереження за школярами показало, що 17% старшокласників (від усієї кількості учнів, залучених до

експерименту, - 243) самостійно вибрали для себе завдання (художнє оформлення залу, підбір музичних фрагментів до заходу, підготовка змісту тощо), спираючись на інтерес і власні можливості, які, навіть інколи, не передбачали класні керівники і вчителі.

Розподіл функціональних обов'язків серед учасників виховного заходу в процесі організації форм виховної роботи здійснювався за дорученням членів колективу та за бажанням самих учнів. Так, для розподілу обов'язків між учасниками виховного заходу аналізувалися відповіді школярів на питання анкети, претендент на посаду представляв проект власної діяльності та обґрунтував доцільність його пропозицій. Після чого проводилося анонімне письмове голосування колективу учнів і на визначені посади призначалися ті з них, кандидатури яких отримали більшість голосів. Також підготовка виховних заходів передбачала вибір ініціативної групи, до складу якої традиційно входять більш активні та ініціативні школярі. Для того, щоб підвищити активність інших школярів та створити умови для переходу школярів з репродуктивного рівня на реконструктивний, було використано прийом послідовної зміни складу так званої ініціативної групи. Тобто поступово до групи ініціативних школярів вводилися окремі старшокласники, що викликало у них необхідність займати на активну позицію, включало їх у підготовчу роботу ініціативної групи, вони отримували певні необхідні уміння працювати особисто і уміння організовувати інших. Отже, цей прийом давав змогу кожному старшокласнику побувати як у ролі організатора, так і виконавця. Необхідність роботи кожного школяра в ініціативних групах передбачала виконання ними певної самостійної роботи з літературою. Це, в свою чергу, сприяло необхідності прояву самостійності, певних виконавських та творчих якостей. Після проведення циклу виховних заходів, кожен учень у деякій мірі ставав на позицію лідера, тобто оволодівали необхідними вміннями та навичками не тільки ті школярі які ще з самого початку були активними, але й інші старшокласники.

Така організація розподілу обов'язків між членами колективу створювала умови для самостійного проектування діяльності школярів, їх взаємодії. Це, в свою чергу, сприяло прояву у старшокласників прагнення до отримання знань про вимоги до організації форм виховної роботи, здатності об'єктивно оцінювати власні можливості, розуміти, чого бажають оточуючі їх люди, тобто формувалися такі якості особистості, які характеризують їх ставлення до пізнання та міжособистісну чутливість.

Одним з прийомів підготовки тієї чи іншої форми виховної роботи була організація міні-конкурсів з творчими завданнями. Так, учні залучалися на конкурсній основі до демонстрації незавершених виховних ситуацій. Найкращий варіант виходу з тієї чи іншої ситуації вибирався самими школярами з необхідним коментарем і аргументацією власного вибору. Таким чином, реалізація цього прийому дозволяла старшокласникам, включаючись у дискусію, висловити своє відношення до ситуації визначити оригінальність виходу з неї.

Крім того, міні-конкурси організовувалися на етапі з'ясування виконавців тієї чи іншої ролі. Так, для визначення ведучих усного журналу були створені конкурси "Я – диктор", у ході яких школярі повинні були представити варіант розповіді про будь-який цікавий факт.

Також в процесі підготовки виховних заходів головним було відпрацювання зі старшокласниками певних елементів будь-якої форми виховної роботи, тобто своєрідних репетицій, що, взагалі, проходило у три етапи. На першому етапі школярам пропонувалося у домашніх умовах перед дзеркалом відпрацювати чорновий варіант виконання певної ролі. Другий етап передбачав попередню пробу ролей, для чого у спеціально обладнаній кімнаті спочатку учень робив запис свого виступу на відеокамеру і проглядав його сам або за його бажанням з тією людиною-консультантом, що допоможе йому зробити вірний вибір у з'ясуванні якості виконання ролі. На третьому етапі учні власні виступи демонстрували перед аудиторією однолітків та вчителів, залучених до виховного заходу. Серед них вибирався найкращий виконавець певної ролі. Цей вибір здійснювався школярами як анонімно, так і у ході аналізу з необхідною аргументацією власного вибору.

Наступним кроком педагога була організація безпосереднього проведення виховного заходу. Причому, згідно з експериментальним задумом, передбачалося проведення заходу не тільки в межах даного класу, але й в інших класах однолітків або молодших школярів. Це спонукало школярів до активної участі в підготовці та проведенні виховних заходів, до аналізу та оцінки власних дій та їх корекції.

Аналіз результатів експерименту показав, що всі реалізовані прийоми у ході проведення виховних заходів сприяли прояву креативності школярів, їх контактності, автономності, впевненості в собі, вміння спонтанно виражати почуття, лабільності поведінки, що свідчить про формування позитивного ставлення до пізнання, міжособистісної чутливості, внутрішньої опори, відповідних почуттів

та цінностей. Максимальний приріст показників інших якостей особистості (орієнтація у часі, концепція людини) на цьому етапі дослідження не спостерігався.

Отже, процес підготовки та проведення виховних заходів, спрямований на організацію взаємодії старшокласників сприяли активізації їх життєвого досвіду, прояву і розвитку індивідуальних якостей та створювали для учнів ситуації вибору і успіху. Доцільним бажано вивчення можливості використання певних прийомів і ситуацій не тільки в процесі підготовки та проведення виховних заходів, але й в процесі аналізу тієї чи іншої форми виховної роботи.

В.В.Королевський

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЗАСОБАМИ ХОРОВОЇ ОБРОБКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

Провідною ідеєю новітнього українського державотворення є національна ідея, що ґрунтується високих національних і загальнолюдських цінностях. Конституція України та інші державні документи серед головних суспільних орієнтирів і пріоритетів виділяють ті, що максимально сприяють відродженню та утвердженню українського етносу – носія свідомості нації. Як показує практика, особливо гострою є проблема утвердження національної самосвідомості у всіх верствах суспільства.

Значний потенціал естетичного і морального виховного впливу має національна музично-пісенна спадщина. Народні пісні в художній образній формі відтворюють національний характер, психологічний склад і трудову діяльність народу, його ідеали. Саме вони є виявом почуттів, дум і сподівань народу. Однак обізнаність, рівень знань і особисте ставлення до музично-пісенної спадщини свого народу залишаються все ще низькими у значної частини молоді.

Вивчення даної проблеми дозволяє зробити висновок про те, що спрямування музично-педагогічної діяльності сучасних освітніх закладів та установ соціально-культурної сфери часто носить соціально-просвітницький характер і не забезпечує у молодого покоління системних знань про народну музично-пісенну творчість, вироблення навичок сприймання народної пісні, формування музичного смаку і потреби в зверненні до національної народно-пісенної творчості.

Аналіз педагогічної та музикознавчої літератури переконує, що дійовим засобом у формуванні патріотичних почуттів студентів

музично-педагогічних факультетів є використання народної пісні, а саме, її хорової обробки.

Жанр хорової обробки, насамперед, тісно пов'язаний з творчим засвоєнням та художнім переосмислення народного пісенного мистецтва професійною музикою. Створення обробки дуже серйозний творчий процес, що потребує від автора не меншої майстерності, ніж створення оригінального твору. Характерною особливістю цього жанру є гармонійне поєднання фольклорного матеріалу з засобами, які виробила у процесі своєї еволюції професійна музика. Не менш важливим чинником у створенні хорової обробки є гнучке поєднання стилевих особливостей народної пісні з своєрідністю творчого письма композитора. Видатний російський музикознавець Б.Асаф'єв так визначає цю рису: "Тут тільки потрібно уважно слухати ...народний творчий метод, а не тільки відбирати, керуючись особистим смаком" [1,48].

Відомий український хоровий диригент і композитор О.Кошиць так визначає місце цього жанру в українській музичній культурі "Треба сказати, що наша народна пісня викликала у нас особливий рід композиції, так звану "аранжировку народної української пісні для хору" [2,52]. Видатні досягнення українських композиторів у роботі з народною піснею належним чином оцінені світовою музичною громадськістю. Відомий музикознавець професор празького Карлового університету Зденек Неєдли дав найвище визнання цій ділянці нашого мистецтва і називає її "мистецтвом самобутнім, оригінальним і високим, якого не має жодний народ, а яким Україна може пишатись, бо українська обробка народної пісні перевищує таку обробку в інших народів"[2,52].

Відповідно до народно-виконавських традицій хорові обробки пишуться зазвичай у куплетно-варіаційній або у куплетній формі і в умовах концертного виконання найчастіше звучать а сарреПа. Виконання інструментального супроводу нерідко буває пов'язане з більш розгорнутими композиціями на зразок фантазій на теми народних пісень.

Виходячи з аналізу музикознавчої літератури можна зазначити, що на Україні жанр хорової обробки народних пісень формується і набуває свого розквіту в другій половині XIX сторіччя. Хорові обробки почали поширюватися у 60-ті роки, але систематичне опрацювання та публікація їх українськими композиторами припадають приблизно на 80-ті. Інтенсивний розвиток цього пояснюється кількома причинами: поширенням збирацької діяльності в галузі фольклору і усвідомленням його мистецької цінності; прагненням збагатити репертуар, якого

потребували хоріві аматорські колективи; пошуками нових форм обробки, які б могли розвивати традиції народного підголоскового стилю виконання.

Характерною особливістю розвитку жанру в зазначений період був перехід від простих форм гармонізації до багатоголосного співу і утвердження нових прийомів, що засновані на принципах народного гуртового співу та імітаційної техніки.

Важлива історична заслуга у становленні жанру хорової народної пісні належить М.В.Лисенку. Лисенковські доробки у цьому жанрі мають новаторську сутність, майстерну форму і важливі для виконання зручність та природність голосоведення, що робить їх високими зразками української музичної літератури двох останніх десятиліть ХІХ ст.

Основний творчий принцип композитора лежить у поглибленому розкритті основного образу пісні крізь призму власного світосприйняття, засобами створення адекватної гармонічної системи співзвучь відтворення ладо-інтонаційних засад пісні.

Важливо підкреслити, що поштовхом до плідної роботи над музичним фольклором стала постійна робота з хором, яка не тільки була творчою лабораторією композитора, де практично вивірялась художня інтерпретація і доцільність тих чи інших засобів і прийомів, а і школою виховання національно-патріотичних почуттів молодих співаків.

Плідна праця Лисенка на ниві хорової обробки народних пісень відіграла значну роль у фольклористичній та виконавсько-хоровій діяльності української музичної громадськості. Збагатилися репертуари хорових гуртків та колективів; молоді музиканти почали власні дослідження місцевого пісенного матеріалу.

Здобутки ідей Лисенка були розвинені молодшими представниками його школи, зокрема М.Леонтовичем, К.Стеценком, С.Людкевичем, Г.Давидовським, О.Кошицем та ін.

У розвитку української хорової культури значну роль відіграла хормейстерська праця Г.Давидовського, який був організатором та керівником низки хорових колективів, що багато і успішно концертували. Плідною виявилась і його робота у жанрі хорової обробки. Г.Давидовський уподобає до сюжетного розвитку обробки, а, звідси, широке використання принципу сюїтності. Робота Г.Давидовського над народною піснею є не просто її обробкою. Його добірки перетворилися у справжні циклічні хоріві п'єси.

У хорових колективах Лисенка виплекався талант напрочуд самобутнього митця та фольклориста П.Демуцького. Довгий час він був

керівником Охматівського хору, концерти якого започаткували нову галузь виконавства - гуртовий народний спів. Специфічність методу хорових обробок П.Демуцького полягає у максимальному наближенні до манери народного розспіву. Вони являють собою колективний творчий процес розвитку мелодії учасниками хору, під час якого композитор відбирав кращі варіанти, враховуючи специфіку концертно-хорового виконання. Таким чином відтворюється колоритна картина української вулиці, яскраво розкривається образ пісні.

Найбільш послідовним продовжувачем ідей Лисенка став О.Кошиць. Він був активним пропагандистом українських пісень як у створенні обробок, в їх концертному втіленні, так і в наукових дослідженнях народного мистецтва. Велика кількість доробок у цій галузі свідчить про його інтерес до різних жанрів: історичних, ліричних, лірико-епічних, жартівливих, а також кантів, обрядових та релігійних пісень.

Важливе місце у розробці жанру хорової обробки народної пісні займає творчість К.Стеценка. Спектр застосування народного мелосу вражає. Це й концертно-репертуарна розробка жанру календарної пісні, і традиція музичного оформлення театральних вистав, і спосіб музично-педагогічного впливу на сім'ю, і засіб агітаційної роботи. Театралізація обробки стає основним принципом роботи композитора. Особливо це стосується пісень календарно-обрядового циклу.

Вершиною розвитку жанру хорової обробки народних пісень стала творчість М.Леонтовича. Безмежна любов до української пісні, тонке розуміння її природи, неповторна самотність обдарування митця зробили його аранжування дорогоцінними художніми витворами хорової літератури. Творча спадщина Леонтовича містить численну кількість обробок від простих розкладок до справжніх хорових поем, хорових сцен. На цьому шляху композитор виробив свій власний метод розкриття народної пісні. Основним принципом опрацювання пісенного фольклору стало підкреслення найхарактернішої особливості, найсуттєвішого елемента музичного образу, і відповідно до цього пошук таких засобів розвитку, які б допомогли виявити його сутність.

Узагальнення хорової спадщини українських композиторів в галузі хорової обробки народної пісні та аналіз педагогічної літератури дозволяє виділити умови підвищення ефективності формування національних почуттів у студентів музично-педагогічних факультетів засобами саме цього хорового жанру. На наш погляд ними стануть: усвідомлення учнями історичного значення народної пісні як джерела народної мудрості, а також, того що в ній знаходять

відображення ідеали та прагнення народу; забезпечення активної участі студентів музично-педагогічних факультетів у художньо-творчій діяльності з використанням народної пісні та її хорових обробок, а також їх включення у діяльність, пов'язану з вивченням і розповсюдженням хорових обробок народної пісні.

Література

1. Асаф'єв Б.В. О хоровом искусстве - Л. Музыка, 1980.- 213с.
2. Кошиць О. Про українську пісню і музику. - Народна творчість та етнографія-1999-№1,2,3

С.О.Омельченко

ШКІЛЬНА ПОЛІТИКА В БОРОТБІ ЗА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

Автор статті характеризує оздоровчу політику Райгородоцької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів у випадках вживання учнями наркотичних, токсичних речовин

Учні від 9 до 17 років значну частину свого часу проводять у школі. Сюди вони приходять на уроки, вчаться працювати, беруть участь у різних шкільних заходах, закохуються. Це вік, якому необхідні розуміння і підтримка. З іншого боку, підлітки відчують необхідність у власній незалежності. Уважно прислухаючись до заборон дорослих, вони намагаються визначити людські норми й цінності, а інколи, в силу незрілості, переоцінюють власні можливості. Саме це в поєднанні з підвищеною цікавістю до всього незвичайного, спонукає підлітка звертати увагу на різноманітну інформацію про вживання наркотичних речовин, яку вони одержують у школі, дома, на вулиці. Вплив друзів у цьому віці зростає все більше й більше, в той час як вплив батьків зменшується. От чому в школі, де є багато друзів, де вирує розмаїття думок і дій, можна зіткнутися із вживанням наркотичних та токсичних речовин. Діяльність, яка пов'язана з охороною здоров'я дитини в школі, слід чітко організувати як шкільну оздоровчу політику. Під цим терміном ми розуміємо систематичну роботу, пов'язану з покращенням здоров'я та самопочуття учнів. Тут широке поле для праці, особливо серед дітей, що вживають наркотичні та токсичні речовини. Ця політика передбачає наступні види діяльності: виховання, регулювання, сигналізування, допомога, участь батьків.

Для шкільної оздоровчої програми характерний зв'язок усіх складових, які могли б забезпечити попередження вживання учнями наркотичних, токсичних речовин, а коли звикання до них уже має

місце, то саме зазначені складові повинні забезпечити якомога більш просте і швидке вирішення цієї проблеми. Ми гадаємо, що найбільш успішним є підхід, який об'єднує різні види діяльності. Зв'язок між уроком, поведінкою учнів, сигналізуванням може бути реальним тільки тоді, коли ясно, хто за, що відповідає. Педколектив, який представлено довіреною особою, медпрацівник школи, батько, мати, брат, сестра, товариш, нарколог – всі вони повинні прагнути реалізувати індивідуальний підхід щодо особистості учня. Треба, пам'ятати, що заяви типу «тут усе заборонено», звичайно, не примусять учня шукати допомоги в школі.

Батьки й школа повинні налагоджувати тісний зв'язок при проблемній ситуації, підтримувати один одного. Відповідне інформування під час батьківських зборів і запрошення до дискусії про наркотики, шкільні правила щодо них – все це збільшить шанс ефективного впливу на дітей у родині.

На щастя, більша частина учнів не має проблем з наркотиками. Але не можна закривати очі на поведінку тих, хто має ці вади. Дітей групи ризику необхідно виявляти і допомагати їм, підтримувати. Школа, яка надає можливість учневі, що має проблему з наркотиками, поговорити про неї, має змогу допомогти йому – відповідає своєму повному призначенню.

Шкільна оздоровча політика передбачає і профілактичну роботу. Під первинним попередженням мається на увазі вся та діяльність, яка дозволяє людині отримувати інформацію про її фізичне і духовне здоров'я. Вторинне попередження полягає в тому, щоб розпізнати перші сигнали, які інтерпретуються як потенційно проблематичні, з метою реагування на них. Допомога, запропонована, на ранньому етапі, може попередити ескалацію проблеми в майбутньому, особливо якщо на дитину - школа впливатиме через призму дружніх стосунків. Бесіди, проведені в негативній, холодній, одноманітній манері, під пресингом авторитету керівництва школи, не викличуть молоду людину на відверту, душевну розмову, пов'язану з проблемою особистості.

За благополуччя учнів відповідають усі працівники школи. Ця спільна відповідальність зобов'язує передивитися вже існуючі рекомендації і здобутий досвід з метою їх зміни і вдосконалення.

Перша умова ефективності реалізації шкільної політики щодо оздоровлення учнів – це доброзичливий, здоровий клімат у школі, в якому людина почуває себе в безпеці. Це можна помітити спостерігаючи в класі за взаємостосунками між дітьми, а також між дітьми і вчителями. Великого значення набуває можливість надати

учням право і час виразити свою особисту думку про допомогу у вирішенні злободенних питань на різному рівні. На уроках літератури, біології, історії створюються умови для вільної розмови з соціальних, гуманітарних питань, які допоможуть школярам орієнтуватися не тільки в особистому житті, але й у навколишньому світі.

Друга умова, крім уроків, – це організація тематичних вечорів, які цікавлять батьків, учителів, учнів і безпосередньо стосуються духовного благополуччя дітей. Краще, коли самі учні пропонують тему вечора: 1. „Можу я курити, пити”. 2. „Чим страшне вживання наркотиків” та інші. Інформація надходитиме поруч із можливістю вільно поділитись думками з дорослими, які допоможуть учням сформуванню особисте ставлення до обраної теми. Оживити роботу можуть систематично організовані дискусії та круглі столи.

Проблему можна зменшити, якщо дорослі взмозі розпізнати тривожні сигнали і уважно вислухати учня. Доведено, що ефективність роботи значно підвищується, якщо вона базується на батьківській допомозі, підтримці вчителів, медичних працівників на правилах сигналізуванню.

Під сигналізуванню ми розуміємо манеру поведінки, яка є наслідком залучення підлітка до вживання наркотичних речовин. Цю проблему необхідно вирішувати індивідуально з кожним учнем.

Мета сигналізуванню – чітка уява про наявність проблеми і якою вона є. Сигналізуванню закінчено, якщо все з'ясовано. При сигналізуванні дорослі повинні враховувати наступні тривожні фактори:

- фаза спостереження, тобто що незвичайне є у поведінці учня;
- фаза виявлення – поведінка не є звичайною для цієї дитини;
- фаза тлумачення – у школяра є проблеми, які пов'язані з вживанням наркотиків або алкоголю;
- фаза впевненості – чи всі дорослі вважають сигнал об'єктивним.

Сигналізуванню йде поруч із допомогою. Інколи необхідно надати термінову допомогу вже після першої зустрічі з учнем.

Проблеми вживання наркотичних та токсичних речовин не розпізнаються легко. Часто сигнали тривоги звичайні і неспецифічні, а зміни у поведінці пояснюються різними причинами, які, на перший погляд, не мають ніякого відношення до вживання наркотиків. Для цього нами використовуються наступні критерії:

Один сигнал не має великого значення. Тільки симптом, що має тенденцію до періодичних повторень, може інтерпретуватися як такий, що сигналізує про вживання наркотичних речовин.

Тривожні симптоми не означають автоматично, що причина – вживання наркотиків. Дуже часто про вживання одного наркотика сигналізують різноманітні симптоми. Повну інформацію про наркотичні, токсичні речовини можна отримати в наркодиспансері.

Потрібно насамперед з'ясувати, на якому ступені вживання наркотичних речовин знаходиться підліток в даний момент (дивись схему).

Розглянемо деякі із цих ступенів:

– Бесіда-сигнал. Учень уживає спиртні напої, палить коноплю тощо, при цьому він не бачить жодних проблем у своїй поведінці.

– Роздуми. В учня починаються невеликі ускладнення, які пов'язані з вживанням наркотичних речовин. Підліток тепер більш усвідомлює проблему.

– Вирішення. Учень вирішує сам як може свою проблему.

– Активні зміни. Учень починає змінювати свої погляди на особисту поведінку.

– Збереження. Новий тип поведінки учня інтегрується із щоденним.

– Невдача. Інколи старі звички не відступають. В такому випадку повертаємося знову до першого ступеня.

Щоб ефективно організувати допомогу, потрібно вірно ідентифікувати сигнали. Наприклад, безрезультатно пропонувати вирішення проблеми, якщо учень знаходиться на першому ступені. В такому випадку підліток або мовчить, або взагалі заперечує наявність

будь-якої проблеми. Але перша розмова, з іншого боку, примусить учня обдумати своє становище. Це означає, що ми досягли першого ступеня. Дорослі завжди повинні пам'ятати, що єдина можливість вирішити проблему, – це викликати в учня особисте бажання і намір усвідомити негативні сторони вживання наркотичних або токсичних речовин.

Що може зробити школа? Школа не є закладом для нагляду за молоддю. Але вона відповідає за добре самопочуття дитини. В школі завжди є декілька вчителів, до яких можна прийти зі своїми питаннями або за допомогою. Залежно від виду і серйозності проблеми дітям допоможуть компетентні люди в школі та за її стінами.

Загальноосвітні заклади повинні мати чітку уяву про те, кому і як потрібно діяти у випадку появи сигналів про вживання наркотиків учнями. Ні в якому разі школа не повинна відмежовуватися від такого учня, засуджувати його, розголошувати його таємницю. На перших етапах для раннього виявлення і допомоги дітям потрібен обмін досвідом. Результатом такого обміну буде поява нових вмій і навиків, а можливості вирішення проблеми стануть різноманітнішими. До того ж сума багатьох нечітких сигналів дасть нам один чіткий.

Якщо сигнали про учня дійшли до класного керівника або завуча, їм необхідно провести «бесіду-сигнал». Після першої розмови слід продовжити «шефську бесіду». Таким чином стане зрозуміло, як здійснювати допомогу учневі. Друга бесіда має перевагу, адже співрозмовники матимуть змогу подумати про те, що було у першій розмові. Під час «шефської розмови» рекомендуємо задати учневі такі запитання:

1. Ти вже бачиш, що є проблема? Чи хочеться тобі про це поговорити?
2. Що ти сам робиш із цим?
3. Тобі потрібна допомога?
4. Яку роль при цьому можуть зіграти твої батьки?
5. Яка допомога для тебе краща: та, що може бути надана в школі, чи за її стінами?

Допомога за межами школи повинна надаватись в тому випадку, коли сам підліток цього хоче та після консультації з лікарем-наркологом. Це треба робити і тоді, коли дитина через залежність від наркотиків не може залишатись у школі. У цих випадках учня потрібно обов'язково направити до кваліфікованого спеціаліста.

Однією із можливостей збереження контакту з підлітком, є консультація з фахівцем. Дорослі самі знаходять потрібного

спеціаліста і розповідають про учня і його проблему, попросять поради, вивчають методики роботи з дітьми групи ризику.

Таким чином основною умовою збереження та профілактики здоров'я є доброзичливі, гуманні стосунки з підлітками. І саме дорослі повинні налагоджувати такі зв'язки, які б забезпечили виховання здорового підростаючого покоління – майбутніх громадян незалежної України.

М.А. Попов

ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ

Наркоманія - тяжке захворювання, що спричиняється вживанням наркотичних засобів. Ці засоби використовуються в медицині, але якщо людина починає вживати наркотичні засоби не за медичними показниками, вона стає на шлях наркоманії. В Україні наркоманія набуває все більшого поширення. Які ж її причини? Основним мотивом першого вживання наркотику є компанія „друзів”, бажання бути „своїм серед своїх”, не відставати від товаришів, побоювання бути відкинутим від групи.

Причиною залучення підлітків і молоді до вживання наркотиків є прагнення наркоманів підштовхнути до вживання наркотиків оточуючих. У медицині навіть існує спеціальний термін, що визначає це явище, - прозелітизм наркоманів, тобто схильність вчити інших приймати наркотики. Прагнення залучити до наркоманії нових людей пояснюється також корисливими мотивами. Саме розширення кола наркоманів полегшує пошуки наркотику і коштів на його придбання.

Причини наркоманії також необхідно пов'язувати і з психологічними особливостями підлітків.

Серед психолого-педагогічних і соціально-психологічних причин ранньої наркотизації можна визначити такі. Підлітки, що вживають наркотики, найчастіше виховуються в несприятливих мікросоціальних умовах - у нестійких або неповних сім'ях, в ситуації постійних конфліктів між батьками. Такі сім'ї характеризуються регулярним вживанням алкоголю батьками, низьким рівнем загальної та педагогічної культури. Щодо матеріально-побутових умов життя в сім'ї, то тут прямої залежності немає. Умови життя можуть бути не тільки важкими, але і задовільними, інколи сягати навіть високого рівня матеріальної забезпеченості. Основну роль відіграє психологічний клімат у сім'ї. Коли в сім'ї не все гаразд, допомогу і увагу підлітки шукають поза нею.

Спонукає до вживання наркотиків і низький рівень мотиваційного, емоційно-вольового, інтелектуального розвитку, що виявляється в обмеженості інтересів підлітка, бідності його емоційних, моральних почуттів, націлених тільки на розваги і пасивне споживання.

Негативно впливає і відсутність визначеної і ясної мети в житті, песимістичне відношення до своїх життєвих перспектив на фоні постійного прагнення до різноманітних форми і видів перенасичених розваг, які поступово стають змістом життя.

Труднощі під час вирішенні питань сутності життя можуть підштовхнути підлітка до пошуків ілюзорного „щастя”, підбити його до бажання отримати яскраві відчуття, ненадовго забути, відчути своє значимість. Часто причиною виникнення схильності до наркотизації може стати притаманна неповнолітнім психічна невірноваженість, інфантилізм, високий рівень жадань та усвідомлення неможливості швидко досягти бажаного.

Незаперечне значення мають прагнення деяких підлітків і молоді розглядати життя як безперервне свято, соціальний ланцюг задоволень, при небажанні вбачити труднощі життя і тим більше долати їх. Задоволення цього прагнення стає можливим для цієї частини підлітків і молоді в наркотичному або алкогольному оп'янінні.

Саме педагогам порівняно часто доводиться стикатися і вирішувати проблеми, що виникають внаслідок зловживання алкоголем та наркотиками. Маємо на увазі ускладнення у вихованні та навчанні підлітків, що вживають алкоголь та наркотики та необхідність корекції їх поведінки. Саме це зумовлює необхідність розробки системи педагогічної профілактики вживання наркотичних речовин підлітками як складової багатогранної виховній роботі. Її варто розглядати в комплексі з профілактичною роботою по попередженню паління і вживання алкоголю учнями. Актуальність даної проблеми підтверджується результатами спільної роботи кафедри педагогіки СГПУ з педагогічним колективом і психологом Костянтинівського індустріального технікуму.

З метою докладнішого вивчення даного питання нами було проведено анонімне опитування. В анкетуванні взяли участь 51 юнак і 68 дівчин переважно у віці до 17 років. Результати дослідження приведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст питання	Варіант відповіді	Позитивні відповіді, юнаків та дівчат	
		%,	
Чи палите Ви? Якщо «Так», то з якого віку.	Так	57	50
	12 років	3,5	6,7
	13 років	17,2	3,3
	14 років	24,1	46,7
	15 років	20,7	23,3
	16 років	20,7	10
	17 років	6,7	6,7
Палите щодня?	Так	79,3	89,7
	Від випадку до випадку	20,7	13,3
Чи вживаєте Ви спиртні напої?	Так	94,1	88,2
	Немає	5,9	11,8
	Тільки по святах	62,5	78,3
Які напої вживаєте?	Вино	78,4	63,3
	Горілку	68,6	5про
	Шампанське	70,6	75
	Пиво	94,1	55
Чи вживаєте наркотичні речовини?	Так	19,6	7,3
	1-2 рази	5,9	5,8
	3 рази і більш	13,7	1,5
Чи вживали Ви токсичні речовини?	Так	-	2,9
	Немає	-	2,9
	1-2 рази	-	2,9
	3-4 рази	-	-

У подоланні наркоманії важливого значення набуває профілактична робота, а саме рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх. Її, на нашу думку, повинна забезпечувати сім'я, школа у тісному контакті з медичними установами та правоохоронними органами. Завдання ранньої профілактики наркоманії полягають у своєчасному виявленні перших симптомів відхилень у формуванні особистості і відповідній корекції виниклих недоліків у її поведінці. Виявити захворювання на наркоманію у неповнолітніх можливо за допомогою педіатрів, психіатрів, наркологів та працівників правоохоронних органів. Активну допомогу в цьому можуть надати психологи, викладачі, батьки. Педагоги і батьки постійно контактують з дітьми, і тому повинні уважно спостерігати за змінами у навчанні та поведінці. Це може бути

несподівано різке зниження успішності, втрата інтересу до навчальних предметів і т. і.

Враховуючи невисоку ефективність існуючих у навчальному закладі форм і методів профілактичної роботи, нами було розроблено та запропоновано систему профілактичних дій щодо запобігання виникнення нікотинової, алкогольної та наркотичної залежності. Роботу в колективі було запропоновано вести за декількома напрямками.

I. Підвищення рівня теоретичних знань педагогічних працівників по розглянутому питанню.

1. Організація постійно діючого проблемного семінару для класних керівників проблемного семінару „Організація роботи класного керівника з важковиховуваними учнями”. Приблизна тематика семінару пропонується в таблиці 2.

Таблиця 2

Пор. №	Назва теми	Форма проведення	Кількість годин
I	II	III	IV
1.	Важковиховуваність як психолого-педагогічна проблема	Лекція з розбором конкретних ситуацій	2
2.	Причини важковиховуваності та методика їх виявлення	Лекція з розбором конкретних ситуацій	2
3.	Загальні основи процесу перевиховання	Лекція-консультація	2
4.	Вивчення класним керівником особливостей особистості важковиховуваних учнів	Круглий стіл	2
5.	Виховання особистості у колективі як провідний принцип перевиховання	Дискусія	2
6.	Роль класного керівника у організації навчальної діяльності важковиховуваних учнів	Лекція з розбором конкретних ситуацій	2
7.	Діяльність класного керівника у подоланні та попередженні важковиховуваності у загальній системі виховної роботи	Конкурс творчих проектів	
8.	Позаурочна діяльність – один з шляхів педагогічної корекції важковиховуваних учнів	Лекція з залученням фахівців	2
9.	Роль виховного впливу сім'ї у процесі перевиховання	Лекція, тренінги	2
10.	Спільна діяльність класного керівника, позашкільних установ	Лекція з залученням фахівців	2

	та громадськості у подоланні та попередженні важковиховуваності		
11.	Технологія процесу перевиховання важковиховуваних учнів	Лекція	2
12.	Особливості індивідуальної роботи класного керівника (майстра) з педагогічно занедбанними та важковиховуваними учнями.	Круглий стіл	2

Зусилля педагога у роботі по цьому напрямку повинна бути спрямовані на профілактику виникнення наркоманії серед учнів. Основні завдання у боротьбі з наркоманією полягають в подоланні тих факторів психолого-педагогічного і соціально-психологічного характеру, що сприяють залученню до наркотиків підлітків і молоді. Пропаганда антинаркотичних знань сама по собі не може дати значного позитивного ефекту. Серед підлітків і молоді її необхідно вести обережно. Зусилля педагога треба спрямувати не на те, щоб як найбільше учнів охопити цими знаннями, а на визначення того, як і з ким із учнів слід говорити про наркоманію. В бесідах з підлітками необхідно роз'яснювати, що успіх лікування наркоманії залежить передусім від стадії розвитку хвороби, доки звичка до наркотику не закріпилась міцно, навіть коли вже сформувалася психологічна залежність (перша стадія захворювання), лікування дає позитивні результати.

Якщо педагог дізнався, що підліток вживав наркотики, необхідно насамперед переконати такого учня добровільно звернутися до лікаря. В цьому випадку треба переконати учня, що добровільне звернення до нарколога гарантує повну анонімність для хворого з дотриманням лікарської таємниці. Якщо ж неповнолітнього направляють на примусове лікування, в цьому випадку до наркомана застосовується ряд адміністративно-правових санкцій, в тому числі кримінальне покарання за придбання, збереження, перевезення або виготовлення наркотичних засобів.

Ситуації, коли підліток надто різко без об'єктивних на те причин припиняє заняття в гуртках, спортивних секціях, водночас у нього з'являються ознаки втомленості, зниження працездатності та пам'яті повинні зумовити занепокоєння батьків. Звичайно, що наявність перелічених відхилень ще не дає підстав твердити, що неповнолітній вживає наркотик. Але якщо цей симптомокомплекс набув постійного, систематичного значення виникає необхідність проведення бесіди педагога з батьками учня, з його товаришами, із спеціалістами (психологом, наркологом). При цьому слід врахувати, що сам факт

огляду лікарем-наркологом може травмувати психіку неповнолітнього, тому необхідно завчасно підготувати до нього юнака чи дівчину.

Якщо учень-наркоман був виявлений органами міліції і направлений на примусове лікування, цей інцидент повинен стати предметом гласності, обговорений в шкільній чи студентській аудиторії. Вирішуючи питання про те, чи слід надавати гласності випадкам вживання учнями наркотиків, педагоги повинні насамперед передбачити, який виховний ефект можуть дати певні заходи.

2. Проведення засідання секції класних керівників за такими темами:

- „Правове виховання учнів у роботі класного керівника і майстра” (зустріч зі співробітником правоохоронних органів);
- „Наркоманія й алкоголізм підлітків” (лекція психолога і соціального педагога Центра наркологічної освіти і реабілітації підлітків)
- ”Стан здоров’я молоді” (зустріч зі співробітником Центра здоров’я);
- „Індивідуальні особливості учнів старшого підліткового віку”, „Індивідуальний підхід у виховній роботі” (лекція психолога).

3. На засіданнях і педагогічних радах постійне обговорення хвилюючих питань наркотизму неповнолітніх, обмін передовим педагогічним досвідом.

4. Створення виставки сучасних літературних видань з проблеми наркотизації молоді (бібліотекар).

II. Проведення активної антинаркотичної пропаганди серед учнів.

Систематичне проведення бесід, виховних годин, класними керівниками, майстрами, психологом училища з залученням до співробітництва фахівців Центру наркологічної освіти і реабілітації підлітків, Центру здоров’я, Центра репродуктивного здоров’я дітей і підлітків, правоохоронців, представників духовенства.

Розміщення в кабінеті психолога, холах і коридорах навчального закладу тематичних стенди з інформацією про діючі у місті реабілітаційні центри, анонімні кабінети, телефони довіри.

У бібліотеці студентам пропонується лекторій з використанням відео матеріалів і популярних видань по темі.

Запропоновано ввести в програму училища предмет "Валеологія", надано допомогу у розробці програми курсу спрямованого на вивчення питань здорового способу життя серед учнівської молоді. Програмою передбачено активне засвоєння

учнями основних розділів програми: 1. Основи валеологічного харчування. 2. Попередження куріння серед учнів. 3. Гігієнічні аспекти статевого виховання. 4. СНІД та його попередження. У програмі використовуються цікаво підібрані методи навчання, пропонується цікавий каскад форм спілкування та засвоєння матеріалу: рольові ігри, вікторини, дискусії, створення учнями реклами і антиреклами, оригінальні завдання для вчителів та учнів.

III. Індивідуальна робота з учнями „групи ризику”.

Аналіз поведінку учнів, організація з ними та їх батьками індивідуальних бесід надає педагогам, кураторам груп, психологу, медичній сестрі училища можливість виявити учні „групи ризику”. Подальша робота ведеться педагогами і психологом індивідуально з використанням методики позбавлення учнів від ніотинової й алкогольної залежності, розробленої В. Оржежовською [Оржежовська В.М. Крок до себе. –К., 1995. -372 с.]. Дана методика містить широкий спектр незвичних для педагогів і психологів методик: педагогічної психотерапії, педагогічного аутотренінгу, рефлексотерапії, методів саморегуляції. В основі методу лежать розробки М.Бурко, М.Буянова, Г.Ситіна, Г.Шичка.

V. Профілактична робота з учнями „групи ризику”.

Для організації профілактичної роботи з учнями „групи ризику” в навчальному закладі запропоновано створити раду з питань дисципліни, правопорядку, успішності. На засіданнях ради розглядаються питання індивідуальної роботи з учнями, що вчинили протиправної дії, ігнорують правила поведінки для учнів технікуму, з обов’язковим запрошенням батьків.

IV. Роз’яснювальна робота з батьками.

Основними формами роботи з батьками стали:

- проведення батьківських зборів профілактичної тематики, що включала основні проблеми антинаркотичного виховання;
- індивідуальна робота: бесіди, консультації. Вони мали на меті не тільки профілактику наркоманії, а й психологічну підтримку, надання інформації про особливості перебігу пубертатного періоду в житті дитини; спроби залучення педагогічно неспроможних сімей до контакту, співпраці, психологічне супроводжування таких сімей, роз’яснення можливостей та необхідності ведення здорового способу життя; сприяння та допомога у наданні психологічної, юридичної, наркологічної допомоги;
- організація групових та колективних заходів, серед яких перевагу ми віддавали проведенню годин спілкування, ділових та рольових ігор: "Розмова з дитиною про наркотики", "Як спілкуватися

з оточуючими", "Як організувати сімейне свято, спільний туристичний похід"; запрошення з виступами перед батьківською аудиторією наркологів, психологів, юристів, інспекторів у справах неповнолітніх; організація вечорів запитань та відповідей, "круглих столів", обміну досвідом виховання; сприяння активному спілкуванню батьків, проведення спільних зборів батьків і учнів, батьків і вчителів, батьків, вчителів і учнів, залучення батьків до участі у різноманітних шкільних та позашкільних справах.

Тематика бесід з батьками включала такі питання як: причини вживання підлітками наркотиків; клінічна картина наркоманії; сутність психологічної готовності підлітків до вживання наркотичних речовин; роль сім'ї у житті підлітка, фактори родинного виховання у профілактиці наркоманії; психічні та фізичні особливості учнів підліткового віку; обґрунтована оцінка та передбачення ситуації із вживанням наркотиків у даному класі (без розголошення перед загалом батьків прізвищ схильних до аддиктивної поведінки учнів); наркотики: основні види, шляхи розповсюдження, ознаки вживання, механізм дії на організм, наркотичний сленг; формування здорового способу життя та оптимізація життєдіяльності як протидія вживанню наркотичних речовин; розроблення та обговорення програми профілактики, методів, прийомів та форм роботи, засобів їх реалізації; формування чітких життєвих орієнтирів та цілісної особистості учня як запорука негативного ставлення до наркотиків; вплив соціального середовища на характер людини.

Завдяки впровадженню заходів протидії наркоманії у Костянтинівському індустріальному технікумі серед учнів старших курсів не виявлено випадків вживання наркотиків. Створена і активно діє рада протидії наркоманії та пияцтву, розширена мережа предметних гуртків, спортивних секцій, спрямованих на формування здорового способу життя. Особливої уваги приділяється вивченню контингенту прийнятих на навчання першокурсників, особливо схильних до вживання спиртних напоїв, наркоманії. З метою проведення профілактичної роботи в гуртожитках постійно проводяться виховні заходи спрямовані на виключення випадків наркоманії та вживання спиртних напоїв. Кураторами груп налагоджено тісний зв'язок з батьками, діти яких мешкають у гуртожитку.

Отже, зазначені напрямки роботи стали базою для створення серед учнів технікуму атмосфери несприятливого ставлення до вживання наркогенних речовин. А саме:

- дали учням можливість оволодіти системою знань про шкідливу дію та наслідки вживання наркотичних речовин (засвоїти об'єктивну, науково обґрунтовану інформацію про принципи й механізми дії наркотичних речовин на всі органи й системи людського організму та сфери життєдіяльності);
- сформувати вміння протистояти груповому тиску, який схиляє до паління тютюну, вживання алкоголю, наркотиків (виховати інтерес до самовдосконалення, прагнення максимальної самореалізації; сформувати адекватну самооцінку; допомогти у самовихованні, навчити керувати своїми тимчасовими психічними станами);
- прищепити підліткам непримиренне ставлення до фактів уживання наркотичних речовин ровесниками, залучити їх до боротьби з цим злом (проведення виховної роботи, спрямованої на те, щоб школярі не вживали наркотичні речовини і вимагали цього від інших; формування у підлітків переконання щодо необхідності й реальності ведення здорового способу життя; використання великого виховного потенціалу народної педагогіки; формування у підлітків потреби у пропаганді власних переконань здорового способу життя серед оточуючих);
- сформувати в учнів мотивації щодо дбайливого ставлення до життя й здоров'я, стійких переконань щодо пріоритету здоров'я як основної умови реалізації фізичного, психічного, соціального та духовного потенціалу людини з урахуванням її індивідуальних особливостей;
- сформувати в учнів сталу мотиваційну установку на здоровий спосіб життя як провідну умову збереження й зміцнення здоров'я;
- ознайомити учнів з основними принципами, шляхами й методами збереження життя й зміцнення усіх складових здоров'я;
- навчити учнів методам самозахисту в умовах загрози для життя, до якої веде вживання наркотичних речовин.

С.А.Саяпина

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВСТВЕННЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ШКОЛЬНИКОВ

Конец XX века характеризуется мощным подъемом в различных областях науки и преобладающим проявлением холодного интеллекта в духовной и психической сферах деятельности человека. Сложилось парадоксальная ситуация: поднявшись на высокую степень развития,

человечество обнаружило, что эта ступень висит над пропастью. Виной тому, конечно, не научная революция и технические достижения. Причины находятся глубже: нарушение целостности, гармонии духовного и материального начал.

Поэтому сегодня становление и развитие независимой Украины выдвигает новые требования к уровню нравственной воспитанности молодежи. Это актуализирует проблему формирования нравственных ценностных ориентаций школьников как нравственно-психологических феноменов, регулирующих взаимоотношение личности и общества. Вопросы формирования нравственных ценностных ориентаций, становление системы которых стимулирует развитие духовных потребностей школьников, способствует ускорению их социализации, включению в жизнь общества, приобретает особую актуальность.

В научной литературе по данной проблеме дается теоретическое обоснование нравственных ценностных ориентаций как интегративного образования, характеризующего целостную личность, ее направленность, как совокупность убеждений и идеалов, выражающих личностное эмоциональное отношение к социально-нравственным явлениям в жизни общества.

Современные психолого-педагогические исследования показывают, что формирование нравственных ценностных ориентаций учащихся происходит в связи со становлением и развитием школьника как целостной личности (Д.И.Водзинский, К.В.Гавриловец, И.Ф.Харламов). Нравственные ценностные ориентации личности формируются и развиваются в течение всей жизни. Однако наиболее интенсивно этот процесс протекает в подростковом возрасте, когда складываются нравственные убеждения, идеалы, принципы, система знаний и оценочных суждений. Процесс обучения при этом играет ведущую роль (Л.И. Божович, В.А. Крутецкий, Л.И. Рувинский, П.М. Якобсон).

В психолого-педагогических исследованиях большое внимание уделяется накоплению и применению школьниками нравственных знаний, что значительно ускоряется в единстве с определенным видом деятельности (Т.К.Ахаян, З.И.Васильева, Л.И.Рувинский). Выдвигается также проблема соотношения знаний и морального опыта школьников (О.С. Богданова, Л.А. Высотина).

В работах М.С.Кагана, В.С.Кузина, Б.Т.Лихачева, В.С.Мухиной, Б.М.Неменского, Ю.А.Полуянова, Б.П.Юсова обоснована роль и значение искусства для нравственного развития личности. Захватывая разум и чувства человека, оно оказывает влияние на сознание как в

процессе восприятия произведений искусства, так и художественного творчества. Достаточно полно исследована структура художественно-образного отражения действительности, проблемы, связанные с социальным функционированием искусства. Изучены возможности воспитательного воздействия искусства и его роль в формировании нравственного мира личности, ценностей, убеждений, идеалов (Д.М.Кабалевский, М.С. Каган, Ю.А. Полуянов).

Весьма значительным представляется вывод педагогической науки о том, что выработку оценочных суждений можно рассматривать как своеобразный вид деятельности школьников в процессе обучения. Становление оценочных суждений предполагает субъективацию полученных знаний (Т.В. Губченко, А.В. Кирьянова, Л.И. Рувинский).

Анализ научной литературы позволил нам выявить психолого-педагогические основы формирования нравственных ценностных ориентаций в учебной деятельности и внеклассной работе, вычленив структурные компоненты и выстроить структурно-функциональную модель нравственной ценностной ориентации.

Нравственная ценностная ориентация состоит из трех компонентов: когнитивного, выполняющего информативно-фиксирующую, обобщающую и систематизирующие функции; эмоционального, выполняющего регулирующую и корректирующую функции; поведенческого, выполняющего мотивационную и поведенческую функции. Все три компонента нравственной ценностной ориентации базируются на познавательной оценочной деятельности.

Педагогические аспекты проблемы формирования нравственных ценностных ориентаций школьников рассматривались в трудах А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинского. В последствии к ним обращались О.С.Богданова, Д.И.Водзинский, К.В.Гавриловец, Л.Ю.Гордин, Т.Б.Губченко, А.В.Кирьякова, Л.И.Новикова, И.Ф.Харламов. Они сформулировали педагогические цели процесса формирования нравственных ценностных ориентаций, определили средства и методы его осуществления с учетом общесоциальных и микросредовых условий социализации школьников.

Содержание понятия "ценность" ученые (Л.М.Архангельский, С.Ф.Анисимов, А.Г.Здравомыслов, М.С.Каган, В.Момов, В.Н.Сагатовский, В.П.Тугаринов, В.Г.Харчева, З.Н.Чавчавадзе, В.А.Ядов и др.) характеризуют через выделение целого ряда признаков, свойственных так или иначе всем формам общественного

сознания: значимость, нормативность, полезность, необходимость, целесообразность и т.д.

Осознание личностью ценности предполагает наличие у нее определенного способа ориентировки в каком-либо виде или группе ценностей. Способ ориентировки, в свою очередь, является внутренним психическим механизмом, формирующим те или иные предпочтения личности, по характеру и направленности которых можно определить и особенности ее ценностных отношений.

Нравственная ценность - это не сам предмет, явление, нравственное качество, принцип, а их значение, та роль, которую они могут играть в жизни и деятельности школьников с точки зрения их потребностей, интересов, целей. Она возникает тогда, когда субъект вступает в какую-то связь, отношение для удовлетворения потребностей, возникающих в процессе деятельности. При этом выясняется качество значения: положительное или отрицательное.

Анализ становления нравственных ценностей позволяет выделить те из них, которые представляются в аксиологии как общечеловеческие и характеризуют собой социальную доминанту ориентации во все времена развития общества.

Общечеловеческое - это не абстрактно-человеческое, присущее всем людям. Общечеловеческое проявляется как индивидуально человеческое, личностное. Если общечеловеческое не сосредотачивается в возможности и способности личности брать на себя ответственность за собственные поступки, то в итоге нравственность исчезает, потому что кто-то решает, что нравственно, а что безнравственно.

Понятие "нравственная ценность" отражает определенное качество ценностного отношения, которое и фиксируется в сознании в виде суждения об этом качестве - нравственной оценке.

Нравственные оценки более относительны, чем нравственные ценности, потому что они могут быть определены с точки зрения их истинности или ложности. Под воздействием какого-либо ложно направленного индивидуального или группового интереса может оказаться разрушенной вся иерархия ценностей.

Для всякой социальной и духовной деятельности и связанной с нею группы ценностей в качестве критерия оценки выдвигается некий эталон, обобщенный образ, образец, стереотип: правило, норма, принцип, идеал.

Нравственные ценностные ориентации представляют собой ориентиры поведения, составляющие ядро, суть определенной моральной системы и определяющие их направленность. Будучи

основными ценностно-смысловыми образованиями морального мировоззрения, ценностные ориентации в развитом моральном сознании тесно взаимодействуют с другими неморальными компонентами, и в единстве с ними отражают основные социальные условия жизнедеятельности личности. В то же время ценностные ориентации, морального сознания конкретизируются, расшифровываются в более частных нормах и императивах поведения, определяют их выбор. Благодаря такому месту в картине морального отражения мира нравственные ценностные ориентации направляют, содержательно организуют поведение учащихся.

В системе нравственных ценностных ориентаций учащихся можно выделить:

- ориентации высшего уровня, характеризующие его представления о нравственном идеале, смысле и целях жизни;
- ориентации, конкретизирующие первые применительно к различным видам деятельности;
- ориентации на соблюдение элементарных норм повседневного поведения (этикетных норм).

Литература:

1. Сосновская С.С. Проблемы духовно-нравственного воспитания //Материалы международного конгресса. Тезисы докладов. - Т.2. - Минск. - 2000. - С.183.

ПСИХОЛОГІЯ

О.К.Любчук

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПСИХОКОРЕКЦІЇ В УКРАЇНІ

Успішність корекції обумовлена необхідністю вивчення психологічної структури порушень та її генезису. Корекційні зусилля повинні бути сконцентрованими не стільки на зовнішніх, але, насамперед, на внутрішніх проявах відхилень в розвитку, враховувати витоки, які породжують дані відхилення.

Розвиток психіки розуміється як закономірні зміни психічних процесів у часі, які мають кількісні, якісні та структурні перетворення [1, 294]. Розвиток психіки характеризується незворотнім характером змін, направленістю (здатністю до накопичення змін, “надбудовою” нових змін над попередніми) та їх закономірним характером. Теорії розвитку психіки відрізняються трактовкою структури психіки та умов, які визначають її перетворення.

Розвиток особистості – це зміни її кількісних та якісних властивостей. Крім того, розвиток особистості розуміється як розвиток її світогляду, самосвідомості, відношень до дійсності, характеру, здібностей, психічних процесів, накопичування досвіду [1, 229]. Виділяють ряд стадій індивідуального розвитку людини: вік немовляти, ранній дитячий вік, дошкільний, молодший шкільний, підлітковий, юнацький, вік молодості, зрілості, похилий вік.

Таким чином, розвиток характеризується, насамперед, якісними змінами, появою новоутворень, нових механізмів, нових процесів, нових структур. В залежності від того, як вирішується проблема обумовленості розвитку психіки людини (генотипічна обумовленість, обумовленість середовищем) залежить розв’язання таких проблем як учіння, науціння та виховання, так і психологічної допомоги людям.

Згідно з Л.С. Виготським, середовище є джерелом розвитку у відношенні до розвитку вищих психічних функцій. Розвиток не є пристосуванням людини до навколишнього середовища. Відношення до оточуючого середовища змінюється з віком, а значить і змінюється роль середовища для розвитку. Вплив середовища визначається переживаннями людини? У людини не має природжених форм поведінки до середовища, її розвиток відбувається внаслідок засвоєння теоретично вироблених форм та способів діяльності.

Умови розвитку були описані О.М. Леонтьєвим. Такими умовами є морфо – фізіологічні особливості будови мозку та спілкування. Вони повинні бути приведені в рух діяльністю суб'єкта, яка виникає у відповідь на потребу. Потреби формуються в процесі життя людини.

За Л.С. Виготським, рухомою силою психічного розвитку є навчання. Воно не є тотожним розвитку. Навчання може створювати зону найближчого розвитку, тобто визивати до життя, пробуджувати та приводити в рух внутрішні процеси розвитку, які спочатку для дитини можливі тільки в сфері взаємовідношень з оточуючими та в співробітництві з товаришами, а потім стають власністю самої дитини.

Тому навчання і психологічна корекція повинні орієнтуватися не стільки на вже дозрілі функції, пройдені цикли розвитку, скільки на функції, які ще зріють.

Для розуміння можливостей та особливостей побудови психологічної корекції психічного розвитку дитини необхідно звернути увагу на гіпотезу Л.С. Виготського про системну та смислову будову свідомості та її розвиток в оточенні.

Він вважав, що людська свідомість – це не сума окремих процесів, а їх система – структура. Розвиток кожної психологічної функції залежить від того, в яку структуру вона входить і яке місце в ній займає. Вхід у свідомість, за Л.С. Виготським, є можливим тільки через мову і перехід від однієї структури свідомості до іншої відбувається завдяки розвитку значення слова, узагальнення.

В 30-ті роки в дослідженнях Харківської школи (О.М. Леонтьєва, О.В. Запорожця, П.І. Зінченко, П.Я. Гальперіна, Л.І. Божовіч та ін.) було показано, що в основі розвитку узагальнення лежить безпосередня практична діяльність суб'єкта [2].

Тобто, процес розвитку – саморух суб'єкта завдяки його діяльності з предметами, а факти спадковості та середовища – це лише умови, які визначають не сутність процесу розвитку, а лише різноманітні варіації в межах норми.

О.М. Леонтьєв поглибив розробку ідеї Л.С. Виготського про провідний тип діяльності. Завдяки роботам О.М. Леонтьєва провідна діяльність почала розглядатися як критерій періодизації психічного розвитку та як показник психологічного віку дитини. Зміст та форма провідної діяльності залежить від конкретно-історичних умов, в яких відбувається розвиток людини.

Д.Б. Ельконін показав, що людська дія має як операційний бік, так і власний особистісний сенс.

Операційний зміст діяльності розроблявся в роботах П.Я. Гальперіна та його співробітників, проблема становлення та зміни

мотивів, становлення та втрати діяльності особистісного сенсу - в роботах Л.І. Божович та її співробітників.

Д.Б. Ельконіним був відкритий закон чергування, періодичності різних типів діяльності: за діяльністю одного типу, орієнтацією в системі відношень слідує діяльність другого типу, в якій відбувається орієнтація в способах застосування предметів [6]. Кожний психологічний вік Д.Б. Ельконін запропонував розглядати на основі чотирьох критеріїв: соціальної ситуації розвитку, провідного типу діяльності, основних новоутворень розвитку, психологічної сутності кризи – внутрішньої динаміки розвитку в даний період життя.

Згідно за К.Н. Поливановою, віковий кризис – це перетворення соціальної ситуації розвитку, при якому стара соціальна ситуація розвитку руйнується, а на її місці будується нова, тобто відбувається перетворення новоутворень стабільного періоду в суб'єкту здатність індивіду [4, 179]. Корекція проблем в поведінці, особливо в кризі сні вікові періоди, передбачає не подолання симптому кризи, а ампліфікацію (посилення) його позитивного ефекту, використання періоду кризи для розв'язання задач розвитку. Для дорослого критичний період розвитку дитини являє собою кризис власної системи виховання. Дії дорослого повинні змінюватися в критичний період разом з діями дитини. Вважається, що корекція поведінки дорослого яка умовою, забезпечує нормальне протікання вікових кризи сів у дитини.

Принцип єдності діагностики та корекції /розвитку/ відображає цілісність здійснення психологічної допомоги як особливого виду практичної діяльності психолога. Даний принцип є специфічним, саме він знаходиться в основі корекційної роботи.

Основною метою корекційної роботи з відхиленнями та порушеннями в межах норми є сприяння всебічному психологічному та особистісному розвитку людини, тобто створення оптимальних умов для психічного та особистісного розвитку людини, для розвитку її індивідуального творчого потенціалу. Корекційна робота повинна здійснюватися не як просте тренування вмінь, а як удосконалення психічної діяльності людини, необхідної для здійснення життєвих відношень.

Ефективність корекційної роботи на дев'яносто відсотків залежить від комплексності, глибини та точності попередньої діагностичної роботи [3, 13]. Д.Б. Ельконін вказував на необхідність спеціальної діагностики, яка буде спрямована на контроль за процесом психічного розвитку людини /дитини/ з метою корекції відхилень, які будуть сховані.

Діагностико-корекційна /розвивальна/ робота – це один із самих складних напрямків в роботі психолога, так як потребує спеціальної психологічної психолога-практика [5, 83].

В діагностиці необхідне вміння виділяти психологічну проблему, вірно ставити питання, отримувати необхідну інформацію, формулювати висновок, який має спрямованість на аналіз конкретного, одиничного випадку. Процедура діагностико-корекційної діяльності практичного психолога складна, об'ємна і відповідальна. Вперше така процедура була запропонована Л.С. Виготським.

Л.С. Виготський виділяв симптоматичну діагностику та нормативну вікову діагностику. Якщо перша спрямована на зовнішні ознаки розвитку, то друга на виявлення як актуального, так і потенційного рівня розвитку, тобто зони “найближчого” розвитку.

Зона “найближчого” розвитку (ЗНР) в діагностиці є критерієм розумового розвитку дитини. Саме вона дає уявлення про внутрішній стан, потенційні можливості розвитку. На ній можливо зробити науково обґрунтований прогноз та рекомендації. Саме феномен зони “найближчого” розвитку дозволяє впроваджувати провідну роль навчання для розвитку дітей, особливо розумового розвитку. ЗНР є наслідком закону становлення вищих психічних функцій, які формуються спочатку в сумісній діяльності, у співробітництві з іншими людьми та поступово стають внутрішніми психічними процесами суб'єкта.

Тому для втілення в практичну діяльність психолога вікової нормативної психодіагностики необхідне знання вікових нормативів як психічного так і особистісного розвитку. Для більш глибокого їх засвоєння та можливості діагностики необхідно проаналізувати роботи Венгера А.Л., Ельконіна Д.Б., Давидова В.В. Оцінка ефективності корекційної роботи психолога повинна здійснюватися згідно з рівнем функціонування учасника корекційної програми, а також з врахуванням його позиції. Факторами, які впливають на ефективність психокорекції є очікування клієнта; значення для клієнта визволення від проблем, які він має; характер проблем клієнта, готовність клієнта до співробітництва; очікування психолога, який здійснює психокорекційну роботу; професійний та особистісний досвід психолога; специфічний вплив конкретних методів психокорекції.

Таким чином, для здійснення психічної корекційної роботи, як власне корекційної, так і корекційно - розвивальних програм, необхідні знання основних положень вітчизняного підходу до психічного та особистісного розвитку людини.

Література

1. Краткий психологический словарь / Сост. Л.А.Карпенко, под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – С.294-296.
2. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М.: Тривола, 1996. С. 177-317.
3. Осипова А.А, Введение в теорию психокоррекции - М.: Московский психолого-социальный институт, НПО «МОДЭК», 2000. – С. 13--40.
4. Поливанова К.Н. Психология возрастных кризисов: Учебное пособие для студентов высших пед. учебных заведений, - М.: Изд. Центр «Академия», 2000. – 184с.
5. Практическая психология в образовании: Учебник для студентов высших и средних специальных учебных заведений. /Под ред. И. В. Дубровиной. 2 – е издание – М. :ТЦ “Сфера”,1998. – 528с.
6. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 560с.

ЗМІСТ**ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ**

<i>О.В.Васильєва</i>	3
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ МОРАЛЬНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	
<i>Т.М. Кравчук</i>	8
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ ФІЗВИХОВАННЯ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ (50-80 РР. ХХ СТ.)	
<i>С.О. Рукасова</i>	14
ВНЕСОК С.І.МИРОПОЛЬСЬКОГО В ПРОБЛЕМУ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗА ДОСЯГНЕННЯМИ УЧНІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	
<i>Ю.Є.Юцевич</i>	17
ПРО УКРАЇНСЬКУ СПІВАЦЬКУ ШКОЛУ	

ВИЩА ШКОЛА

<i>С.В.Аржанухіна, І.А.Канпе</i>	24
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ(З ДОСВІДУ РОБОТИ ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОРТЕПІАНО)	
<i>В.М.Зінченко</i>	27
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ	
<i>О.І.Олійник</i>	32
ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	
<i>Г.Ф.Пономарьова</i>	39
ТЕОРЕТИЧНЕ Й ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА	
<i>В.І.Сипченко</i>	43
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	
<i>Т.М.Соколенко</i>	47
ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ	

М.П.Сукнов	52
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ	
Р.Ф.Суровцева	56
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	
Л.Т.Тишакова	64
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

О. Багрова	70
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	
О.А.Мандражи	73
НОВІ ФОРМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ	
В.І.Павленко	78
З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ	
К.І.Приходченко	83
РОЛЬ ПІДРУЧНИКА З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ САМОТВОРЧОСТІ	
В.М.Проскурін	90
СТРАТЕГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ У СВІТІ, ЯКИЙ ПОСТІЙНО ЗМІНЮЄТЬСЯ	
В.Т.Чепіга	93
УСВІДОМЛЕННЯ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ В ПРОЦЕСІ СЛУХАННЯ МУЗИКИ	
Д.О.Чернишов	96
ІНТЕГРАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОГО ФОРМУВАННЯ І САМОФОРМУВАННЯ ІНЖЕНЕРНОГО СТИЛЮ МИСЛЕННЯ УЧНІВ ТЕХНІЧНОГО ЛІЦЕЮ	

ВИХОВАННЯ

- С.А.Гармаш* *105*
ВКЛЮЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНУ
ВИХОВНУ РОБОТУ З МЕТОЮ ЇХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ
- В.В.Королевський* *109*
ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ СТУДЕНТІВ
МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЗАСОБАМИ
ХОРОВОЇ ОБРОБКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ
- С.О.Омельченко* *113*
ШКІЛЬНА ПОЛІТИКА В БОРОТЬБІ ЗА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ
- М.А.Попов* *118*
ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ
НАРКОМАНІЇ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ
- С.А.Саяпина* *126*
ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ
ОРИЕНТАЦИЙ ШКОЛЬНИКОВ
НРАВСТВЕННЫХ

ПСИХОЛОГІЯ

- О.К.Любчук* *131*
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПСИХОКОРЕКЦІЇ В
УКРАЇНІ